

Universiteit Gent
Faculteit Letteren en Wijsbegeerte
Academiejaar 2008-2009

Bruiden van God:
Een algemeen profiel van de zusters missionarissen
van de orde van de zusters van Liefde van Jezus en Maria
in Brits-India aan de hand van hun briefwisseling:
1896 – 1904

Proefschrift ingediend tot het behalen van
de graad van master in de Geschiedenis door
Sophie De Bruyn

Promotor: Dr. P. François

'Veni sponsa Christi; Kom bruid van Christus'¹

¹ E. Ossenblok, *Eene reis naar de Indiën: brieven eener Zuster van Liefde van Gent uit het Frans vertaald*, Brugge, 1903, p.75.

Universiteit Gent
Faculteit Letteren en Wijsbegeerte
Academiejaar 2008-2009

Bruiden van God:
Een algemeen profiel van de zusters missionarissen
van de orde van de zusters van Liefde van Jezus en Maria
in Brits-India aan de hand van hun briefwisseling:
1896 – 1904

Proefschrift ingediend tot het behalen van
de graad van master in de Geschiedenis door
Sophie De Bruyn

Promotor: Dr. P. François

Universiteit Gent
Examencommissie Geschiedenis
Academiejaar 2008-2009

Verklaring in verband met de toegankelijkheid van de scriptie

Ondergetekende, Sophie De Bruyn.....
afgestudeerd als Licentiaat / Master in de Geschiedenis aan Universiteit Gent in het
academiejaar 2008-2009 en auteur van de scriptie met als titel:

.....
Bruiden Van God: Een algemeen profiel van de zusters missionarissen van de orde van
de zusters van Liefde van Jezus en Maria in Brits-India aan de hand van hun
briefwisseling: 1896-1904.....

.....
verklaart hierbij dat zij/hij geopteerd heeft voor de hierna aangestipte mogelijkheid in
verband met de consultatie van haar/zijn scriptie:

- de scriptie mag steeds ter beschikking worden gesteld van elke aanvrager;
- de scriptie mag enkel ter beschikking worden gesteld met uitdrukkelijke,
schriftelijke goedkeuring van de auteur (maximumduur van deze beperking: 10
jaar);
- de scriptie mag ter beschikking worden gesteld van een aanvrager na een wachttijd
van jaar (maximum 10 jaar);
- de scriptie mag nooit ter beschikking worden gesteld van een aanvrager
(maximumduur van het verbod: 10 jaar).

Elke gebruiker is te allen tijde verplicht om, wanneer van deze scriptie gebruik wordt
gemaakt in het kader van wetenschappelijke en andere publicaties, een correcte en
volledige bronverwijzing in de tekst op te nemen.

Gent, 25/05/2009.....(datum)

.....(handtekening)

Inhoud

Voorwoord	iii
Lijst afkortingen, tekens, afbeeldingen, grafieken en tabellen	vi
Inleiding	1
<u>Deel I: Algemene achtergrond</u>	3
1. De geschiedenis van India en Ceylon	5
2. Tijds kader: de 19 ^{de} eeuw en zijn theorieën als legitimatie voor kolonialisme en missionering	7
3. De geschiedenis van de missionering in de 19 ^{de} eeuw	10
4. Historisch overzicht van de congregatie van de zusters van Liefde van Jezus en Maria te Gent	12
<u>Deel II: Onderzoek van de bronnen</u>	17
1. Methodologie	19
2. Briefwisseling	21
2.1. Overzicht van de brieven	21
2.2. Fysieke ontstaanscontext	23
2.3. Bestemmelingen en aanspreektitels	29
2.4. Inhoud van de brieven	30
3. Algemene informatie	33
3.1. Algemeen profiel van de zustermissionaris	33
3.2. Missieposten	40
3.3. Reisverslagen	45

4. Dagelijks leven	57
4.1. Typische dag	57
4.2. Enkele stelregels voor het dagelijks leven	59
4.3. Dagelijkse taken	61
5. Identiteitsconstructie van de zusters missionarissen en hun omgang met de Indiase cultuur	65
5.1. Handelingsnormerend: de rol van missionaris	66
5.2. Ervaringsbeleving van vreemde culturen	70
5.3. De perceptie van de inlandse vrouw door de zusters missionarissen	80
6. Acculturatie van de katholieke godsdienst en de Indiase gewoonten	87
Slotbeschouwing	95
Bijlage	99
Bibliografie	109

Voorwoord

Het onderwerp van de vrouwelijke missionaris ligt in het verlengde van mijn bachelorpaper. Deze behandelt de Britse vrouwelijke missionaris in de 19de eeuw en schetst enerzijds een algemeen beeld van deze vrouwelijke missionaris: opkomst van het fenomeen en professionalisering, aan de hand van de literatuur reeds geschreven over dit onderwerp en anderzijds een overzicht van de historiografie erover verschenen. Het thema van de vrouwelijke missionaris is nooit een populair item geweest. Vrouwen zijn pas een onderwerp van onderzoek geworden sinds de opkomst van het ‘2nd wave’ feminisme in de jaren ’60 van vorige eeuw en dan nog met de focus vooral gericht op de privé sfeer van de vrouwen. Ook de geschiedenis van het religieuze leven is niet populair. Pas sinds de reveal van de christelijke onderwerpen in de jaren ’80 van de 20ste eeuw is het een topic geworden vooral in de Angelsaksische landen.

Deze religieuze genderthematiek interesseert mij en mede door de goede samenwerking in de 3de bachelor geschiedenis met mijn promotor dr. P. François wiens enthousiasmerende belangstelling mij gestimuleerd heeft om in die richting verder te werken, wens ik dit thema in mijn masterproef verder uit te diepen. Omwille van het praktische bronnenprobleem situeer ik het ditmaal in België. Het onderwerp van de Belgische vrouwelijke missionaris wordt vrij snel goedgekeurd, maar het specifïeren ervan blijkt heel wat meer voeten in de aarde te hebben.

Om in het kader van mijn vorig onderzoek te blijven is mijn eerste gedacht te werken rond Belgische vrouwelijke missionarissen die op missie zijn vertrokken naar Engeland. Maar al snel blijkt dat de bewaarde bronnen van de door mij gecontacteerde orde van de zusters van Liefde van Jezus en Maria te Gent bijzonder weinig informatie geven over hun Britse missies. Dit pad wordt na beraad met mijn promotor dan ook snel verlaten.

Omdat de orde van de zusters van Liefde van Jezus en Maria in Gent over een goed en kwaliteitsvol archief beschikt, spits ik mijn onderwerp op deze orde toe. De initiële bedoeling is om de motivatie van deze zusters om op missie te vertrekken te onderzoeken. Maar zoals prof. dr. J. Art me er terecht opgewezen heeft zou dit onderzoek

om verschillende redenen uiterst moeilijk zijn om niet te zeggen onmogelijk. De algemene leefregels leggen de zusters immers op niet teveel uit te weiden in persoonlijke documenten over hun eigen leven en gedachten. Deze orde is ook niet exclusief missiegericht en het missienoviciaat bestaat enkel de eerste paar jaar na de oprichting gescheiden van het gewone noviciaat. Het zou dus bijzonder moeilijk zijn om na die eerste paar jaar te achterhalen of het missie-ideaal de hoofdmotivatie is voor deze jonge vrouwen om in deze orde in te treden en welke andere beweegredenen ervan mogelijks aan de grondslag liggen.

Daarop heb ik samen met mijn promotor besloten mij te richten op twee mogelijke onderzoekspistes. De eerste piste was aan de hand van religieuze missietijdschriften en kranten na te gaan wat de beeldvorming is over de vrouwelijke missionaris op het einde van de 19de eeuw. Dit onderzoek leverde niet veel op. Als er al een melding wordt gemaakt in de lokale christelijke weekbladen dan gaat het over mannelijke missionarissen en levert het verre van genoeg materiaal op om een masterproef rond op te bouwen. De eerste prospectie van de missietijdschriften: ‘*Caritas*’ uitgegeven door de zusters van Liefde, ‘*Onze Congo*’,... zorgt van in het begin ook voor de nodige problemen. Deze missietijdschriften van vrouwelijke ordes zijn pas uitgegeven in het begin van de 20ste eeuw en dateren dus van na de beginperiode, einde 19de eeuw, van de missionering door vrouwelijke missionarissen, de periode die mij het boeiendst lijkt en bovendien zijn er over die tijdschriften al thesissen geschreven. Daaruit kon ik afleiden dat de meeste missietijdschriften dezelfde informatie bevatten en dat het onderzoeken van een ander nog niet onderzocht missietijdschrift geen meerwaarde zou betekenen voor het onderzoek en louter bevestigend zou werken. Dit leek mij niet zo interessant voor een masterproef en daarmee werd deze piste verlaten.

De tweede piste was aan de hand van briefwisseling na te gaan wat het algemeen profiel is van de Belgische vrouwelijke missionaris. Na een eerste prospectie van de bronnen heb ik beslist te werken aan de hand van de briefwisseling van zusters missionarissen van de orde van de zusters van Liefde van Jezus en Maria die op het einde van de 19de eeuw tussen 1896 en 1900 zijn vertrokken naar een missiepost in Azië. Omdat er in deze

bronnen heel veel uitgebreide en verspreide onderwerpen aan bod komen, werd er beslist te focussen op vier specifieke onderwerpen: de briefwisseling zelf, het dagelijks leven, de identiteitsconstructie van de zusters en de acculturatie van de westerse gewoonten en waarden met de Indiase, met daarnaast natuurlijk ook aandacht voor het algemene profiel van de zusters missionarissen en de gevolgde reisroute.

De afbakening in ruimte is evident. Omdat er reeds een studie bestaat over Congo heb ik beslist mijn aandacht te vestigen op het minder gekende missiewerk in Azië.² De afbakening in tijd: de beginperiode van de Belgische vrouwelijke missionaris einde 19de eeuw, draagt mijn voorkeur mee, maar wordt ook gedicteerd vanuit het archief zelf, vermits er enkel van de relatief korte periode: 1896 tot 1904 brieven van zusters missionarissen in Azië bewaard zijn gebleven.

Tenslotte wens ik nog mijn ouders die altijd bekommerd waren in het welslagen van dit project, te bedanken voor de algemene en onvoorwaardelijke steun die ze mij hebben gegeven tijdens deze toch stresserende periode, mijn mama speciaal voor haar dagelijkse lekkere en gezonde wortel-appelsapjes, mijn papa voor het nalezen met de Dikke Van Dale op de schoot en mijn zus Stephanie voor haar relativerende kwinkslagen op momenten dat ik stoom diende af te blazen als het schrijfwerk even minder vlotte en voor de geleverde hulp bij het bewerken van de foto's. In het bijzonder wil ik ook graag mevr. Kaat Leeman, archivaris van het archief van de zusters van Liefde van Jezus en Maria te Gent, bedanken voor alle geboden hulp bij het archiefwerk en uiteraard ook mijn promotor dr. Pieter François voor mij telkens weer in de juiste richting te sturen als ik vast dreigde te lopen tijdens dit onderzoek.

² M. Aerts, *De Zusters van Liefde van Jezus en Maria in Congo: een studie van hun leef- en denkwereld aan de hand van briefwisseling (1891-1900)*. Gent (onuitgegeven licentiaatsverhandeling Universiteit Gent), 1999-2000, 2 dln., pp.349 (promotor: L. François).

Lijst afkortingen, tekens, afbeeldingen, grafieken en tabellen

Afkortingen:

- A.Z.L.J.M.: archief van de zusters van Liefde van Jezus en Maria
- mo.: moeder-overste
- ao.: algemeen overste
- zr.: zuster
- medezrs.: medezusters
- nr.: niet-religieuze

Tekens:

- [...] : eigen toevoeging ter verduidelijking

Afbeeldingen:

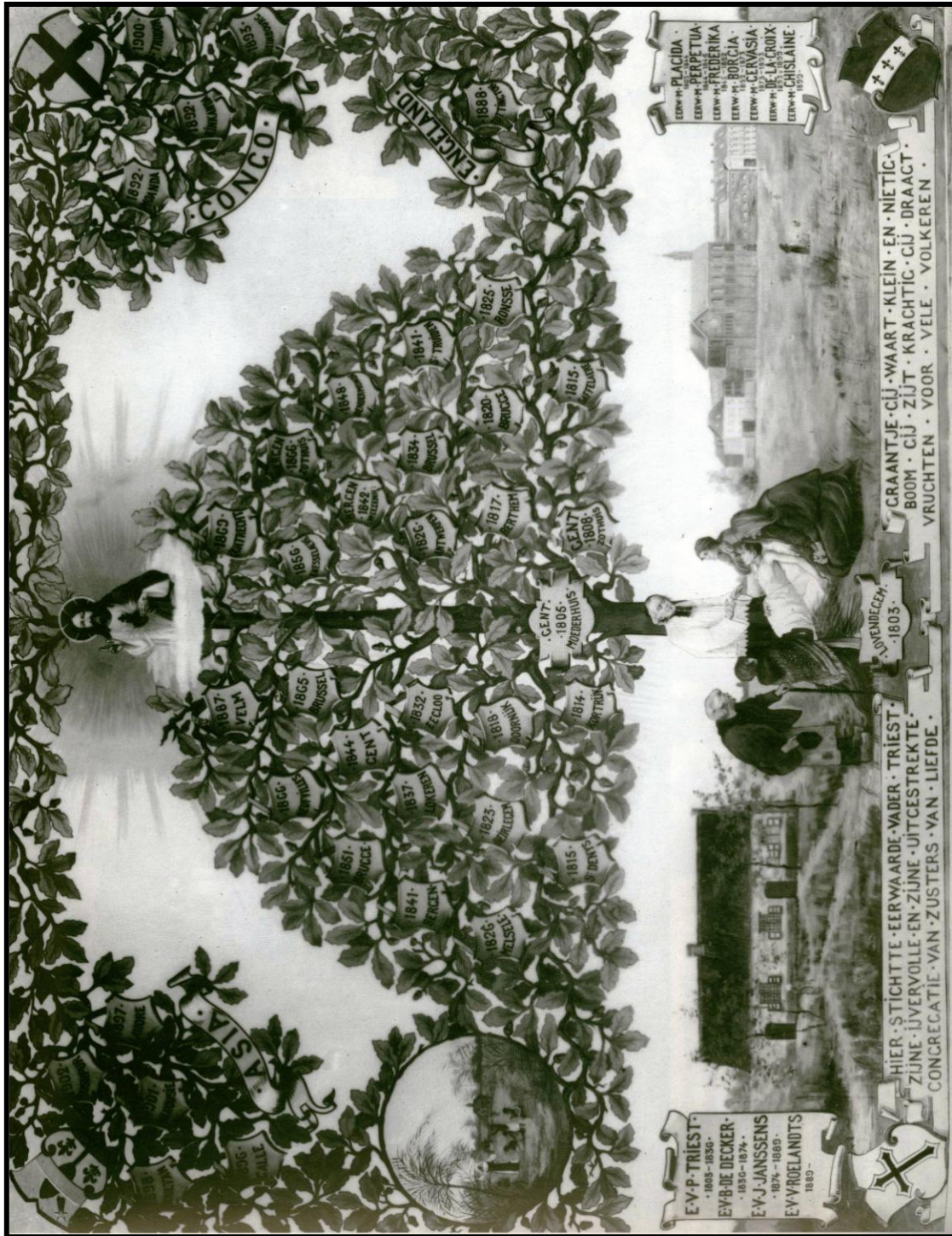
- Afbeelding 1: Prent stamboom van de orde	viii
- Afbeelding 2: Foto mo. Amélie en haar 4 medezusters (groep 1)	41
- Afbeelding 3: Kaart route inspectiereis van ao. Ghislena (groep 5)
en missieposten	46
- Afbeelding 4: Foto lokale vervoermiddelen	53
- Afbeelding 5: Foto islamitische gesluierde vrouw	82
- Afbeelding 6: Schets ogen gesluierde vrouw	83

Grafieken:

- Grafiek 1: Leeftijd bij intrede in de congregatie	33
- Grafiek 2: Leeftijd bij vertrek naar Azië	34
- Grafiek 3: Aantal jaar tussen intrede en vertrek op missie	35
- Grafiek 4: Leeftijd bij overlijden	38
- Grafiek 5: Doodsoorzaken	39

Tabellen:

- Tabel 1: De brieven	21
- Tabel 2: Overzicht reizen van de zusters missionarissen naar Azië (1896-1900)	45
- Tabel 3: Chronologisch overzicht van de brieven	99
- Tabel 4: Persoonsgegevens van de zusters missionarissen	106

Afbeelding 1: Prent stamboom van de orde³

³ A.Z.L.J.M.: Afdeling Beeld en Geluid: F2-BEL-Lovendegem-008.

Inleiding

Deze masterproef bestudeert binnen het thema van reizigers in de 19de eeuw de Belgische vrouwelijke missionaris. Specifiek wordt er gefocust op de zusters missionarissen van de orde van de zusters van Liefde van Jezus en Maria te Gent die vertrekken tussen 1896 en 1900 naar missieposten in Azië en dit aan de hand van hun persoonsgegevens en van hun brieven die bewaard zijn gebleven in het archief van hun kloosterorde. Een algemeen beeld van deze zusters missionarissen zal worden samengesteld zowel kwantitatief op grond van hun persoonsdata en de fysieke kenmerken van de brieven, als kwalitatief op basis van drie items waarover in de brieven iets te lezen valt: dagelijks leven, identiteitsconstructie en acculturatie.

De scriptie is opgedeeld in twee delen. *Deel I: Algemene achtergrond* schetst de bredere context waarin de briefwisseling naar het thuisfront van de zusters van Liefde op missie in Azië aan de vooravond van de 20ste eeuw gekaderd dient te worden: de geschiedenis van India en Ceylon, het tijds kader: de 19de-eeuwse legitimerende theorieën voor kolonialisme en missionering, de geschiedenis van de missionering in de 19de eeuw en een historisch overzicht van de orde van de zusters van Liefde van Jezus en Maria te Gent.

Deel II: Onderzoek van de bronnen gaat uitgebreid in op de correspondentie van de zusters missionarissen.

Na een korte beschrijving van de methodologie gebruikt om de bronnen te verwerken, komen de brieven zelf uitvoerig aan bod met een kort statistische voorstelling van de correspondentie: aantal, auteur, taal,... en informatie over hun fysieke ontstaanscontext: censuur, individueel of co-auteurschap, restrictie door orderegels,... . Dan krijgt het formele aspect van de brief met zijn titulatuur aandacht, om tenslotte de onderwerpen aangehaald of juist niet eruit te distilleren.

Vervolgens wordt een gemiddeld profiel van de onderzochte populatie van Belgische missiezusters in Azië opgemaakt op basis van een statistische studie van de persoonsdata van de zusters in kwestie en worden de drie missieposten van waaruit brieven in het

archieff verzeild zijn geraakt bondig besproken: Galle op het eiland Ceylon (nu Sri Lanka), Lahore in de Punjabregio (het huidige Pakistan) en Dalhousië in het Himalayagebergte. Ook de reis naar Azië komt eventjes aan bod met commentaar van de zusters over hun reiservaringen.

De beschrijving van het dagelijks leven van de zusters in hun missiepost: een typische dag, hun onderwijstaken,... krijgt ruim aandacht, net als enkele regels opgelegd door het ordereglement, die de zusters strikt dienen te volgen, maar doen ze dat wel zo strikt?

Het thema identiteitsconstructie van de zusters in hun omgang met de Indiase culturen is verder ook een belangrijk punt in deze scriptie. Dit gebeurt op drie niveaus: handelingsnormerend door hun rol van missionaris te internaliseren door over andere missionarissen te spreken, door zich af te zetten tegen de inlandse culturen en zich er voornamelijk pejoratief over uit te laten, en door de status van de inlandse vrouw te beklagen zodat hun westerse cultuur bij oppositie er superieur uitkomt, waardoor de facto zichzelf ook superieur overkomen.

De wederzijdse acculturatie tussen de katholieke religieuzen en de inheemse Indiase bevolking en cultuur is het laatste item dat besproken wordt.

Deel I: Algemene achtergrond

1. De geschiedenis van India en Ceylon
2. Tijds kader: de 19de eeuw en zijn theorieën als legitimatie voor kolonialisme en missionering
3. De geschiedenis van de missionering in de 19de eeuw
4. Historisch overzicht van de congregatie van de zusters van Liefde van Jezus en Maria te Gent

1. De geschiedenis van India en Ceylon

India is een amalgaam van verschillende, talen, religies en subreligies, waarvan de twee grootste het hindoeïsme en de islam zijn. De hoogontwikkelde beschavingen van de Indusvallei worden reeds van 4000 v.C. constant geteisterd door invasiegolven van Arische stammen vanuit het noordwesten die de gebieden omstreeks 1500 v.C. koloniseren en hun taal: het Sanskriet, hun vedisch geloof en hun idee van de sociale hiërarchie: het kastenstelsel opleggen. Vanaf 1206 vestigen islamitische invallers zich in Noord-India, wat leidt tot de stichting van het keizerlijke Mogulrijk. Hun grootste keizer Akbar heerst van 1565 tot 1605, hij bouwt wegen, hervormt de belastingen, probeert de religieuze verschillen onder zijn bevolking in te perken en doet de kunsten floreren.⁴ De Portugezen zijn de eerste Europeanen die voet op Indiase bodem zetten in 1448 toen Vasco Da Gama zijn zeereis in Calicut beëindigt. Dankzij het verdrag van Tordesillas uit 1494, dat de nieuwe wereld opdeelt tussen de katholieke landen, Portugal en Spanje, is Portugal de enige Europese macht die handel drijft in kostbare specerijen met Azië. Gedurende de 16de eeuw slagen deze twee landen door samenwerking erin dit verdrag te doen naleven door de andere Europese landen. Toch proberen landen zoals Engeland en Nederland alternatieve routes te zoeken naar het rijke Oosten. De Britse East India Company (EIC) opgericht in 1600, speelt een grote rol in het verkrijgen door de Britten van politieke macht in India.⁵ De Sepoy-opstand in 1857 zorgt ervoor dat de laatste Mogul, in feite reeds een Britse marionet, in 1858 formeel wordt afgezet en de EIC wordt ontbonden. India maakt vanaf dan deel uit van het Britse Rijk, krijgt een soort van zelfbestuur met een onderkoning, de Raj en de rechten van de Indiase prinsen en de oude gebruiken en praktijken van India worden meer gerespecteerd en getolereerd.⁶

Brits-India is in de halve eeuw voor WOI één van Europa's meest succesrijke kolonies, een voorbeeld voor de anderen met zijn rijke natuurlijke grondstoffen en zijn exportsurplus. Het wordt de leverancier van ruwe materialen vooral katoen, thee, jutte,

⁴ R.R. Palmer, J. Colton en L. Kramer, *A History of the Modern World*, Boston, Mc Graw Hill, 2002, p.257-259.

⁵ S. Luscombe, *British Empire: Entering and Exiting the Empire*, in: < <http://www.britishempire.co.uk/timeline/colonies.htm> >, geraadpleegd op 9 mei 2009.

⁶ E Benians, 'The Empire in the New Age, 1870-1919' in: *The Cambridge History of the British Empire*, Cambridge, University press, 1959, Vol III, p.2.

oliezaden, indigo, graan en specerijen in ruil voor afgewerkte producten vanuit Groot-Brittannië. De industrie in India floreert en het land krijgt het dichtste spoorwegennetwerk buiten Europa en Noord-Amerika. De Britten beslissen in 1835 om het onderwijs in het Engels te favoriseren ten nadele van dit in de oorspronkelijke moedertalen, waardoor er een klasse van ‘westernized’ Indiase hoogopgeleide autochtonen ontstaat die perfect de Engelse taal beheersen. Na verloop van tijd eisen zij een grotere rol in het regeren van hun land op en wakkeren de nationale gevoelens aan, wat uiteindelijk leidt tot de onafhankelijkheid in 1947 na een geweldloze onafhankelijkheidsstrijd gekenmerkt door burgerlijke ongehoorzaamheid onder leiding van Mahatma Gandhi.⁷

Ceylon, het huidige Sri Lanka, heeft, net als India, een zeer diverse bevolking, een erfenis van 2500 jaar van een verre van vreedevolle geschiedenis. De kleine afstand over zee met India heeft tot vele invasies geleid. De Veddahs, primitieve nomadische volkeren afkomstig uit Zuid-India, zijn de vroegste inwoners van het eiland. Tijdens de 6de en 5de eeuw v.C. komen Arische volkeren vanuit India naar Ceylon en onderwerpen de Veddahs, hun afstammelingen zijn de Singalezen die nu 2/3 van de bevolking uitmaken.⁸ Tussen 1017 en 1505 zijn er geregeld aanvallen van Tamils vanuit Zuid-India. Ook de Arabieren hebben op het eiland een grote invloed gehad, tijdens de middeleeuwen zijn ze actief in de buitenlandse handel en importeren hun religie de islam en hun afstammelingen, de Moren, maken vandaag 7% van de bevolking op het eiland uit.⁹

De Portugezen veroveren vanaf 1505 geleidelijk de kustvlakten van het eiland. Ze zijn vooral geïnteresseerd in het bekomen van een handelsmonopolie voor kaneel waarvoor Ceylon de wereldproductie in handen heeft. In 1638 arriveert de Nederlandse Verenigde Oost-Indische Compagnie (VOC) op Ceylon en verovert de Portugese bezette gebieden na een strijd van circa 20 jaar. Ceylon wordt snel een van de meest winstgevendende gebieden van de compagnie, de kaneelhandel haalt winsten van gemiddeld 200%. De

⁷ R.R. Palmer, J. Colton en L. Kramer, *A History of the Modern World*, p.642-645 en p.882.

⁸ S. Bailey, *Ceylon*, Watford, The Mayflower Press, 1962, p.16.

⁹ L. Mills, *Britain and Ceylon*, London, Longmans, Green and co, 1945, p.10.

erfenis van deze twee overheersers zijn het christendom en de Burghers, afstammelingen van gemengde huwelijken van Portugezen/Nederlanders met autochtonen.¹⁰

In de 18de eeuw neemt de macht van de VOC in sterke mate af ten voordele van de Britse EIC. De Britten veroveren het eiland op de Nederlanders in 1795, in 1802 wordt het een kroonkolonie van het Britse Rijk en in 1948 verwerft het zijn onafhankelijkheid.¹¹

2. Tijds kader: de 19de eeuw en zijn theorieën als legitimatie voor kolonialisme en missionering

De 19de eeuw is op alle vlakken een woelige historische periode, ontsproten uit het verlichtingsdenken van de 17de - 18de eeuw met zijn beaat geloof in de menselijke rede, wetenschap, politieke en sociale hervorming, tolerantie en vooruitgang, en uit een 18de-eeuwse variant op het latere orientalisme.¹² Naast de revoluties op politiek vlak komen er een heel aantal gedachtestromen op die mede het 19de-eeuwse kolonialisme en haar missioneringtendens een extra push geven: de romantiek en haar orientalisme, de industriële revolutie en haar vooruitgangsgeloof en het sociaal darwinisme en zijn maakbaarheid van mens en maatschappij.¹³

Het 18de-eeuwse orientalisme staat voor de academische studie van filosofische, originele teksten in Aziatische talen en een interesse voor alles wat Oosters is, en probeert aan de hand van deze teksten de Aziatische samenlevingen te classificeren volgens hun ontwikkelingsniveau.¹⁴ Dit terwijl het orientalisme van de 19de eeuw vorm krijgt door de romantiek, een populaire stroming in de literatuur, maar ook in de beeldende kunst en de muziek waarin het gevoel, het onbewuste, de overweldigende natuur, de verbeelding en het creatieve genie centraal staan en gekenmerkt door een grote hang naar het mysterieuze, het ongekende en het exotische, maar ook door een heimwee en intens verlangen naar het verleden. Ze levert een grote bijdrage aan de interesse in vreemde en

¹⁰ S. Bailey, *Ceylon*, p.37-64.

¹¹ E. Ludowyk, *The Story of Ceylon*, London, Faber and Faber, 1962, p.135-152 en p.274.

¹² R.R. Palmer, J. Colton en L. Kramer, *A History of the Modern World*, p.295-305.

¹³ E. Burke en D. Prochaska, 'Rethinking the Historical Genealogy of Orientalism', in: *History and Anthropology*, 18 (2007), 2, p.135.

¹⁴ *Ibidem*, p.138-139.

verre samenlevingen en zorgt voor de legitimerende onderbouw voor de opkomende natiestaten.¹⁵ De zelfdefinitie van de eigen westerse natie gebeurt via de fictieve schepping van een alternatief: de Andere. Orientalisme is geen zuivere interesse in het oosten, het is een ideologie die een beeld van de wereld ophangt onderverdeeld in ‘wij’ en ‘zij’, het is een westerse blik op niet-westerse culturen. Deze beeldvorming wordt beheerst door de eenvoudige tegenstelling: het westen rationeel, mannelijk en actief; het oosten irrationeel, vrouwelijk en passief.¹⁶ Zoals Edward Said in 1978 in zijn boek ‘*Orientalism*’ stelt, is dit een fictieve creatie van het oosten door het westen.¹⁷ Maar toch vindt het kolonialisme met in zijn kielzog de missionering hierin een eerste vorm van legitimatie.¹⁸

De laatste decennia van de 19de eeuw wordt Europa gekenmerkt door een ongeziene industriële groei en een overheersend onvoorwaardelijk geloof in wetenschap, rede en vooruitgang. Europa is verdeeld op politiek vlak maar deelt eenzelfde hoogstaande manier van leven. Alle delen van de wereld die deze levensstijl aanhangen worden als geciviliseerd beschouwd, de andere regio’s zoals Afrika en Azië als achtergesteld. De Europeanen zijn extreem fier over hun bereikte civilisatiegraad, ze geloven dat het hun verdiende loon is voor eeuwen van christelijk, sociaal en verlichtingsdenken. Dit Europese superioriteitsgevoel is ten dele materialistisch wegens de grote vooruitgang geboekt door de industriële revolutie: treinen, auto’s, elektriciteit, stoomkracht,...., maar wortelt ook in de overweldigende suprematie van de Europese wetenschap en filosofie, en in de gedachte van het ‘ware’ katholieke geloof ten opzichte van het ‘exotische’ bijgeloof. Dit samen vormt een tweede verklaring voor de ideologie van het Europese kolonialisme, dat in een dynamische fase geraakt in de late 19de eeuw en zijn missionering.¹⁹

Maar hoe kan uit de verlichtingsfilosofie met haar credo van het universeel gelijkheidsbeginsel, met haar apogeum de ‘*Déclaration des droits de l’Homme et du Citoyen*’ (1789) dat aanvangt in artikel 1: ‘*Les hommes naissent et demeurent libre et*

¹⁵ E. Burke en D. Prochaska, ‘Rethinking the Historical Genealogy of Orientalism’, p.138-139.

¹⁶ A. Wahab, ‘Mapping West Indian Orientalism: Race, Gender and Representations of Indentured Coolies in the Nineteenth-Century British West Indies’, in: *Journal of Asian and American Studies*, 10 (2007), 3, p.283.

¹⁷ E. Burke en D. Prochaska, ‘Rethinking the Historical Genealogy of Orientalism’, p.135.

¹⁸ A. Wahab, ‘Mapping West Indian Orientalism: Race, Gender and Representations’, p.283.

¹⁹ R.R. Palmer, J. Colton en L. Kramer, *A History of the Modern World*, p.551-553 en p.564.

*égaux en droits...*²⁰ en haar ander topwerk de ‘*Encyclopedie*’ (1751-1780) van D. Diderot met onder *Humain espèce*: ‘*il n’y a qu’une seule race d’hommes, plus ou moins basanés*’,²¹ dit superioriteitsgevoel en neerkijken op andere volkeren voortkomen? De evolutietheorie van Charles Darwin uitgeschreven in zijn boek ‘*On the Origin of Species by Means of Natural Selection*’ uit 1859 heeft een enorme impact op de samenleving. De sociaaldarwinisten ge/mis-bruiken zijn idee als wetenschappelijke onderbouw voor het ontluikende geloof in de maakbaarheid van mens en maatschappij en als staving voor de natuurlijke superioriteit van het blanke ras boven de andere en vooral het zwarte ras.²² In de 19de eeuw worden de theoretische ‘wetenschappelijke’ grondslagen gelegd voor het rasdenken: rassenkunde of sociale antropologie, nu als pseudowetenschap afgedaan maar toen een heuse wetenschap. Onder de noemer van alles meten en classificeren is er de opkomst van antropometrie (onderzoek naar de afmetingen en verhoudingen van het menselijke lichaam), frenologie (schedelvormonderzoek: cfr. huidige talen- en wiskundeknobbel) en craniometrie (schedelgrootte als maat voor intelligentie: negers hebben kleinere schedels dan blanken, indianen zitten er tussen in).²³ Meer is niet nodig om nog een rechtvaardiging voor het kolonialisme, inclusief missionering te vormen.

Zichzelf het eindpunt wanend van de humane beschaving en de exotische volkeren categoriserend in een lagere evolutiefase, zijn legitimatie genoeg voor de Europeanen om hun land te annexeren en hun de Europese cultuur en religie bij te brengen: de kolonisatie gezien als ‘gift’ van de blanken aan deze minder ontwikkelde volkeren, maar ook als plicht van de blanken.

²⁰ *Déclaration des droits de l’Homme et du Citoyen de 1789* in : < <http://www.textes.justice.gouv.fr/> >, geraadpleegd op 14 mei 2009.

²¹ D. Diderot en J. d’Alembert eds., *Encyclopedie, ou Dictionnaire raisonné des sciences, des arts et des métiers par une société de gens de lettres*, Parijs, Briasson, tome XVIII Halb-Hyv, 1802, p.822.

²² J. Braeckman, *Darwins moordbekentenis. De ontwikkeling van het denken van Charles Darwin*, Amsterdam, Nieuwezijds, 2001, p.33.

²³ G. Van Den Berghe, *De Mens Voorbij*, Meulenhoff/Manteau, 2009, p.129-132.

Of zoals R. Kipling het poëtisch verwoordt in februari 1899 in zijn gedicht: ‘*The White’s Man’s Burden, the United States and the Philippine Islands*’ als appel aan de VSA om zijn taak van ontwikkeling van de recent veroverde Filippijnen op te nemen:²⁴

Take up the White Man’s burden

Send out the best ye breed

Go bind your sons to exile,

To serve your captives’ need;

To wait in heavy harness,

On fluttered folk and wild

Your new-caught sullen peoples,

Half devil and half child

...

3. De geschiedenis van de missionering in de 19de eeuw

Met de situatie in de missiegebieden aan de vooravond van de 19de eeuw is het bedroevend gesteld, er zijn slechts welgeteld een kleine 300 Belgische missionarissen verspreid over alle toenmalige missiegebieden werkzaam.

De 19de eeuw kent een opmerkelijke opflakking van het missie-ideaal wegens factoren zowel extern als intern aan de katholieke kerk. De theorieën supra aangehaald samen met de geografische ontsluiting van de wereld dankzij onder andere de ontdekking van de stoomkracht die het verkeer tussen de werelddelen onderling sterk vergemakkelijkt, zorgen ervoor dat ook in de meest afgelegen gebieden van de wereld de blijde boodschap van het geloof verkondigd kan worden en vormen de verklarende externe factoren. Daarenboven worden in het midden van de 19de eeuw de grenzen van China en Japan onder internationale druk opengesteld voor de handel en komst van buitenlanders, wat eindelijk een punt zet achter de gruwelijke christenvervolgingen aldaar. De missionarissen treden snel in de voetsporen van de ontdekkingsreizigers en de

²⁴ R.R. Palmer, J. Colton en L. Kramer, *A History of the Modern World*, p.622.

imperialistische veroveringen en dringen tot diep in het binnenland van Australië, Oceanië, Afrika, Azië en Amerika door.²⁵

De interne factoren zijn het kerkelijk reveil in de Franse gebieden en de groeiende aandacht voor het verspreiden van het geloof. Als gevolg van de Franse revolutie worden de kerk- en kloostereigendommen gesekwestreerd, de geestelijken worden ambtenaren en betaald door de staat. Het Frankrijk van Bonaparte heeft aan de vooravond van de 19de eeuw een groot deel van Europa veroverd en Napoleon ziet zichzelf als een pure 18de-eeuwse rationalist en beschouwt religie als een ‘convenience’: in Egypte is hij moslim, in Frankrijk katholiek,... zolang de religie maar ondergeschikt is aan en van nut voor de staat. Maar een katholiek reveil zit er uiteindelijk toch aan te komen en Napoleon ondertekent in 1801 een concordaat met de paus waardoor het toenmalige Consulaat niet langer godloos is.²⁶ Dit zorgt uiteindelijk voor een opmerkelijke stimulans vanuit Frankrijk voor de reveil van de missiegedachte. In 1822 wordt te Lyon het ‘*Werk voor de Voortplanting van het Geloof*’ opgericht dat zich reeds na enkele jaren verspreidt over België, Italië en Engeland, later wordt het een van de pauselijke missiewerken.²⁷ Het missietijdschrift de ‘*Annales*’ en het meer populariserende ‘*Les Missions Catholiques*’ publiceren het ‘*Werk*’ respectievelijk in 1823 en 1868, wat de belangstelling voor de missies bij het grote publiek alleen maar doet toenemen.²⁸ Ook de pausen Gregorius XVI, die later de eretitel krijgt van missiepaus van de 19de eeuw en Leo XIII, die in 1880 de missie-encycliek ‘*Sant Dei Civitas*’ rondzendt waarin hij de missieplicht van de ‘christenmens’ uit de doeken doet, stimuleren de katholieke verovering van de wereld.²⁹

Al deze factoren samen zorgen ervoor dat zowel oude religieuze instituten, zoals de Belgische jezuiten die in 1859 op missie vertrekken naar Bengalen, als nieuw gevormde ordes, zoals de in 1800 opgerichte orde van de Heilige Harten die in 1826 missieposten opent in Oceanië, missieactiviteiten (weer)opnemen.

²⁵ Dr. A. Mulders, *Missiegeschiedenis*, Antwerpen, ’T Groeit, 1957, p.375-376.

²⁶ R.R. Palmer, J. Colton en L. Kramer, *A History of the Modern World*, p.361 en p.384-385.

²⁷ Dr. A. Mulders, *Missiegeschiedenis*, p.375-376.

²⁸ L. Vints, *100 jaar Zusters van Liefde J.M in Zaïre 1891-1991*, Leuven, Kadoc, 1992, p.15-16.

²⁹ Dr. A. Mulders, *Missiegeschiedenis*, p.375-376.

Het verschil in de missietendens van de 19de eeuw met de periode ervoor is dat er nu ook vrouwelijke congregaties missioneren. De orde van de sœurs de Saint-Joseph de Cluny vertrekken reeds in 1817 naar Réunion, een Frans eiland in de Indische Oceaan en vele andere volgen. Er ontstaan ook ordes die zich louter op het missiewerk toelagen zoals de congregatie van het Onbevlekt Hart van Maria in Mongolië vanaf 1862,³⁰ en de Witte Paters (Sociëteit van de Missionarissen van Afrika, 1868) en de Witte Zusters (de Zusters Missionarissen van Onze Lieve Vrouw van Afrika, 1869) in Afrika.³¹

Bij de overgang van de 19de naar de 20ste eeuw is het ‘herleefde’ missiewerk verspreid over alle hoeken van de aardbol en staat de katholieke godsdienst in confrontatie met de vele volkeren, culturen en religies van de wereld.³²

4. Historisch overzicht van de congregatie van de zusters van Liefde van Jezus en Maria te Gent

Het verlichtingsdenken en de Franse revolutie hebben het kerkelijk leven en haar invloed op de maatschappij sterk beïnvloed en bevraagd. Verlichtingsdenkers zoals Voltaire hebben een wig gedreven tussen kerk en staat en het monopolie van de kerk aan het wankelen gebracht. De katholieke kerk verkeert sinds het einde van de 18de eeuw in een malaise. Het concordaat tussen Napoleon en de paus in 1801 is een eerste teken van het langzame herstel van het katholieke geloof.³³ In deze periode worden er talloze nieuwe religieuze orden opgericht, waaronder de congregatie van de zusters van Liefde van Jezus en Maria die in 1803 het levenslicht ziet.³⁴

Pastoor Petrus Jozef Triest, net benoemd te Lovendegem, brengt enkele alleenstaande vrouwen samen in een geestelijk genootschap om de armoede en het morele verval in de gemeente, die na de verbeurdverklaring van de goederen van kloosters en geestelijke

³⁰ L. Vints, *100 jaar Zusters van Liefde J.M. in Zaïre*, p.15-16.

³¹ *Missionarissen van Afrika*, in: < <http://www.lavigerie.be> > , geraadpleegd op 14 mei 2009.

³² Dr. A. Mulders, *Missiegeschiedenis*, p.447.

³³ L. Vints, *100 jaar Zusters van Liefde J.M in Zaïre*, p.11.

³⁴ K. Leeman, Inventaris van het *Generaalsarchief van de Zusters van Liefde van Jezus en Maria 1803-1966*, Leuven, Kadoc, 1993, p.3-21.

stichtingen door de Franse bezetter in 1796 alleen maar zijn verslecht, aan te pakken.³⁵ Reeds op 2 juli 1804 leggen de eerste zusters de kloostergeloften af, maar amper een kleine maand erna verschijnt een regeringsdecreet dat een keizerlijke machtiging vereist voor elke nieuwe vereniging. Toch, mede door het immense succes van de orde, worden pastoor J. Triest en zijn zusters gezien als een oplossing voor het probleem van de ongeneselijk zieken te Gent. De politieke en geestelijke gezagsdragers van Gent vragen om hun actieterrein uit te breiden. Zo gebeurt en op 30 juli 1805 verhuizen de zusters van Lovendegem naar de oude Cisterciënzerinnenabdij Terhagen te Gent, waar ze een ziekenhuis voor ongeneselijk zieken openen. Uiteindelijk wordt de stichting een jaar later officieel geregulariseerd en de regels van de orde worden vervolgens door paus Pius VII goedgekeurd in 1816, waardoor de orde onder de directe bescherming komt van de paus en zo een stevige basis heeft om uit te breiden zowel in België als later in het buitenland. Het bestuur van de orde wordt gevormd door twee personen: een mannelijke en een vrouwelijke algemeen overste. De eerste staat in voor de materiële en financiële aangelegenheden en beheert het roerend en onroerend goed. Hij wordt aangesteld door de bisschop van Gent en benoemd voor het leven. Voor de meer praktische leiding van de congregatie: het kloosterleven en het welzijn van de zusters wordt er een vrouwelijk algemeen overste benoemd, die wordt verkozen voor een periode van zes jaar. Hierin wordt zij bijgestaan door de zustersvicaris, ook wel de tweede overste genoemd, die de algemeen overste vervangt bij diens afwezigheid.³⁶

*'De Zusters zullen vier Beloften doen, te weten, de Beloften van Gehoorzaamheid, Armoede en Zuiverheid, alsook de Belofte van de zieken te dienen in al de plaatsen waar zij door hunnen wettige Oversten zullen gezonden worden.'*³⁷

De zusters leggen vier geloften af: van armoede, zuiverheid, gehoorzaamheid en ziekenzorg. De uitgebreide en strenge regels, opgesteld en goedgekeurd door de paus in 1816, dienen op de voet gevolgd te worden en bepalen het leven van de zusters tot in de

³⁵ L. Vints, *100 jaar Zusters van Liefde J.M in Zaire*, p.11.

³⁶ K. Leeman, Inventaris van het *Generalaatsarchief*, p.3-21.

³⁷ C. Poelman ed., *Constitutien der Zusters van de Liefde van Jezus en Maria te Gent*, Gent, 1895, p.19.

kleinste details. Het is een leven van werk en gebed dat om 4.00 u 's morgens reeds aanvangt. Na drie uur gebed, de dagelijkse eucharistie en het kapittel wordt er sober ontbeten waarna de werkdag wordt aangevat die duurt tot 18.30 uur, enkel onderbroken door een gewetensonderzoek, het bidden van de getijden en het middagmaal met daarna een korte recreatie van 30 minuten. Na het avondmaal en de avondrecreatie gaan de zusters slapen om 20.00 uur.³⁸

De zusters zijn grotendeels van de buitenwereld afgesloten, het is hen niet toegestaan om het klooster te verlaten en alles behalve de recreaties, verloopt in absoluut stilzwijgen. Vrijwel alle zusters hebben werk in de ziekenzorg of in het onderwijs. Het samengaan van een strenge discipline met een leven van dienstbaarheid is voor velen het antwoord op een roeping tot een leven gewijd aan God en de medemens.

Bij het overlijden van pastoor P. J. Triest in 1836 is de congregatie uitgegroeid tot 15 huizen met 196 leden verspreid over heel België. In 13 ervan is een ziekenhuis voor ongeneselijke zieken: Antwerpen, Bertem, Brugge, Brussel, Eeklo, Gent, Kortrijk, Lovendegem, Melsele, Sint-Denijs-Helkijn, Doornik, Zaffelare en Lokeren, later omgevormd tot een asiel voor zwakzinnige meisjes en op drie plaatsen in het land bevinden zich instellingen voor krankzinnige vrouwen in Gent, Brussel en Doornik. Verder geeft de congregatie lager onderwijs aan arme kinderen in 7 kostscholen te Beerlegem, Bertem, Brussel, Eeklo, Melsele, Sint-Denijs en Zaffelare en in 5 Vlaamse scholen te Beerlegem, Eeklo, Lovendegem, Melsele en Zaffelare wordt onderwijs tegen betaling verstrekt. Te Beerlegem en Lovendegem wordt er ook zondagsschool gehouden met stichtelijk onderwijs voor de leerlingen die tijdens de week niet naar school kunnen komen. Ook zijn er 5 kostscholen voor voortgezet onderwijs met Frans als voertaal: Beerlegem, Eeklo, Melsele, Sint-Denijs-Helkijn en Zaffelare. Daarnaast heeft de congregatie ook aandacht voor bijzonder onderwijs: krankzinnigen, doven en blinden te Sint-Truiden. Verder stichten ze te Gent nog een tehuis voor 'zondige maar berouwvolle' jonge vrouwen dat zich bezighoudt met de heropvoeding van jonge penitenten en ook de 'Maatschappij voor de Bewaarscholen van de Stad Gent' bedoeld als opvang voor de kinderen van de arbeidsters, tewerkgesteld in de fabrieken en ateliers te Gent.³⁹

³⁸ K. Leeman, *Inventaris van het Generaalsarchief*, p.3-10.

³⁹ *Ibidem*, p.11-21.

Onder eerwaarde vader Jan Janssens, algemeen overste van de orde vanaf 1874, en moeder Gervasia (Sophie Van Wassenhove), algemeen overste van de orde vanaf 1873, zet de congregatie haar eerste stappen buiten de eigen landsgrenzen. Reeds in 1881 probeert men een communiteit in Groot-Brittannië op te richten, maar zonder succes. Uiteindelijk lukt het wel in 1888 toen de bisschop van Salford (Engeland) zelf contact zoekt met de orde om een school voor verlaten kinderen open te houden. Dit instituut wordt de Hollymountschool in Tottington.⁴⁰ In hetzelfde jaar worden er contacten gelegd om het missieterrein uit te breiden tot Congo Vrijstaat en wordt het missienoviciaat gesticht te Kwatrecht dat slechts tot 1890 zelfstandig zou bestaan .

De eerste missie buiten het Europees continent wordt gesticht onder leiding van algemeen overste Vital Roelandts en Moeder Gervasia in 1891 in Congo, waar ze de eerste Belgische katholieke vrouwelijke missionarissen zijn. Nog voor het einde van de 19de eeuw hebben ze er zes missieposten: Boma (1891), Lulaburg Sint-Jozef (1891), Moanda (1892), Kinkanda (1892), Nemlao (1892), Sinte-Maria Berghe (1894). In 1896 wordt, onder leiding van algemeen overste Vital Roelandts en Moeder Ghislina (Rosalie Spillemaekers), ook uitgeweken naar Azië.

In het begin van de 20ste eeuw, op 100 jaar tijd, is de kleine groep vrouwen uitgegroeid tot een omvangrijke congregatie met meer dan 1200 zusters, verdeeld over zesendertig huizen waarvan vijfentwintig op Belgische grondgebied, vijf in Kongo, vier in Brits-India, één op Ceylon en één in Engeland.⁴¹

⁴⁰ L. Vints, *100 jaar Zusters van Liefde J.M in Zaïre*, p.13.

⁴¹ K. Leeman, *Inventaris van het Generaatsarchief*, p.11-21.

Deel II: Onderzoek van de bronnen

1. Methodologie
2. Briefwisseling
3. Algemene informatie
4. Dagelijks leven
5. Identiteitsconstructie van de zusters missionarissen en hun omgang met de Indiase cultuur
6. Acculturatie van de katholieke godsdienst en de Indiase gewoonten

1. Methodologie

Bij een eerste lezing ter kennisname van de in het archief bewaarde brieven van zusters missionarissen die tussen 1896 en 1900 vertrekken naar missieposten in Azië, komen er een aantal thema's duidelijk naar voor: werk en taken, etniciteit, gemoedstoestand van de zusters, gezondheid, landschap en klimaat, missieposten, religie en reiservaringen. Vermits deze alle kanten uitwaaiert is na een tweede lezing beslist er enkele uit te pikken en onder containerbegrippen te plaatsen: briefwisseling, algemeen profiel, dagelijks leven, identiteit en acculturatie. Vervolgens zijn in functie hiervan voorbeeldzinnen gezocht die treffend de informatie illustreren die rond deze begrippen te vertellen is. Voor deze citaten wordt een verklaring gegeven en waar mogelijk een link gelegd met literatuur reeds verschenen over deze onderwerpen.

Het onderzoek naar egodocumenten is vanaf de jaren '90 onderdeel van de geschiedenis van de representatie die de opvolger is van de mentaliteitsgeschiedenis opgekomen in de jaren '60 van vorige eeuw. Prof. M. Boone zegt hierover het volgende: *'via de representatie (hoe personen zich hun samenleving en hun positie daarbinnen voorstellen) probeert ze [de geschiedenis van de representatie] een gedifferentieerde 'lezing' te geven van die samenleving'*.⁴²

Egodocumenten: brieven, memoires, dagboeken, interviews, autobiografieën, reisverslagen,... is een term bedacht in 1958 door de Nederlandse historicus Jacques Presser, *'het zijn documenten waarin een ego zich intentioneel of niet-intentioneel onthult of verbergt en met een opzettelijk ik of wij-perspectief bewust gecreëerd door de auteur voor de auteur, maar vaak ook voor anderen'*. In de jaren '50 van de 20ste eeuw worden deze bronnen enkel gebruikt in de ideeën- en cultuurgeschiedenis en gezien als zeer onbetrouwbaar daar ze evenveel verhullen als onthullen. Als correcte weergave van de realiteit zijn deze bronnen inderdaad onbetrouwbaar vermits het manifest aanwezige eigenbelang, hoewel dit ook positief beschouwd kan worden. Wat er in de

⁴² M. Boone, *Historici en hun métier: een inleiding tot de historische kritiek*, Gent, Academia Press, p.136-138.

egodocumenten wordt geschreven is misschien dan niet de ‘echte’ waarheid wat die ook zou mogen inhouden, maar wordt door de auteur wel als ‘zijn’ waarheid beschouwd en is bijgevolg ook een historische waarheid, zij het dan wel vanuit een eng kikkorsperspectief.⁴³

⁴³ M. Boone, *Historici en hun métier*, p.5-6.

2. Briefwisseling

2.1. Overzicht van de brieven

Tabel 1: De brieven

	Auteur	Missiepost	Bestemming			Totaal	Taal
			Congregatie	Familie (1)	Reisverslag		
<i>Vrouwelijke missionaris</i>							
<i>Zuster</i>							
1	moeder-overste Alberta	Dalhousië	4	0	0	4	Fr
2	moeder-overste Amélie	Galle	34	37	0	71	Fr
3	moeder-overste Aquiline	Lahore	2	0	0	2	Fr
4	moeder-overste Régine	Lahore	1	0	1	2	Fr
5	zuster Alexandra	Galle	1	0	0	1	Fr
6	zuster de Merici	Lahore	1	0	0	1	Fr
7	zuster Joséphine	/	1	0	2	3	Fr
8	zuster Marcia	Galle	0	1	0	1	NL
9	zuster Vernandine	Lahore	7	1	3	11	Fr/NL
10	zuster Wilifine	Lahore	1	0	0	1	Fr
10	Totaal		52	39	6	97	
<i>Niet-religieuze</i>							
1	Fides Balcaen (2)	Galle	15	7	0	22	Fr
11	Totaal (cumulatief)		67	46	6	119	
<i>Zusters van Liefde van Jezus en Maria</i>							
1	moeder-overste Ghislana (3)	inspectiereis	4	0	23	27	Fr
2	zuster Edith	inspectiereis	2	2	2	6	Fr
2	Totaal		6	2	25	33	
13	Algemeen totaal		73	48	31	152	
			48,0%	31,6%	20,4%	100%	
Opmerkingen							
(1) Familie en kennissen.							
(2) Fides Balcaen oudleerlinge van het pensionaat te Beirlegem is geen zuster, maar verricht in de missiepost te Galle missionarisch werk en haar brieven geschreven aan familie zijn gericht aan haar eigen familie en aan de familie van moeder-overste Amélie die wegens ziekte niet meer in staat is zelf brieven te schrijven.							
(3) Brieven 62-66, 69, 71-76, 78, 79, 81, 83, 86, 88, 89, 92-94 zijn in naam van algemeen overste Ghislana geschreven door zuster Edith en werden uitgegeven in 1901, direct na aankomst van de inspectiereis door Azië (1900-1901), deze uitgegeven versie wordt in deze studie gebruikt.							

Van slechts 11 vrouwelijke missionarissen op de 24 zusters en 1 niet-religieuze die tussen 1896 en 1900 vertrekken naar een missiepost in Azië zijn er brieven bewaard in het archief van de congregatie.

De meerderheid van de gearchiveerde brieven (48,0%) zijn gericht aan de congregatie wat logisch is vermits ze in het archief van de orde zelf zijn teruggevonden. Vervolgens zijn er ook een heel aantal brieven (31,6%) die gericht zijn aan familie en kennissen. De reden waarom deze in het archief zijn terechtgekomen is onduidelijk, maar moet waarschijnlijk niet te ver gezocht worden. Het sorteren van paperassen bij een overlijden van de bestemming/familielid die de brieven bijhield of een rondvraag van de kloosterorde voor de viering van een verjaardag of speciaal feest zijn plausibele redenen. Tenslotte zijn 20.4% van de brieven eerder reisverslagen die langer van aard en gedetailleerder zijn, zonder aanspreking en bestemming, waarschijnlijk bedoeld voor de congregatie voor algemene kennisname en opleiding en/of geschreven met het oog op latere publicatie.

De zusters zitten verspreid in Brits-India over drie missieposten : Galle op het eiland Ceylon (nu Sri Lanka), Lahore in de Punjabregio (het huidige Pakistan) en Dalhousië in het Himalayagebergte. Maar voor dit onderzoek zelf wordt er tussen de verschillende missieposten geen onderscheid gemaakt. De hoofdfocus ligt op de vermelde en/of verzwegen onderwerpen in de brieven en niet op de plaats waar ze geschreven zijn, al zal hiermee indien het cruciaal is voor het onderzoek wel rekening worden gehouden.

De voertaal in de brieven is overduidelijk Frans met maar twee uitzonderingen: brief 13 van zuster Marcia aan haar ouders en brief 152 van zuster Vernandine aan een weldoenster.

Wegens de fragiele staat en de soms slechte leesbaarheid van de originele brieven heb ik er voor geopteerd om de overgeschreven brieven te bestuderen. Een bescheiden steekproef toont immers aan dat de brieven zeer accuraat overgeschreven zijn.

2.2. Fysieke ontstaanscontext

Zowel de ‘*Constitutien der zusters van Liefde van Jezus en Maria te Gent*’ van 1895, die de zusters missionarissen dienen te volgen, als de speciale regels voor missionarissen van 1929 leggen beperkingen op in verband met de briefwisseling:

‘Les Sœurs se dévoueront aux œuvres des Missions, dans les limites tracées par les Supérieurs Généraux. Les Sœurs Missionnaires sont soumises aux Constitutions et aux Règles particulières comme les Sœurs d’Europe. Elles observeront en outre leurs Règles spéciales. Pour s’en écarter, il faut une autorisation écrite des Supérieurs Généraux ; ces autorisations seront consignées dans le registre de la Supérieure, à transmettre à celle qui lui succède.’⁴⁴

De regels van 1895 worden voor dit deel als kader gebruikt aangevuld met de sectie ‘*Règles Spéciales pour les Sœurs Missionnaires*’ uit de algemene orderegels van 1929, de eerste maal dat regels speciaal voor de missies opgesteld worden. Hoewel de brieven reeds ruim een kwart eeuw eerder zijn geschreven, kan dit verantwoord worden daar deze specifieke missieregels van 1929 naar alle waarschijnlijkheid de neerslag zijn van de situatie gegroeid tijdens de eerste missiedecennia en de aanpassingen aan het klimaat, religieus culturele context, leefomstandigheden,... in de missies in zekere zin officialiseren en waarschijnlijk ook soms inperken.

De algemene regels uit 1895, een jaar voordat de zusters voor het eerst op missie zijn vertrokken naar Azië, stellen dat de zusters geen brieven mogen schrijven noch laten schrijven of ontvangen zonder de toelating van de plaatselijke overste. Volgens regel 65 uit 1895 krijgt deze inzage in al de brieven die de zusters schrijven en ontvangen. Regel 67 voorziet dat ze vrij mogen schrijven aan de algemeen oversten zonder dat de plaatselijke overste deze brieven inziet.⁴⁵ In 1929 wordt deze zogenaamde vrije

⁴⁴ Van Fleteren ed., *Constitutions des Sœurs de la Charité de Jésus et de Marie à Gand, Gent, 1929*, p.210.

⁴⁵ C. Poelman ed., *Constitutien der Zusters van de Liefde van Jezus en Maria*, p.18.

briefwisseling uitgebreid tot de Heilige Stoel en zijn legaat in het land, en de plaatselijke ordinarius. Bij afwezigheid van de plaatselijke overste mogen de brieven echter niet gelezen worden door de persoon die haar vervangt (regel 68 uit 1929).⁴⁶

De speciale regels voor missionarissen uit 1929 zijn strenger van toon dan de algemene regels. Zo stelt regel 421 dat de lokale overste erover moet waken dat de brieven geadresseerd aan vreemden niet langer zijn dan nodig en dat er niet te frequent wordt geschreven aan vrienden en kennissen. Regel 422 vervolgt dat de zusters missionarissen van hun brieven geen smee- of bedelbrieven mogen maken, als ze iets nodig hebben of verlangen wordt hun aangeraden het te vragen aan hun overste. Enkel de zuster visitatrice en de lokale overste krijgen volgens regel 458 een volledig vrije briefwisseling.⁴⁷

Schrijven de zusters missionarissen iets te frequent of permitteren ze zich iets teveel in hun briefwisseling? Niets uit de bestudeerde brieven wijst daarop, natuurlijk moet er rekening mee gehouden worden dat niet alle brieven uit de periode tussen 1896 en 1904 bijgehouden zijn in het archief.

Toch zijn er ook uitzonderingen op deze vrij strenge regels van 1929. Zo maant regel 420 de zusters aan hun ouders ook weer niet te lang zonder nieuwtjes te laten. Maar de zusters hebben waarschijnlijk hun handen vol en laat het leven en werk in de missies niet altijd toe om op regelmatige basis naar familie te schrijven. De zusters excuseren zich dan ook vaak in hun brieven voor het feit dat ze zo lang niets van zich hebben laten horen. Moeder-overste Amélie verontschuldigt zich in brief 43 aan haar familie voor haar late antwoord op 7 januari 1899, meer dan een maand na ontvangst van hun brief:

'Je croyais vous écrire avant l'Avent et n'en ai pas eu le temps et depuis la Noël j'ai encore, chaque jour, été obligée de remettre ma correspondance.

...

Vous comprenez que nos journées se remplissent et que le manque de temps est la seule cause qui ait pu m'obliger à vous écrire si tard.

⁴⁶ Van Fleteren ed., *Constitutions des Sœurs de la Charité de Jésus et de Marie*, p.24.

⁴⁷ Ibidem, p.214 en p.220.

...

Depuis deux mois je n'ai plus écrit à Belgique si ce n'est à mes dignes Supérieurs.'

Uit brief 21 van zuster Alberta blijkt dat voor de correspondentie met de congregatie 6 maand al redelijk lang is om niet te schrijven en uit de rest van de brieven dat jaarlijks werkelijk het absolute minimum is voor zowel familie als congregatie:

'Nous voici au 30 Août ! Après 6 mois de silence, je reviens Vous trouvez. Si quelqu'une d'entre vous m'en voulait pour ma soit disant paresse, qu'elle veuille se réconcilier après lecture de la présente !.. En mission, l'on ne fait pas tout ce qu'on veut.'

Volgens dezelfde regel mogen ze mits een goede reden hun overste toestemming vragen om een gesloten brief aan hun ouders of voogd te schrijven en/of een niet geopende persoonlijke brief te ontvangen.⁴⁸ Bij het lezen van de onderzochte briefwisseling is er geen aanwijzing dat er mogelijk een dergelijke brief tussen zit. Volgens de licentiaatthesis van Marijke Aerts *'De Zusters van Liefde van Jezus en Maria in Congo: een studie van hun leef- en denkwereld aan de hand van hun briefwisseling (1891 – 1900)'* komt dit wel voor in de briefwisseling vanuit de missieposten in Congo⁴⁹, naar analogie daarmee zullen er vermoedelijk ook vanuit Azië reeds voor 1929 dergelijke brieven verstuurd zijn.

Tenslotte worden de correspondentieregels in 1937 nog verstrengd en uitgebreid met onder andere een absoluut verbod om te schrijven naar paters en om meer dan twee keer per jaar naar de ordehuizen en/of naar oude zusters missionarissen in België te schrijven. Deze regel is blijkbaar al 'officieus' in zwang ook tijdens de beginperiode van het missiewerk, want uit de 152 onderzochte brieven uit het archief is er geen enkele aan een

⁴⁸ Van Fleteren ed., *Constitutions des Sœurs de la Charité de Jésus et de Marie*, p.213.

⁴⁹ M. Aerts, *De Zusters van Liefde van Jezus en Maria in Congo*, p.277.

pater gericht en maximaal twee per jaar aan Belgische congregatiehuizen en/of medezusters, ook niet in de uitgebreide briefwisseling van moeder-overste Amélie.⁵⁰

Volgens de regels ondergaat de briefwisseling een strenge censuur. Maar moet dit niet met een korreltje zout genomen worden? In vele brieven wordt er gealludeerd op tijdsgebrek. Hebben de oversten dan wel tijd en wensen ze wel tijd uit te trekken voor het grondig nalezen van de brieven. Moeder-overste Amélie verontschuldigt zich in brief 101 vanuit Galle aan haar zus voor het feit dat ze door tijdsgebrek nauwelijks tijd vindt om te antwoorden:

‘Votre paquet de lettres m’est arrivé avec les œufs de Pâques le Samedi Saint. Comme cela était bien venu. Merci bonne Sœur pour vos délicates attentions et pardon pour ma lenteur à vous répondre. Les jours sont toujours trop vite passés et il y a toujours de la besogne à remettre au lendemain ou plus tard, voilà comment la correspondance qui ne presse pas est en retard.’

Naast dit tijdsgebrek heerst er in de missiepost te Galle een speciale situatie daar moeder-overste Amélie langdurig ziek is, vaak naar de hoofdstad Colombo voor verzorging en op het einde constant het bed houdt. Vermits bij afwezigheid van de overste niemand anders de brieven mag lezen, zelfs niet haar plaatsvervangster, zal de briefwisseling aldaar alleszins tijdelijk, iets vrijer verlopen zijn dan anders. Dit blijkt echter niet uit de inhoud van de brieven vanuit deze missiepost. Is de zelfcensuur van de zusters dan zo groot?

⁵⁰ A.Z.L.J.M., Afdeling 7 : activiteiten van de congregatie: 7.3.5.1.3.1. Algemeen: missiewerking in Shri Lanka en de Punjab (Pakistan en India).

De inhoud van de brieven zegt ook iets over de briefwisseling zelf.

Volgens brief 102 van moeder-overste Régine vanuit Lahore is het de gewoonte om samen te schrijven naar de algemeen overste:

'Je cède la plume à Sr Vernandine, afin qu'elle n'oublie pas la charge de journaliste que Vous lui avez donnée.'

Twee of meerdere zusters schrijven dan elk een deel van de brief met duidelijke vermelding van de auteur. Het waarom daarvan is niet duidelijk: uit spaarzaamheid om papier en geld te sparen of om niet in herhaling te vallen bij de algemeen overste?

Uit brief 110 van moeder-overste Amélie aan haar zus blijkt dat het ook de gewoonte is om bij brieven gericht aan één persoon een ongefrankeerde brief te stoppen met de vraag of de persoon in kwestie deze nog wou posten:

'Bonne sœur, ayez la bonté d'expédier et de timbrer la lettre incluse. Grand merci.'

Ook hier is de reden nergens verklaard. Wordt dit gedaan om maar één brief te frankeren voor de lange reis van Azië naar België en de andere aan het lokale tarief in België te versturen? Of was het eerder om achter de rug van de lokale overste ongecensureerde brieven te versturen? Onwaarschijnlijk voor zusters religieuzen en na nauwgezet onderzoek van de brieven wordt dit enkel in de correspondentie van moeder-overste Amélie aangetroffen, direct of indirect via mevrouw Fides Balcaen die tijdens de ziekte van de overste voor haar brieven schrijft. In brief 131 van deze laatste aan een zuster bevriend met moeder-overste Amélie luidt het:

'Elle [moeder-overste Amélie] est lente à vous écrire tellement elle est à la chaîne. D'ailleurs elle compte un peu sur moi pour la communication des nouvelles. Elle y joindra un mot maintenant et moi-même pour gagner du

temps je vous passe les nouvelles de Galle soit directement soit indirectement comme je le fais encore cette fois par la lettre incluse pour Léona.'

Misschien permitteert de overste van de missiepost te Galle zich meer dan de andere zusters of misschien komt dit enkel tot uiting bij deze overste omdat er van haar veel brieven uit de onderzochte periode gearchiveerd zijn.

De zusters helpen elkaar ook bij het schrijven van brieven wanneer een medezuster te ziek is om zelf te schrijven. Zoals hierboven al zijdelings aangehaald onderhoudt mevrouw Fides Balcaen een uitgebreide briefwisseling met de zus van moeder-overste Amélie tijdens de ziekteperiode van deze laatste om haar familie op de hoogte te houden en gerust te stellen. Ook zuster Joséphine zal brieven sturen in naam van moeder-overste Amélie wanneer ze zelf door ziekte overgeplaatst is naar de missiepost te Galle, zoals ze schrijft in brief 61 aan haar overste:

'Je viens aujourd'hui au nom de la chère Mère Amélie vous causer un peu. Elle était intentionnée de vous écrire personnellement...mais voilà qu'un clou, survenu à la jambe, l'oblige de se tenir tranquillement au lit et dans cette position il lui serait difficile de faire la correspondance... Elle compte se dédommager le plus promptement possible.'

Het is evident dat de zusters missionarissen in de bres springen voor hun medezusters vanuit de opgelegde regels en hun gelofte van (naasten)liefde. Zo stelt regel 92 uit de orderegels van 1895 het volgende:

'Aangezien er niets de liefde meer versterkt dan de wederzijdsche gediensigheid, zullen zij nooit laten hunne medezusters in allen nood te

*helpen en bij te staan, en zelfs zullen zij altijd bereid zijn de eenen aan de anderen te gehoorzamen voor zooveel het met den wil hunner Overste overeenkomt.*⁵¹

2.3. Bestemmingen en aanspreektitels

Er zijn twee types van brieven teruggevonden:

- brieven gericht aan de congregatie en/of aan familie en kennissen
- reisverslagen

De reisverslagen verschillen van de andere brieven omdat zij vaak noch aanspreektitel noch geadresseerde vermelden. Voor dit deel zullen daarom enkel het eerste type van brieven onderzocht worden.

De brieven aan de congregatie zijn gericht aan drie niveaus van bestemmingen: moeder-overste, medezuster(s) en leerlingen van de congregatie. Ze beginnen bijna allemaal vrij stereotypisch met allerhande kleine varianten. De brief naar moeder-overste opent met ‘Chère Révérende Mère’, naar een groep van medezusters met ‘Mes bonnes et chères sœurs’ en deze aan één individuele medezuster met ‘Ma chère sœur’, en deze naar de leerlingen van de congregatie met ‘Mes biens chères enfants’.

De brieven besluiten voor alle drie de bestemmingen met ofwel kortweg ‘M. (afkorting van Marie, alle zusters kregen bij intrede voor hun congregatiennaam de naam Marie toegevoegd)’ ofwel met ‘votre tout dévouée/affectionnée S(œur) M.’ en een brief aan moeder-overste soms ook met ‘votre soumise enfant S(œur) M.’ telkens gevolgd door de congregatiennaam van de zuster.

De brieven gericht aan de familie kunnen bestemd zijn voor de familie in het algemeen of voor een individueel familielid.

⁵¹ C. Poelman ed., *Constitutien der Zusters van de Liefde van Jezus en Maria*, p.26-27.

Deze voor de uitgebreide familie openen met ‘Chers Frères, Chères Sœurs, Chers Neveux, Chères Nièces’ of één keer ook met de Singalese variant ‘Karonā wante Aiha saha Akka’, onmiddellijk gevolgd door de vertaling: ‘Chers Frères et Chères Sœurs’ (brief 15 van moeder-overste Amélie) en deze gericht aan een specifiek familielid beginnen met ‘Ma toute Chère Sœur/Ma Bonne Sœur,...’.

De brieven besluiten met ‘Votre (bien/toujours) (tante/sœur) affectionnée S(œur) M.’ of met ‘A vous en Notre Seigneur S(œur) M.’ telkens gevolgd door de congregatienaam van de zuster.

2.4. Inhoud van de brieven

De hoofdtitels in de brieven zijn de missiepost en de bekeringsen. Het uitzicht van de missiepost met haar fauna en flora wordt veelvuldig in haar pracht, praal en overvloed geschilderd. Ook de etniciteit van de inlandse bevolking krijgt veel aandacht. Huwelijken, klederdracht en het omgaan met zieken worden meerdere malen van naaldje tot draadje uit de doeken gedaan en uitgebreid becommentarieerd. Uitzonderlijk veel aandacht wordt besteed aan meeslepende verhalen over alle mogelijke bekeringsen van kinderen die op sterven liggen, kinderen die als wees opgenomen worden en over ouders die uiteindelijk ook het licht van het ware geloof zien. Ondanks de ruime aandacht die dit onderwerp krijgt in de brieven wordt er wel constant bij verteld dat het aantal bekeringsen slechts matig stijgt en onder de verwachtingen blijft. Deze bekeringsverhalen zijn duidelijk propagandistisch waarschijnlijk om de missie-ijver in België aan te wakkeren tot meer geldelijke steun.

De brieven gericht aan de congregatie en aan de familie verschillen niet zo veel van elkaar qua opmaak en inhoud. Ook deze geschreven door de lokale oversten in Azië en deze geschreven door de gewone zusters missionarissen zijn daarin vrij gelijklopend. De brieven van moeder-overste Amélie bevatten opmerkelijk, zonder te overdrijven, meer persoonlijke verhalen, vooral hun inleiding en slot getuigen van een iets persoonlijker schrijfstijl, maar het corpus verschilt niet of nauwelijks van de andere brieven.

Herhaaldelijk wordt op het einde van de brieven naar de familie gemeld dat er met aandrang gevraagd is in de brief aan de algemeen overste of aan de congregatie in het algemeen om hun brief na enkele dagen door te sturen naar de familie, onder andere brief 18 van moeder-overste Amélie aan haar familie bevestigt dit:

'Maintenant je vais répondre au lettres de Beirlegem et je prierai Mère Pacifique de vous communiquer aussi ma lettre. En variant mes petits récits vous saurez encore un peu plus.'

Dit toont aan dat de algemene inhoud namelijk de 'petits récits' over de missie, het relaas van de bekeringen en de verhalen over de etniciteit van de Indiase bevolking niet 'à la tête du client'/bestemming geschreven zijn. Dit blijkt niet uit het hierboven vermelde citaat alleen, ook uit het lezen van de brieven komt een grote inwisselbaarheid tussen de brieven aan de familie en deze aan de congregatie naar voor.

Kan dit louter op het conto van een zekere censuur geschreven worden? De brieven mogen namelijk volgens de orderegels allemaal in de missie zelf nagelezen worden door de overste. Zoals hierboven al vermeld is dat door tijdsgebrek waarschijnlijk vaak niet gebeurt. Toch weten de zusters dat er een mogelijkheid bestaat dat hun brieven nagelezen worden en is het logisch dat ze door een soort zelfcensuur hier rekening mee houden. De brieven bevatten dan ook bijna geen persoonlijke gedachten of gevoelens, tevens ook omdat de zusters door hun leefregel niet mogen uitweiden over persoonlijke zaken. Zij mogen zichzelf niet in de picture plaatsen, maar moeten zich wegcijferen en nederig op de achtergrond ten dienste van de missieorde staan. Daardoor treedt er uiteraard minder variatie op in de onderwerpen die aangekaart worden. Het is dan ook niet meer dan normaal dat bepaalde vergelijkbare gebeurtenissen op een nagenoeg gelijkaardige manier worden weergegeven door zusters uit verschillende missieposten.

Occasionele feestelijke gebeurtenissen worden breedvoerig beschreven, de dagdagelijkse beslommeringen daarentegen krijgen geen of bijna geen aandacht. Enkel in twee brieven op een totaal van 152 gebeurt dit. Toch verwacht je vooral in de eerste brieven naar het thuisfront dat ze iets zouden zeggen over hun dagelijks leven en belevenissen, maar dit is

niet het geval. Deze toch opmerkelijke stilte in de brieven is perfect verklaarbaar door het naleven van de leefregels van de kloosterorde.

Zo stelt regel 89 van de orderegels van 1895:⁵²

‘De Zusters moeten trachten altijd een kalm en vroolijk voorkomen te hebben, en ten dien einde zullen zij alle verdriet en droefgeestigheid zorgvuldiglijk vermijden. Zij zullen jegens iedereen gediensstig en vriendelijk zijn en zooveel mogelijk vermijden hetgeen den naaste eenigzins zou kunnen bedroeven of mishagen.’

Daardoor borrelen dus wellicht niet de echte gevoelens en de gemoedstoestand op in de brieven, maar baadt het verhaal eerder in rozengeur en maneschijn.

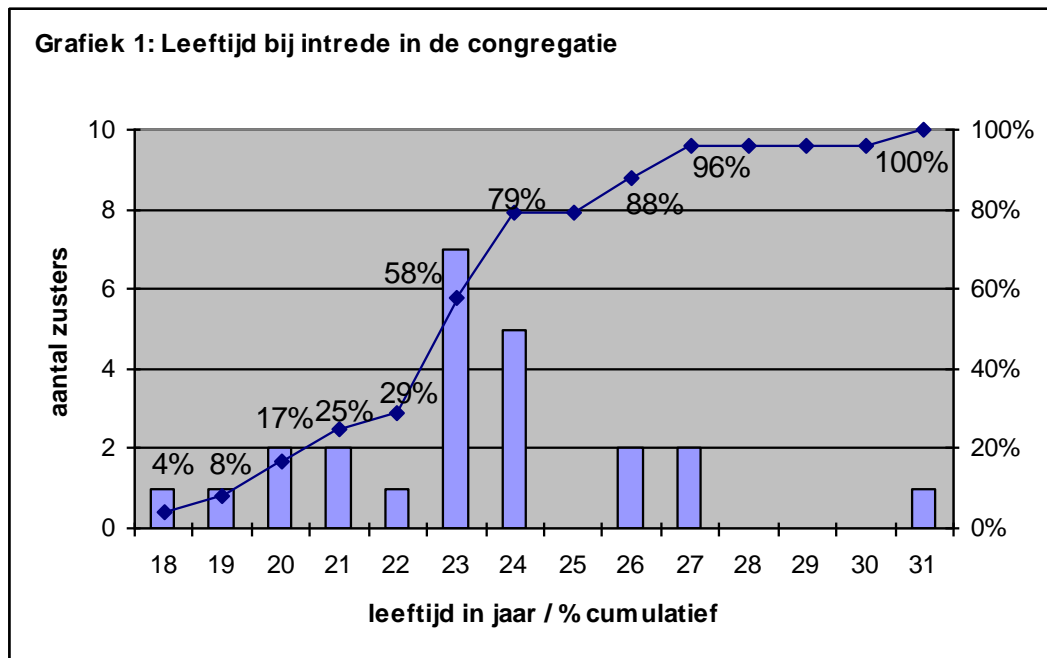
De reisverslagen in vorm van brieven verschillen van de gewone brieven omdat ze gedetailleerder en dus uitgebreider, vaak een dag-per-dagrelaas schetsen over het leven in de missie tijdens een (inspectie)reis van enkele maanden. Algemeen gesteld verschillen de onderwerpen evenwel niet van deze in de andere brieven.

⁵² C. Poelman ed., *Constitutien der Zusters van de Liefde van Jezus en Maria*, p.26.

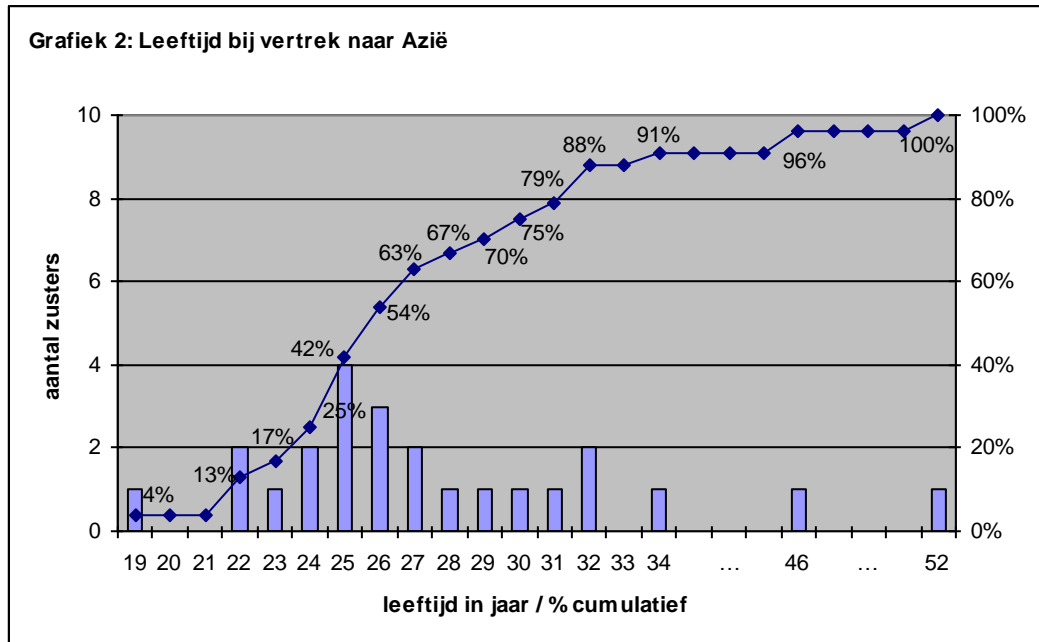
3. Algemene informatie

3.1. Algemeen profiel van de zustermissionaris

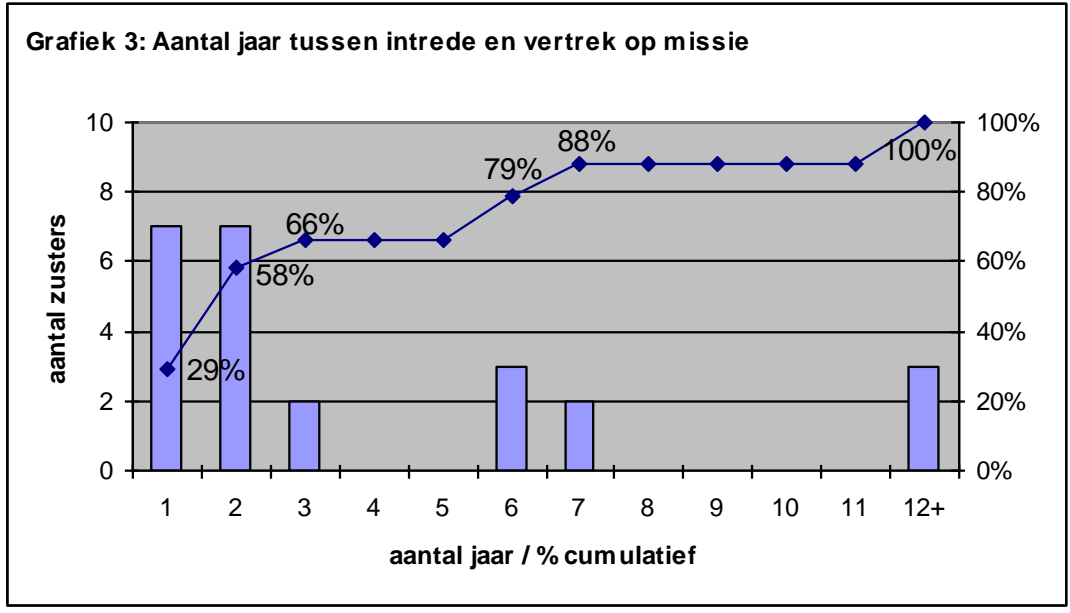
Tussen 1896 en 1900 vertrekken er 24 zusters naar missieposten in Azië. Van 14 zusters heeft het archief geen brieven. Dit feit is niet relevant voor het opstellen van een algemeen profiel en daarom worden hier ook de niet-briefschrijvende zusters missionarissen in betrokken. Daarentegen zijn er wel brieven bewaard van zusters die enkel een inspectiereis langs alle missieposten in Azië ondernemen, en van één niet-religieuze, deze worden niet in rekening genomen.

Grafiek 1: leeftijd bij intrede in de congregatie, toont dat de jongste zuster bij haar intrede in de kloosterorde slechts 18 jaar oud is en de oudste 31. Bijna 60% van de zusters treedt in voor haar 24ste verjaardag en meer dan 75% treedt in voor de leeftijd van 25 jaar, met een duidelijke piek voor de leeftijdscategorie 23 - 24 jaar: 50%. De gemiddelde leeftijd bij intrede bedraagt 23,3 jaar.

Grafiek 2: leeftijd bij vertrek naar Azië, geeft de leeftijd van de zusters, variërend tussen 19 en 52 jaar, wanneer ze vertrekken naar hun missiepost in Azië. Iets meer dan de helft van de zusters vertrekt voor de leeftijd van 27 jaar en 91% van de zusters zijn bij hun vertrek jonger dan 35 jaar. Slechts 2 zusters zijn opmerkelijk ouder dan de rest namelijk 46 jaar en 52 jaar. De gemiddelde leeftijd voor het vertrek naar een missiepost in Azië bedraagt 28,3 jaar.

Grafiek 3 toont het aantal jaar dat verstrijkt tussen het intreden in de orde en het vertrek op missie. 1 Jaar na intrede is een kleine 30% van de zusters vertrokken op missie en nog 1 jaar later reeds 58%. 8 Zusters (1/3) vertrekken pas na 6 jaar en meer nog op missie waarvan 3 na respectievelijk 12, 23 en 26 jaar. Gemiddeld bedraagt het aantal jaar tussen het intreden in de orde en het vertrek op missie 5,0 jaar.

De zusters die een verantwoordelijke functie gaan bekleden in de missieposten zijn gemiddeld voor het vertrek naar de missieposten ouder en reeds langere tijd in de orde. Ze kennen dus beter de gewoonten van het klooster en hebben meer ervaring in het besturen van lokale afdelingen in België. Zo zal moeder-overste Amélie op de leeftijd van 52 jaar en na 26 jaar verblijf in de orde, haar taak als overste van de afdeling te Beirlegem in de Zwalmstreek inruilen voor de leiding over de missiepost te Galle op het eiland Ceylon. Zuster Alberta, bij vertrek 34 jaar oud en 7 jaar in de orde, zal samen met moeder-overste Amélie in 1896 naar de missiepost te Galle vertrekken, maar krijgt reeds in 1901 de leiding over de nieuwe missiepost te Dalhousië. Zuster Aquiline, 32 jaar oud en reeds 12 jaar in de orde, wordt overste te Mooltan. Enkel zuster Joséphine, 46 jaar oud en reeds 23 jaar in de orde neemt geen verantwoordelijke functie op in de missies. De combinatie leeftijd / aantal jaar in de kloosterorde lijkt een doorslaggevende factor te zijn

bij de aanstelling van de afdelingshoofden in de missieposten, daar er op het eerste zicht geen opleidingsverschil is tussen de zusters onderling. Hoewel het natuurlijk normaal is dat zusters die amper een paar jaar in de orde verblijven, onvoldoende voorbereid zijn om een belangrijke taak zoals het oprichten van een nieuwe missiepost op te nemen.

Een citaat uit brief 1 van moeder-overste Amélie aan haar medezusters, toont dat het geen volledig vrije keuze van de kloosterlingen is om op missie te vertrekken:

'Le bon Dieu a coutume de bénir avec sa Sainte Croix ! Hé bien aujourd'hui je viens vous dire qu'Il nous demande un sacrifice mais Il m'accorde une si grande grâce : Mes Supérieurs que j'ai laissés entièrement disposer de ma personne, sans directement rien leur demander, me destinent pour partir pour les missions de l'île de Ceylan.'

Pas vanaf 1903 wordt er in de regels van de kloosterorde vermeld dat de zusters niet op missie gestuurd kunnen worden zonder hun eigen toestemming.⁵³ Daarvoor hebben de zusters weinig in te brengen als ze uitgekozen worden om op missie te vertrekken. Dit is logisch verschillend met het systeem in Groot-Brittannië waar niet-geestelijken op missie vertrekken, vooraf een uitgebreide vragenlijst moeten beantwoorden en hun keuze voor het missiewerk motiveren.⁵⁴

Zelfs het veranderen van missiepost of het terugkeren naar België is niet de keuze van de zusters zelf, zoals blijkt uit brief 57 van zuster Joséphine:

'Etant depuis 3 semaines à Lahore je comptais y rester encore pour plusieurs semaines, quand dans la matinée du 23 Mai, le Révérend Père Pierre, Directeur de Mooltan, vint m'annoncer la nouvelle tout inattendue que les 2 médecins de Mooltan et de Lahore jugent absolument nécessaire de m'ordonner un changement de climat. Il n'y avait qu'à choisir entre mon

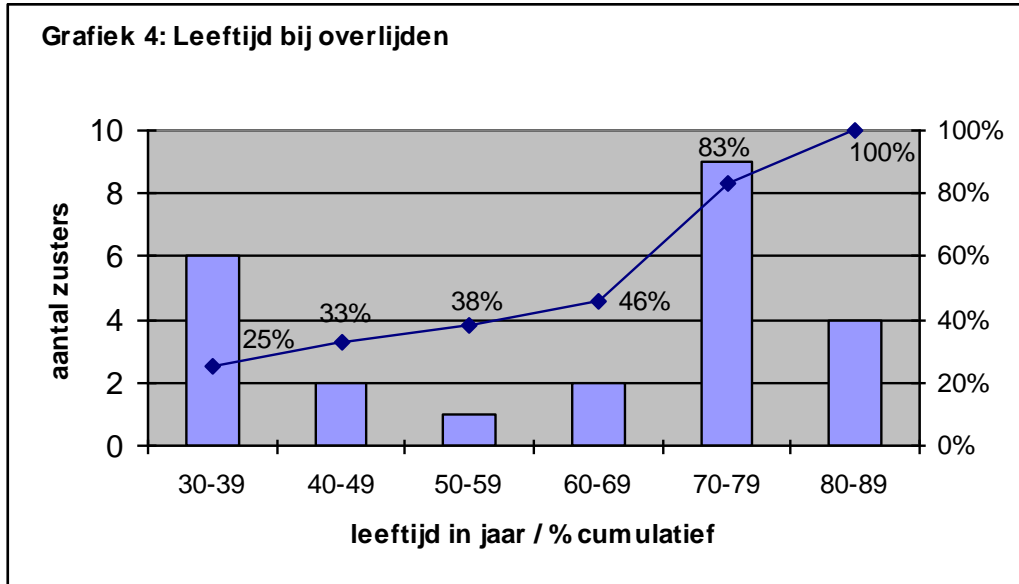
⁵³ K. Leeman, *De uitbouw van de congregatie in de 19de eeuw*, in: < http://www.archief-museum.zvl.org/nl/hist_3.html >, geraadpleegd op 28 april 2009.

⁵⁴ A. Rhonda, *Missionary women : gender, professionalism and the Victorian idea of Christian mission*, Woodbridge: Boydell, 2003, p.27.

retour en Europe ou Ceylan. Heureusement, mes bons Supérieurs ont choisi pour moi ce qu'ils savaient bien être le plus en rapport avec mes inclinations, savoir : rester en mission.'

De twee vorige citaten tonen echter ook dat er al voor de regelgeving van 1903, zij het misschien indirect, rekening wordt gehouden met de wensen van de zusters. Het eerste komt uit een brief van moeder-overste Amélie aan haar medezusters en is geschreven te Beirlegem zelf, waar ze op dat moment de overste van is. Dit kan suggereren dat deze brief geen censuur heeft ondergaan, maar is het werkelijk haar wens om op missie te vertrekken of heeft ze dit geschreven om haar oversten te plezieren en de medezusters gerust te stellen? Ook het tweede citaat uit een reisverslag van zuster Joséphine voor de orde bijgehouden laat een zekere twijfel toe. Maar gezien de afgelegde gelofte van gehoorzaamheid, hun vrome religiositeit en hun waarschijnlijk 'geïdealiseerd' beeld van het missiewerk zal elke zuster misschien wel stilletjes gehoopt hebben om naar de missie te 'mogen' vertrekken. Daarenboven vertrekken de zusters voor het eerst in 1896 naar Azië en de meerderheid maximaal twee jaar na hun intrede in de orde. Ze krijgen een opleiding van 1 à 2 jaar met vaak ook een verblijf in Engeland om de Engelse taal vlot te leren, zoals blijkt uit brief 1 van moeder-overste Amélie en weten dus dat missiewerk tot de mogelijkheden behoort als ze voor deze orde kiezen daar deze als sinds 1891 missieposten heeft in Congo:

'Comme je dois encore apprendre l'anglais, je quitterai Beirlegem vers le milieu de la semaine pour passer trois ou quatre jours à la Maison-mère et de là j'irai à Tottington en Angleterre pour m'initier plus vite à la langue anglaise.'

Grafiek 4 geeft de leeftijd bij overlijden van de zusters. Meer dan 50% van de zusters leven, ondanks hun angst voor een vroegtijdige dood in de missies, langer dan 70 jaar, maar een kwart is jonger dan 40 jaar en een derde haalt de leeftijd van 50 jaar niet. Gemiddeld worden de zusters missionarissen in Azië 63,6 jaar; dit terwijl de verwachte leeftijd in 1904 voor een 28-jarige (de gemiddelde leeftijd van de zusters missionarissen bij vertrek naar Azië) Belgische vrouw 66,3 jaar is.⁵⁵ De zusters missionarissen sterven dus gemiddeld enkele jaren vroeger in de missieposten dan in België, maar dit is waarschijnlijk eerder aan de kleinschalige omvang van de onderzochte populatie te wijten dan aan het missieleven in Azië.

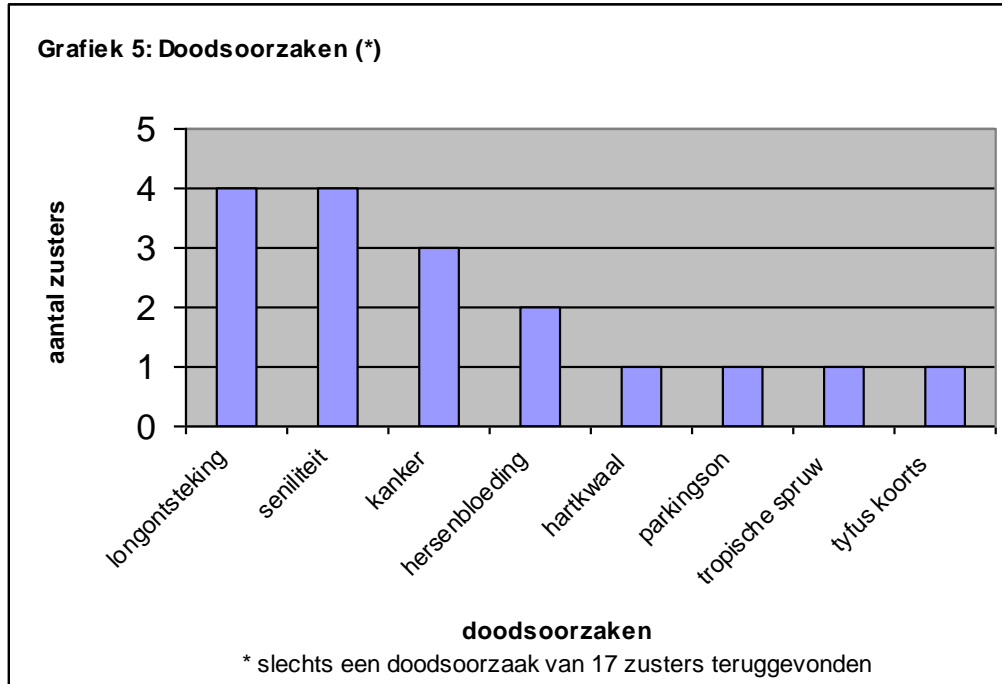
Zoals blijkt uit brief 18 van moeder-overste Amélie aan haar familie zijn de zusters in grote mate bezig met hun gezondheid en hun levensverwachting:

‘Grâces à Dieu nous allons très bien, nous avons bien traversé la saison des grandes chaleurs Mars et Avril. C’est en somme moi qui résiste le mieux au climat. Avec un peu de précaution on peut vivre ici aussi longtemps qu’en Europe dit-on et nous allons tâcher de faire un peu de bien le plus longtemps possible.’

⁵⁵ Tables Belges 1904, Tables de Mortalité, Actuarium de la Caisse Générale d'Épargne et de Retraite, KBC Verzekeringen NV, Leven Particulieren, Leuven, 14 mei 2009.

Dit wordt bevestigd in brief 13 van zuster Marcia aan haar familie:

‘Wij zijn allen in beste gezondheid. Monseigneur zegde ons gisteren dat indien men een weinig oplet en geen ongeluk heeft, men in deze streek bijna zoo lang als in België kan leven.’

Grafiek 5 toont de meest voorkomende doodsoorzaken van de zusters missionarissen in Azië. Aandoeningen aan de longen: longontsteking of longtering samen met de weinig of nietszeggende, allesomvattende term seniliteit maken bijna 50% uit van de opgegeven doodsoorzaken. Kanker en hersenbloeding/beroerte zijn goed voor een kleine 30%. Hartkwaal, de ziekte van Parkinson, tropische spruw (ontsteking van het slijmvlies in de mondholte bij zuigelingen en stervenden) en tyfuskoorts worden elk één keer vermeld.

3.2. Missieposten

Galle, Ceylon

Het is op vraag van jezuïet Mgr. J. Van Reeth, die in 1895 benoemd wordt tot de bisschop van Galle op het eiland Ceylon, het huidige Sri Lanka, dat de congregatie van de zusters van Liefde de stap richting Azië zet. Eerwaarde vader Vitel Roelandt en eerwaarde moeder Ghislana (Rosalie Spillemaekers) beslissen toen om naast hun missieposten in Groot-Brittannië en Congo ook uit te wijken naar Azië, meer bepaald het deel dat onder Britse controle staat.

Reeds in 1896 schepen vijf zusters onder leiding van moeder-overste Amélie in richting het verre Azië om daar op het eiland Ceylon een weeshuis te beheren.⁵⁶ Het klooster bevindt zich op de Calvaryberg naast het bisschoppelijk paleis en de kathedraal en dat is een grote geruststelling voor de zusters. Moeder-overste Amélie opent in brief 15 aan haar familie haar godsvruchtig hart:

‘Cela m’est une si grande consolation. Au Calvaire il faut nécessairement vivre avec et pour Notre Seigneur.’

De Engelse school voor meisjes die door de zusters van Liefde open wordt gehouden, ligt net achter het klooster en van op de speelplaats is er uitzicht op zee, wat door zuster Joséphine als zeer aangenaam wordt beschreven in brief 57:

‘L’air est très sain! Quoi qu’il fasse durant toute l’année bien chaud, (car il n’y a pas d’hiver) on jouit pourtant toujours d’une agréable brise, et les nuits sont toujours fraîches.’

⁵⁶ A.Z.L.J.M., Afdeling 7 : activiteiten van de congregatie: 7.3.5.1.3.1. Algemeen: missiewerking in Shri Lanka en de Punjab (Pakistan en India).

De stad Galle is gelegen in het zuiden van het eiland en de kust herbergt er al eeuwen lang een kleine gunstig gelegen haven. Tot Colombo de bovenhand krijgt, is Galle de eerste haven van het eiland. De stad binnen en buiten de vesting gebouwd, draagt op architectonisch gebied een typisch Hollands karakter⁵⁷ en telt op het einde van de 19de eeuw reeds 30.000 inwoners waarvan maar 1200 rooms-katholieken en ongeveer evenveel protestanten. Er is in de stad 1 katholieke kerk, minstens 4 protestantse en 20 boeddhistische tempels.⁵⁸

Afbeelding 2: Foto mo. Amélie en haar 4 medezusters (groep1)⁵⁹

⁵⁷ A.Z.L.J.M., Afdeling 7 : activiteiten van de congregatie: 7.3.5.1.3.1. Algemeen: missiewerking in Shri Lanka en de Punjab (Pakistan en India).

⁵⁸ brief 15, moeder-overste Amélie, Galle, aan familie, 21/01/1897.

⁵⁹ A.Z.L.J.M. Afdeling Beeld en Geluid: A116-ACT-Reizen.

Lahore, Punjabregio

In 1896 teistert een van de meest ernstige hongersnoden Centraal-India. De bisschop van Lahore in het noorden van Brits-India, nu Pakistan, Mgr. G. Pelckmans van de Belgische kapucijnenorde vraagt aan de congregatie van de zusters van Liefde om het St-Jozefweeshuis te Lahore, opgericht in 1880, over te nemen. Een jaar later op 4 oktober 1897 vertrekken 5 zusters van Liefde richting de Punjabregio in Brits-India.⁶⁰ In 1897 schrijft moeder-overste Aquiline in brief 25 verwonderd over de nieuwe omgeving waarin ze terecht gekomen is:

'Ici, il ne pleut pas que deux fois par an (mais c'est par torrents) ver Noël. En ce moment nous abordons l'hiver, matin et soir il fait frais, mais la nuit, il fait très froid. Une fois 8.30h du matin, la chaleur est aussi forte que chez vous en plein été, à midi. Et cela s'appelle hiver !... A nous qui n'avons pas encore subi les chaleurs excessives de l'été indien, cela nous paraît bien étrange. L'on dit que c'est pis qu'au Congo.'

Het klooster te Lahore waar ze verblijven is een kleine gemeubelde eigendom ter beschikking gesteld door een bekeerde Engelse vrouwelijke dokter.

De zusters treffen in het weeshuis een veertigtal kinderen aan. De werking ervan is volledig afhankelijk van de Belgische vrijgevigheid. Tijdens de 3 jaren dat de hongersnood rondraast, komen de kinderen in een onbeschrijflijke miserabele toestand toe in groepen van 20 à 40. Meer dan 300 kinderen zijn zo in het totaal opgenomen, de meesten volledig uitgeput en ondervoed. De meisjes die overleven blijven op de school van St-Jozef, trouwen en worden goede huismoeders, wat het katholieke ideaal is.⁶¹

⁶⁰ A.Z.L.J.M., Afdeling 7 : activiteiten van de congregatie: 7.3.5.1.3.3. Missiewerking in de Punjab (Pakistan en India).

⁶¹ Ibidem.

Dalhousië, Himalayagebergte

De missiepost te Dalhousië in het Himalayagebergte, opgericht in 1898 door de zusters van Jezus en Maria van Lyon en toevertrouwd in 1901 aan de zusters van Liefde van Jezus en Maria te Gent,⁶² ligt op een hoogte van 2000 meter, een ideaal aangenaam zomerverblijf, maar in de winter bedekt onder pakken sneeuw. Het is in de strenge winter van februari 1901 dat algemeen overste Ghislana, zuster Edith, en de toekomstige moeder-overste van de missiepost zuster Alberta hun intrede doen in de nieuwe missiepost. Reeds in 1894 heeft Mgr. Pelckmans de eerste katholieke kerk in de regio opgericht.

Er zijn 2 meisjespensionaten een voor Engelsen en een voor Euro-Aziaten, waar ook Perzen en Hindoes worden aanvaard. Daarnaast is er ook nog een school van de Britse overheid en een vrije protestantse school. Dichtbij Dalhousië bevindt zich Balun, een militaire standplaats⁶³ waar zieke soldaten en een groot aantal Engelsen de zomer komen doorbrengen.⁶⁴ De zusters geven er onderricht aan de kinderen van de soldaten die zich voorbereiden op hun eerste communie.⁶⁵

Vermits het klimaat in de zomer in deze missiepost zo gezond is, komen veel zusters en paters die voor hun gezondheid een verandering van klimaat nodig hebben, naar Dalhousië wat blijkt uit brief 99 van moeder-overste Alberta waarin ze het klimaat en de gastvrijheid van de nieuwe missiepost ophemelt:

‘On nous dit merveille de l’été des Himalayas; tant mieux! Les Sœurs qui ne pourraient supporter les chaleurs des plaines pourront venir s’y refaire de temps en temps ; nous les recevrons à bras ouverts.’

⁶² Brief 89, algemeen overste Ghislana, Dalhousië, reisverslag, 1/03/1901.

⁶³ A.Z.L.J.M., Afdeling 7 : activiteiten van de congregatie: 7.3.5.1.3.3. Missiewerking in de Punjab (Pakistan en India).

⁶⁴ brief 89, algemeen overste Ghislana, Dalhousië, reisverslag, 1/03/1901

⁶⁵ A.Z.L.J.M., Afdeling 7 : activiteiten van de congregatie: 7.3.5.1.3.3. Missiewerking in de Punjab (Pakistan en India).

Naast de zusters van Liefde is er in de missiepost ook een mannelijke katholieke orde namelijk de paters kapucijnen die zich vooral richten op het herbergen van missionarissen om er hun studie in de godgeleerdheid verder te zetten.⁶⁶

Latere missieposten in Azië

Later worden er nog een hoop nieuwe missieposten opgericht. Zo bezitten de zusters van Liefde in de eerste helft van de 20ste eeuw in het totaal 5 missieposten op Ceylon naast Galle (1896), ook nog Kégalle (1901), Matara (1908), Neware Blija (1923) en Ratnapura (1924). Op het vasteland van Brits-India bezitten de zusters van Liefde dan naast de posten Lahore (1897) en Dalhousië (1901) ook huizen te Mooltan (1899), Khusphur (1902) en Marybad (1933).⁶⁷ Deze nieuwe missieposten worden hier niet besproken vermits er ofwel geen brieven in het archief van de orde zijn bewaard ofwel zijn deze huizen na de onderzoeksperiode van deze masterproef opgericht.

In iedere missiepost werken de zusters samen met een mannelijke orde die al langer aanwezig is en de komst van de zusters kan voorbereiden. Op Ceylon is dit de jezuïetenorde, te Lahore en Dalhousië de kapucijnenorde. Toch dienen de zusters zoveel mogelijk het heft in eigen handen te nemen en mogen ze de paters niet lastig vallen met kleine zaken.

⁶⁶ brief 99, algemeen overste Ghislana, Dalhousië, reisverslag, 1/03/1901.

⁶⁷ A.Z.L.J.M., Afdeling 7 : activiteiten van de congregatie: 7.3.5.1.3.1. Algemeen: missiewerking in Shri Lanka en de Punjab (Pakistan en India).

3.3. Reisverslagen

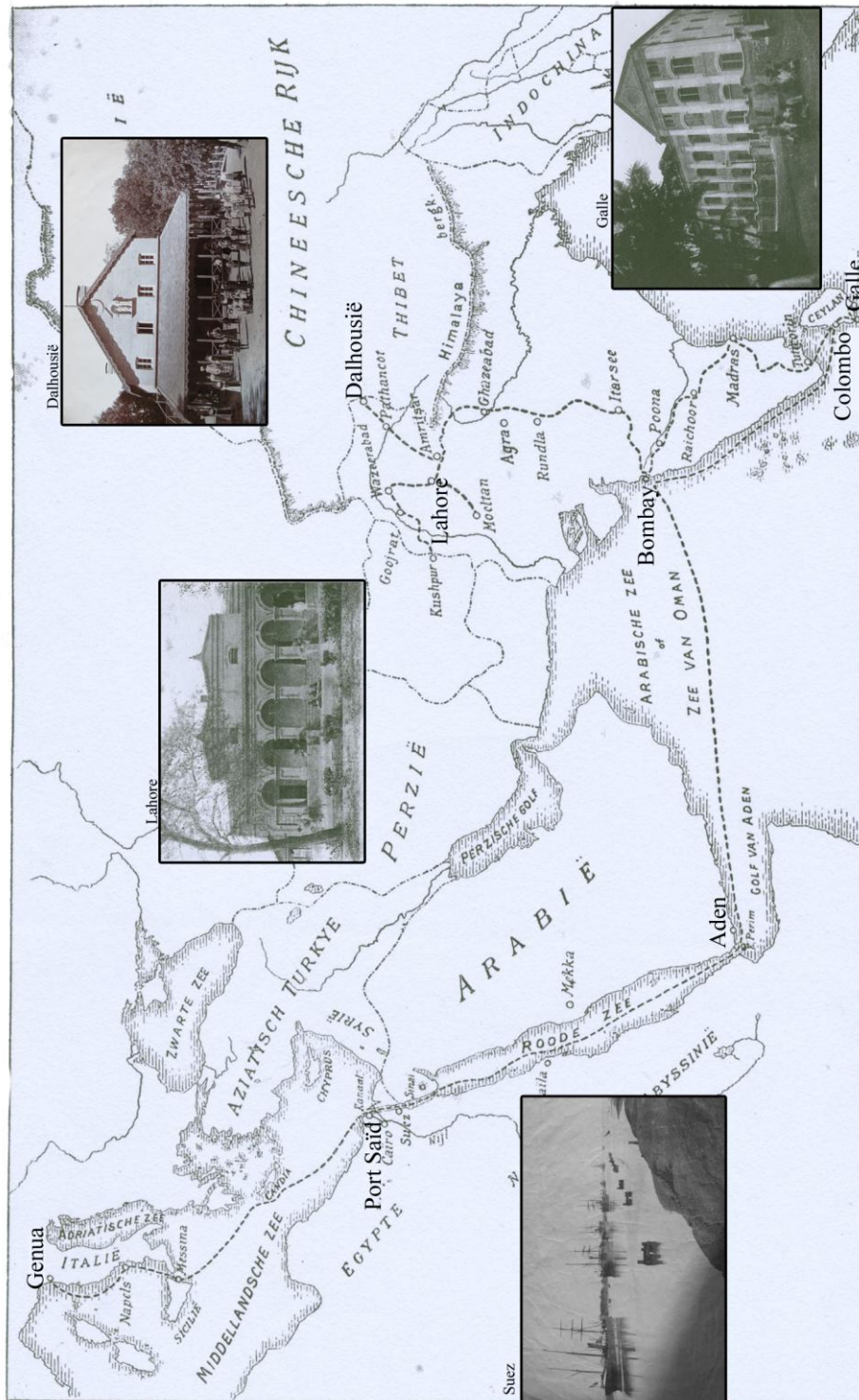
Route : trein – boot – trein

Tabel 2: Overzicht reizen van de zusters missionarissen naar Azië (1896 - 1900)

Groep	Reisleiding	Aantal zusters	Vertrek	Aankomst	Reisduur	Bestemming
1	mo. Amélie	5	04/11/1896	24/11/1896	21 dagen	Galle
2	mo. Aquiline	5	01/10/1897	25/10/1897	25 dagen	Lahore
3	mo. a Paula	4	23/12/1898	15/01/1899	24 dagen	/
4	/	2	25/12/1899	/	/	/
5	ao. Ghislana	10	18/11/1900	20/12/1900	37 dagen	Lahore/Galle

Van de 5 groepen van zusters missionarissen die tussen 1896 en 1900 vertrekken richting Brits-India is er enkel een beschrijving van de gevolgde reisroute van groep 1 onder leiding van moeder-overste Amélie, van groep 2 onder leiding van moeder-overste Aquiline en van groep 5 die algemeen overste Ghislana vergezelt op haar inspectiereis, in de gearchiveerde brieven teruggevonden. Zowel van groep 3 die vertrekt op 23 december 1898 als van groep 4 die vertrekt op 25 december 1899 is er geen routebeschrijving teruggevonden. De reis zonder omweg (groep 1, 2, 3) van België naar Azië duurt tussen de 21 à 25 dagen.

De zusters reizen per trein volgens twee verschillende routes van België naar de plaats van inschepen Marseille of Genua en die reis neemt gemiddeld 3 à 4 dagen in beslag met een eventuele overnachting ter plaatse in de havenstad. De route per trein richting Marseille verloopt van Brussel over Parijs en wordt genomen door groep 1 en de route met eindbestemming Genua verloopt van Brussel over Namen, Luxemburg, Metz, Straatsburg, Zwitserland en Milaan en wordt gevolgd door groep 2 en 5.

KAART EENER REIS NAAR DE INDIËN.

Afbeelding 3: Kaart route inspectiereis van ao. Ghislena (groep5) en missieposten⁶⁸

⁶⁸ E. Ossenblok, *Eene reis naar de Indiën: brieven eener Zuster van Liefde van Gent uit het Frans vertaald*, Brugge, 1903, p.8.

Vervolgens wordt er ingescheept op een stoomboot richting Azië. Beide routes volgen dezelfde weg tot Aden wat vanuit de haven van Marseille natuurlijk iets langer duurt. De zusters varen voorbij Corsica, Elba, Sardinië, voorbij Napels en de Vesuvius, door het kanaal van Messina voorbij Sicilië en langs het eiland Candi (het huidige Kreta), en na een tiental dagen op de Middellandse Zee bereiken ze Port-Saïd in Egypte. Ze vervolgen hun weg door het Suezkanaal, de Rode Zee, met terloopse vermelding in hun brieven van de Sinaïberg en Jeruzalem, en 7 dagen later komen ze aan te Aden.

Het laatste deel van de bootreis verloopt van Aden richting Bombay, gelegen in het midden van de westkust van India, voor de zusters van groep 2 en 5 met als einddoel Lahore en richting Colombo, hoofdstad van het eiland Ceylon, voor de zusters van groep 1 die naar de missiepost te Galle trekken.

Aangekomen op het vasteland van Brits-India dienen de zusters de reis verder af te leggen met de trein: ofwel van Bombay naar Lahore wat 4 dagen in beslag neemt, ofwel van Colombo naar Galle wat maar 4 uur duurt.

De reis van algemeen overste Ghislina (groep 5), na aankomst te Bombay en het afzetten van de nieuwe missionarissen op de trein naar de missiepost te Lahore, vervolgt zich verder richting de missiepost te Galle, eerst een bootreis van 3 à 4 dagen van Bombay naar Colombo en vervolgens nog een korte treinrit van 4 u van Colombo naar Galle, wat de reisduur van 37 dagen verklaart.⁶⁹

Reiservaringen

- Reis op zee

De cabines op de boot in 2de klasse zijn klein. Ze beslaan nog geen 3 vierkante meter en daarin staan 5 à 6 bedden, reiskoffers, reisdekens, een aantal pakken boeken, voorraad en geneesmiddelen die men overvloedig ter beschikking stelt.⁷⁰ Dit wordt beschreven in brief 23 van zuster Vernandine aan haar medezusters in België:

'Notre cabine touche à celle des Pères, toutes deux donnent dans la salle à

⁶⁹ brief 5,6,10,12, moeder-overste Amélie en brief 22-24,26,28, zuster Vernandine.

⁷⁰ brief 62, algemeen overste Ghislina, schip, reisverslag, 24/11/1900.

manger. Figurez-vous un carré de deux mètres ; six lits superposés deux par deux se trouvent contre les cloisons et laissent au milieu de la chambrette l'espace suffisant pour pouvoir se tenir debout à cinq, mais sans bouger.'

De cabines van de 3de en de 4de klasse bevinden zich vooraan op de boot waar de deining van de zee sterk voelbaar is, deze van de 1ste klasse in het midden met weinig of geen deining en deze van de 2de klasse, waarin de zusters meestal reizen, liggen op de achtersteven.⁷¹

Niet alle zusters hebben zeemansbenen zoals blijkt uit brief 62 van algemeen overste Ghisléna:

'Et le mal de mer? Toutes y passent plus ou moins ; j'en suis quitte pour le minimum de la peine – peine étrange qui vous démoralise, vous dépoétise, vous... Preuve. On vient me dire : « Le Vésuve est là. » Sans daigner ouvrir les yeux, je réponds : « Bien ! dites qu'il vienne jusqu'ici. »'

Dit wordt bevestigd door brief 57 van zuster Joséphine:

'A peine le bateau avait commencé ses évolutions, que je vois pâlir ma Mère, et s'approcher de la balustrade pour faire la charité aux petits poissons !'

Toch zijn er ook zusters die opknappen van de reis op zee zoals blijkt uit dezelfde brief:

'Le voyage sur mer m'a fait un bien immense, je me sens toute renouvelée, et ma chère Supérieure ne cesse pas de se réjouir de me voir pour ainsi dire, métamorphosée.'

⁷¹ brief 14, moeder-overste Amélie, Galle, aan oudleerlingen, 21/01/1897.

- *Droombeeld: Eindelijk India in zicht*

Soms exalteren de zusters bij het bereiken van het missieland India zoals blijkt uit brief 55 van zuster Joséphine:

'Nous voilà donc approchant de Bombay.

...

Avec quelle affusion saluons nous cette terre Indienne, qui en terminant notre voyage de mer va être le champs de bataille où nous allons nous dévouer pour étendre le Règne de J.C. dans les âmes.

...

à quitter l'arche de Noé qui les a portés durant tant de jours sur les flots de la mer.'

De zusters betitelen vaak het reizen in Brits-India als bijzonder aangenaam, veel aangenamer dan in België en Europa, vooral de reizen per trein door Azië zelf. Moeder-overste Ghislena schetst met enthousiasme het plezier van het reizen per trein in Brits-India in brief 73:

'Vraiment, les voyages sont rendus très faciles dans l'Inde ; peut-être est-ce pour cette raison que les Indiens voyagent si volontiers; ils préfèrent même, paraît-il, les trains omnibus aux express: on en a davantage pour son argent! Il y a toujours foule dans les gares et la variété des types et des costumes y rend le spectacle très pittoresque. Partout aussi on offre en vente fruits, boissons et produits de l'industrie locale: jolies statuettes en plâtre, etc.'

De appreciatie van de kleine genoegens van het reizen per trein blijkt ook uit brief 57 van zuster Joséphine:

'Et par rapport à cela j'ai vraiment joui de voyager dans des Indes ; jamais on ne saurait faire en Europa ce que l'on peut faire ici ! Aux grandes

stations nous avons toujours su avoir de la glace pour rafraîchir nos boissons .’

- Hulp van de Britse regering

Het reizen door Brits-India wordt door de Engelse regering sterk vereenvoudigd voor de buitenlandse missionarissen zoals enthousiast wordt opgemerkt in brief 93 van algemeen-overste Ghisléna:

‘Au cours de notre voyage dans l’Inde, nous avons fait de longs trajets quasi-gratis, à titre de missionnaires. La générosité du Gouvernement à cet égard est d’autant plus remarquable, qu’il doit voir en nous des concurrentes de ses missionnaires anglicans. Cette fois, la requête a été présentée trop tard et nous n’avons un free pass que jusqu’à Ghaziabad.’

De buitenlandse missionarissen krijgen ‘free-passes’ van de Engelse regering om te reizen, hoewel dit niet altijd lukt vermits deze ‘passes’ genoeg op voorhand aangevraagd dienen te worden, toch kan er van uitgegaan worden dat dit meestal wel in orde is vermits dit slechts één keer in de 152 brieven aangehaald wordt.

- Ongemakken en gevaren

Toch wordt er ook regelmatig op de ongemakken en gevaren gewezen van het reizen door Azië, in brief 55 waarschuwt zuster Joséphine voor dieven:

‘Le Dimanche soir, à 6 ½ nous étions à la gare pour nous rendre à Mooltan.

...

Pendant la nuit, à l’arrêt dans une des stations, 2 hommes de mauvaise augure ont essayé jusqu’à 3 fois d’ouvrir notre voiture, mais nos coffres étaient glissés devant la portière, et voyant que nous étions éveillés ils ont renoncé à leurs méchants projets, d’ailleurs nous n’avions rien à craindre, car Monseigneur, dans la voiture à côté de nous, nous avait dit qu’un coup

donné sur la cloison aurait servi d'avertissement pour le faire venir à notre secours ! Il faut tout prévoir quand on voyage aux Indes ! On rencontre partout des voleurs !'

Daarnaast blijkt reizen in Brits-India niet altijd zo evident wegens het chaotische verloop ervan zoals geschetst wordt in brief 82 van algemeen overste Ghislana:

'A 5 ¼ le train s'arrête. Ici on ne crie jamais le nom de la station. Je cherche à le lire sur le réverbère, sans ouvrir la fenêtre, de peur d'éveiller. Tout à coup Mgr accourt « Vite, descendez ; nous sommes à Gojra et le train va repartir.

...

R^{de} Mère et sr Alberta mettent en toute hâte jaquette de jour par dessus celle de nuit ; j'essaye de plier les couvertures ; Mgr entre dans le wagon, saisit tout ce qui lui tombe sous la main et le jette par la portière.

...

Les autres sont dehors, je suis encore dedans : « mais sautez donc, me crie Mgr ; le train s'en va ».

...

Je saute de toute la hauteur sans pouvoir me retenir, il veut m'arrêter et nous tombons l'un et l'autre de tout notre long.

...

Entretemps ns ns apercevons que le train est arrêté ; il n'y a eu qu'une manœuvre pour détacher des voitures ; là notre est là, sur la voie !'

Niet alleen de reis per trein verloopt vrij chaotisch ook het vervoer met de plaatselijke vervoermiddelen, die in allerhande mogelijke en onmogelijke vormen voorkomen, loopt vaak mank. Deze moeten op voorhand besteld worden, meestal zijn er niet genoeg in aantal en vaak zijn ze niet op tijd.⁷²

⁷² brief 87, algemeen overste Ghislana, Dunera, aan zustervicaris, 21/02/1901.

Het is door de orderegels opgelegd, maar ook wegens de ongemakken en gevaren dat de zusters nooit alleen reizen en meestal vergezeld zijn door 1 of meerdere katholieke paters, vaak zelf door een bisschop. Zo vergezelt Mgr. Pelckmans zelf de nieuwe missionarissen van de zusters van Liefde in 1900 van Bombay naar de missiepost Lahore. Indien dit niet mogelijk is wordt er de voorkeur aan gegeven de zusters te laten vergezellen door een vrouwelijke overste zoals in 1900 algemeen overste Ghislana een inspectiereis maakt naar de verschillende missieposten en een deel van de nieuwe zendelingen onder haar hoede neemt. Ook wacht er altijd iemand op de kade of op het station op de zusters zodanig dat alles voor hen geregeld is als ze aankomen. Meestal is dit de lokale katholieke mannelijke orde, vaak de paters jezùieten die regelmatig samenwerken met de zusters in Azië. Deze brengen de zusters dan persoonlijk naar een plaatselijke katholieke vrouwelijke orde voor kamer en ontbijt. Te Bombay blijven de zusters van Liefde meestal bij de zusters van het Kruis overnachten en te Colombo bij de 'petits sœurs des Pauvres', hoewel daar moeder-overste Amélie ook vaak zelf de nieuwe zusters gaat ophalen.⁷³

-Lokale vervoermiddelen

De zusters beschrijven in hun brieven enthousiast de vaak ongekende vervoermiddelen:⁷⁴

- Ekka: kleine ossenwagen
- Tonga / Bullock kart: een rijtuig iets beter dan een Ekka, ook met een stel ossen bespannen
- Doolie: groot, gewelfde soort van koffer die op 4 poten rust, 75 cm breed is en zo lang als een man. Aan de voor- en achterkant steken er 4 bamboelatten uit zodanig dat de koffer door 4 personen gemakkelijk gedragen kan worden. Het geheel is overdekt met een soort van geschilderde linnen doek
- Dandie: een stoelbak van 50 cm breed met plaats voor 1 persoon, gedragen door 3 personen
- Jirickshaw: klein rijtuig dat met de hand wordt voortgestoten

⁷³ brief 7, moeder-overste Amélie;brief 64 en 83, algemeen overste Ghislana en brief 67, zuster Edith.

⁷⁴ brief 57, zuster Joséphine en brief 83, 86, 88 en 89, algemeen overste Ghislana.

Afbeelding 4: Foto lokale vervoermiddelen⁷⁵

- *Religieuze beleving*

Tenslotte zijn de zusters er duidelijk mee bezig dat tijdens de reis ze vaak niet naar de mis kunnen gaan en/of de communie en de biecht kunnen ontvangen zoals zuster de Merici schrijft in brief 151:

‘Nous sommes les gâtées du bon Dieu, nous n’avons été privées de la messe et de communion que 2 jours, parce que, en bon débiteurs, les passagers doivent régler leurs comptes avec ce terrible créancier: la mer.

...

Pas de messe, pas de communion. La mer est capricieuse et nous en subissons les désagréables Conséquences.’

⁷⁵ A.Z.L.J.M. Afdeling Beeld en Geluid: A91-BIN-Algemeen en A100-SRI-Algemeen.

Niet enkel de zee strooit roet in het eten ook de kapitein werkt niet altijd even soepel mee zoals ook blijkt uit voorgaande brief:

'Le capitaine ne permet pas la célébration de la messe dans la salle commune; Jésus, roi du Ciel et de la terre, descend obscurément dans une pauvre cabine de missionnaire, en présence de quelques pauvres âmes. L'autel est dressé sur une armoire qui sert de lavabo et de coffre secret ; je ne puis m'empêcher de me reporter aux premiers temps de l'Eglise, en voyant où l'on en est réduit pour la célébration du Culte.'

Ook de pest, een echte plaag in Brits-India, is spelbederver, bij elk in- en uitschepen tijdens de reis per boot worden de zusters onderworpen aan een kort medisch onderzoek. In een havenplaats komt het vaak voor dat de zusters niet kunnen uitschepen om de mis op het vaste land bij te wonen omdat de dokter te laat arriveert om hun eerst te onderzoeken en gezond te verklaren. De boten liggen soms in quarantaine ver buiten de haven op zee, dan moeten de zusters tot 25 minuten varen in een sloep om het vasteland te bereiken. Ook bij het kopen van een treinbiljet moeten de zusters een medisch onderzoek ondergaan en tijdens de treinreizen zijn er ook occasionele onderzoeken, zelfs in het midden van de nacht.⁷⁶

Tevens zitten de zusters er mee in dat ze niet altijd met de nodige eerbied, pracht en praal de eucharistie kunnen vieren zoals blijkt uit brief 23 van zuster Vernandine aan haar medezusters:

'Nous aurons le bonheur de Communier. On dresse un autel sur un buffet placé devant une grande glace ! Le bon Jésus nous le pardonne, nous n'avons rien de mieux à Lui offrir !'

⁷⁶ brief 55 en 57, zuster Joséphine en brief 66, algemeen overste Ghislina.

Op reis is het de zusters zelfs op zondag, toegestaan geen mis te vieren of geen communie te ontvangen.⁷⁷ Toch doen de zusters hun uiterste best om ten minste op zondag een mis bij te wonen, desnoods met een omweg zoals blijkt uit brief 72 van algemeen overste Ghislana:

'La carte vous dit que ce n'est pas le droit chemin vers Bombay et cette déviation nous prend deux jours et une bonne pile de roupies. Voici : En suivant la voie directe, nous enjambons le saint jour du dimanche sans messe ni communion ; en voyage, c'est permis; mais ce dimanche coïncidant avec la belle fête de l'Ephiphanie, de la manifestation de Jésus aux Gentils [heidenen], la fête des missionnaires par conséquent ; qu'en diraient les Rois Mages qui vinrent de si loin pour trouver le Sauveur, et que nous invoquons chaque jour de notre voyage ?... Monseigneur Van Reeth, approuvant notre scrupule, nous a donc adressées ici, et voilà comment nous sommes venues entendre la messe a Madras.'

- Inspectiereizen

Om de 3 jaar brengt de algemeen overste van de orde van de zusters van Liefde van Jezus en Maria persoonlijk een bezoek aan alle missieposten.⁷⁸ In de onderzochte periode maakt algemeen overste eerwaarde moeder Ghislana (groep 5), bijgestaan door zuster Edith een rondreis door Brits-India. Ze vertrekt op 14 november 1900 uit Gent en na een tussenstop in Bombay om er de missiezusters bestemd voor de missiepost te Lahore die onder haar hoede meereizen af te zetten, begeeft ze zich naar het eiland Ceylon om er de missie van Galle te bezoeken. Van Galle reist ze, samen met zuster Alberta van de missiepost Galle door naar Lahore, India doorkruisend van Zuid naar Noord. Van Lahore gaat zij verder naar Mooltan, waar de zusters een belangrijke school besturen en vervolgens opent ze samen met zuster Alberta, het nieuwe huis te Dalhousië waar zuster Alberta de eerste overste van wordt. Op haar terugkeer uit het Himalayagebergte houdt ze halt te Khusphur waar ze beslist een nieuwe missie te openen.

⁷⁷ brief 72, algemeen overste Ghislana, Madras, reisverslag, 6/01/1901.

⁷⁸ K. Leeman, *De uitbouw van de congregatie in de 19de eeuw*, in: < http://www.archief-museum.zvl.org/nl/hist_3.html >, geraadpleegd op 28 april 2009.

Het doel van deze inspectiereizen is om met eigen ogen de vooruitgang in de missieposten vast te stellen. Vaak valt op deze reizen de beslissing om meer missionarissen te zenden en nieuwe missiehuizen te openen. Zuster Edith houdt van deze inspectiereis van algemeen overste Ghislina een nauwgezet verslag bij vermoedelijk voor propagandistische redenen. Dit reisdagboek wordt in het Frans uitgegeven in 1901 en in het Nederlands vertaald en uitgegeven in 1903.⁷⁹

⁷⁹ C. Bulens ed., *Un voyage aux Indes: lettres d'une Sœur de la Charité de Gand*, Imprimerie Scientifique, 1901, p.1-3.

4. Dagelijks leven

4.1. Typische dag

In brief 39 geeft zuster Alexandra vanuit de missiepost te Galle aan de moeder-overste van het klooster te Tottington in Groot-Brittannië een uitvoerig verloop van haar dag:

‘Dans une de vos lettres vous vous dites: racontez un peu de ce que vous faites. Notre vie est tout ordinaire. Nous nous levons à peu près à la même heure qu’en Belgique ou pour dire plus vrai, nous quittons notre couchette quand vous êtes seulement au beau milieu de votre rêve. Nous louons le bon Dieu, ce que vous continuerez quand nous serons en pleine besogne.’

Het is moeilijk uit te maken wat de zuster hier bedoelt met ongeveer op het zelfde uur als in België, wat zou neerkomen op 4.30 uur zodat het gebed kan beginnen om 4.45 uur. De zusters zelf zeggen immers bijzonder weinig over de dagelijkse routine en beslommeringen in hun brieven. Nergens is in de brieven een uur van opstaan vermeld, behalve als ze op reis vertrekken en speciaal vroeger op moeten staan. Het enige referentiepunt is bovenstaande passage. De ‘à peu près’ voor het uur van opstaan uit het citaat hierboven laat vermoeden dat het uur van opstaan niet ‘helemaal’ hetzelfde is als op het thuisfront hoewel de zusters ook in de missies de algemene regels van de congregatie dienen te volgen, dus de situatie toen gangbaar in België. Dit vermoeden wordt indirect bevestigd door een officieel reglement uit 1930 dat stelt dat de zusters missionarissen in de missiepost te Dalhousië alle dagen om 5.00 uur dienen op te staan en deze van de missiepost te Galle enkel op weekdays, op zon - en feestdagen mogen deze laatsten tot 5.20 uur slapen vermits daar de tijd ontbreekt voor een siësta op de middag.⁸⁰ Regelt dit document misschien de heersende praktijk in de missies? De studie van Luc Vints ‘100 jaar Zusters van Liefde J.M. In Zaire 1891-1991’ publiceert een brief van zuster Marie-Louise Ryckebush aan de algemeen overste te Gent vanuit de missiepost

⁸⁰ A.Z.L.J.M., Afdeling 7 : activiteiten van de congregatie: 7.3.5.1.3.1. Algemeen: missiewerking in Shri Lanka en de Punjab (Pakistan en India).

Nemlao te Congo op 9 juni 1893 waarin staat dat de zusters in de missieposten te Congo hun dag beginnen in om 5.00 uur en bevestigt zo dit vermoeden.⁸¹

Na het opstaan en het gebed vieren de zusters iedere morgen, net als in België, de eucharistie, in de missiepost te Lahore om 5.45 uur en te Galle om 6.30 uur.⁸² Hierna ontbijten de zusters en vervullen ze ieder hun huishoudelijke taken tot aan de onderwijslessen die in de missiepost te Galle starten om 10.30 uur.⁸³

Het verdere verloop van de dag wordt nergens beschreven in de brieven. Wel weten we dat in België volgens regel 31 van de orderegels van 1895 de zusters dagelijks twee keer een recreatie hebben van onmiddellijk na het middagmaal tot 13.00 uur en van na het avondmaal om 19.00 uur tot 20.00 uur, het uur van het avondgebed, waarna de zusters gaan slapen.⁸⁴

Waarom de zusters missionarissen zo weinig vertellen over hun dagelijks leven in de missiepost is reeds in het voorgaande hoofdstuk over de briefwisseling uitgelegd. Natuurlijk verwacht de congregatie van haar zusters een zekere terughoudendheid in persoonlijke mededelingen, maar toch moet het thuisfront in Europa gepopeld hebben van ongeduld om te vernemen hoe een dag in de missiepost verloopt, maar zuster Alexandra laat, zoals blijkt uit bovenstaande passage, pas op uitdrukkelijke vraag van haar overste iets los over haar dagindeling. Waarschijnlijk vinden de zusters zo'n triviale zaken, die sterk gelijken op deze in België, minder interessant om te vertellen aan het thuisfront en de medezusters in België dan spannende verhalen over vreemde culturen, gewoonten en bekeringen.

⁸¹ L. Vints, *100 jaar Zusters van Liefde van J.M. in Zaïre*, p.40.

⁸² brief 35, moeder Aquiline, Lahore, aan congregatie, 17/11/1897.

⁸³ brief 46, zuster Alexandra, Galle, aan congregatie, 31/07/1898.

⁸⁴ C. Poelman ed., *Constitutien der Zusters van de Liefde van Jezus en Maria*, p.10.

4.2. Enkele stelregels voor het dagelijks leven

*'En mission, l'on ne fait pas du tout ce qu'on veut.'*⁸⁵

De orde van de zusters van Liefde is een vrij strenge kloosterorde, waar minutieus alle mogelijke omgangsregels in de algemene orderegels van 1895 neer zijn gepend en dienen gevolgd te worden, ook in de missieposten.⁸⁶ Daarnaast zullen ook de speciale regels voor missionarissen uit 1929 gebruikt worden voor dit deel. Deze geven vermoedelijk een goed beeld van hoe de situatie in de missieposten is en van de aanpassingen aan de specifieke levensomstandigheden en het klimaat in de missies. Deze regels hebben echter niet louter een realiteitsreflecterende functie, maar geven ook de realiteit vorm. Het is moeilijk uit te maken welk proces hier aan de gang is, al zal het vermoedelijk wel een gecombineerd product van beide zijn.

Een eerste groot pakket van afspraken regelt het verlaten van het convent. De zusters zijn verplicht zoveel mogelijk in het klooster te blijven, ook in de missieposten. Het is verboden zonder uitdrukkelijke en voorafgaande toelating van de overste het klooster te verlaten. Deze toelating mag enkel gegeven worden om werken van naastenliefde te verrichten waartoe zij geroepen zijn, om de mis te volgen, om naar een ander klooster te reizen waar zij door hun overste gezonden of geroepen worden, om als reisgezel een medezuster te vergezellen,... . De zusters mogen verder niet op vakantie gaan of hun ouders bezoeken, ook al zijn deze ziek. Regel 64 van de algemene regels schrijft voor dat wanneer een zuster toch de toelating krijgt om uitzonderlijk het klooster te verlaten, zij altijd vergezeld dient te worden door een andere zuster.⁸⁷ Regel 405, van de speciale regels voor missionarissen uit 1929, breidt dit uit door te stellen dat in uitzonderlijke gevallen, bijvoorbeeld op verzoek van een dokter, twee zusters een andere missionaris of naburige zieke mogen gaan verplegen, maar niet langer dan strikt noodzakelijk.⁸⁸

⁸⁵ brief 21, zuster Alberta, Galle, aan familie, 30/08/1897.

⁸⁶ K. Leeman, Inventaris van het *Generalaatsarchief*, p.3-21.

⁸⁷ C. Poelman ed., *Constitutien der Zusters van de Liefde van Jezus en Maria*, p.17.

⁸⁸ Van Fleteren ed., *Constitutions des Sœurs de la Charité de Jésus et de Marie*, p.211.

Verder was het volgens de regels 53, 57 en 63 van de algemene orderegels uit 1895 niet toegelaten aan vreemdelingen samen met de zusters in de refter te eten, de slaapzaal van de zusters te betreden noch er te wonen.⁸⁹ Dit wordt later gespecificeerd in regel 412 van de orderegels uit 1929, die stelt dat noch seculieren noch paters mogen logeren in het deel van het klooster voorbehouden voor de zusters religieuzen, noch mogen deelnemen aan de recreatie van de zusters.⁹⁰ Zo verloopt het ook voor mevr. Fides Balcaen die als enige niet-religieuze, haar recreatie alleen dient te nemen en ook apart dient te slapen. Bij het opstarten van de opleiding van oblaatzusters zal de eerste postulante de recreaties samen met mevr. Fides Balcaen nemen zoals blijkt uit brief 142 van Fides Balcaen aan de congregatie:

'Miss Wright prendra l'habit le 25 de ce mois. Son costume sera différent de celui des Sœurs de Charité dont elle suit les exercices de piété mais n'est avec Elles ni au Refectoire ni au Dortoir ni en récréation. Elle passe ce temps avec moi en attendant qu'elle ait des compagnes.'

Ook voor eten en drinken zijn er strenge afspraken. Zo is het volgens regel 428 van de speciale regels voor missionarissen van 1929 verboden voor de zusters om buiten de feestdagen voorzien in het ordereglement wijn te drinken.⁹¹ In de brieven komt het dan ook praktisch nooit voor dat de zusters spreken over wijnconsumptie, enkel in volgend citaat uit brief 24 van zuster Vernandine vanuit Port-Saïd aan de congregatie:

'Aujourd'hui, nous faisons notre Retraite du mois. Le Père Paulus presse Mère Aquiline de nous régaler d'une bouteille du rafraîchissant vin blanc. Elle y ajoute un bon morceau de Chocolat.'

Later worden de regels specifieker. Zo moeten de zusters zich vanaf dan gezamenlijk begeven naar de parochiekerk, gezamenlijk terugkeren, mogen ze niet blijven treuzelen aan de ingang van de kerk op zoek naar kennissen en dit alles dient te gebeuren in

⁸⁹ C. Poelman ed., *Constitutien der Zusters van de Liefde van Jezus en Maria*, p.15-17.

⁹⁰ Van Fleteren ed., *Constitutions des Sœurs de la Charité de Jésus et de Marie*, p. 212.

⁹¹ Ibidem, p.215.

absoluut zwijgen. Een tweede punt dat aangepakt wordt is de omgang met de paters in de missieposten. Zo mogen de zusters niet alleen zijn met een pater in de ‘parloir’ en mogen ze niet al te snel hulp vragen aan de paters daar het beheer van ieder huis toekomt aan de vrouwelijke overste.⁹² In de beginfase daarentegen vragen de zusters weldegelijk regelmatig hulp aan de paters zoals blijkt uit brief 25 van moeder-overste Aquiline vanuit de missiepost te Lahore aan haar overste op 17 november 1897:

‘Le R.P. Fabien, Zélé missionnaire, parfait économe et excellent fermier a reçu la charge de nous enseigner la culture et de passer en revue, chaque semaine, tous les outils et tous les ustensiles du jardinage.’

Waarom worden deze regels opgesteld en uitgegeven in een speciaal officieel document in 1930 en 1937? Permitteren de zusters zich te veel vrijheden nadat ze reeds langere tijd weg zijn van het moederhuis en op zichzelf aangewezen in een kleine afgezonderde gemeenschap?

4.3. Dagelijkse taken

Artikel 2 uit de orderegels van 1895 luidt:

‘Zij zullen het beschouwend leven vereenigen met het werkend leven, voor zooveel het met de plichten van dit laatste overeenkomt. Hun werkend leven zal bestaan in het verzorgen van allerlei zieken en kranken, het opvoeden van weezen en andere arme meisjes, het onderwijzen der kinderen in de scholen en pensionnaten; met een woord, in het oefenen van alle soorten van liefdeswerken volgens den geest en den Regel van den H. Vincentius a Paulo.’⁹³

⁹² A.Z.L.J.M., Afdeling 7 : activiteiten van de congregatie: 7.3.5.1.3.1. Algemeen: missiewerking in Shri Lanka en de Punjab (Pakistan en India).

⁹³ C. Poelman ed., *Constitutien der Zusters van de Liefde van Jezus en Maria*, p.3.

De zusters van Liefde hebben twee hoofdtaken. Enerzijds houden ze zich bezig met het verzorgen van zieken en krankzinnigen en anderzijds met de scholing en opvoeding van meisjes en wezen in scholen en internaten.

Ook in de missies is het de bedoeling dat ze zich met deze beide taken bezighouden, alhoewel de nadruk in India en Ceylon van in het begin vooral ligt op de scholing en opvoeding van wezen. In de brieven verstuurd door de zusters missionarissen vanuit Azië en bewaard in het archief wordt er enkel verteld over het onderwijs van weesmeisjes en niet over de ziekenzorg. Het volgende citaat uit brief 142 van Fides Balcaen aan de congregatie toont aan dat de onderwijstaken de zusters missionarissen nauw aan het hart liggen:

'Notre orphelinat n'est pas seulement un refuge pour enfants privées de père et de mère: c'est surtout un refuge pour les grandes filles que les Pères des Missions envoient ici pour les préserver des grands danger... et la plupart d'entre Vous qui vous occupez d'œuvres vous savez combien est importante la préservation de la jeunesse !!'

In de missiepost te Galle op het eiland Ceylon beheren de zusters tijdens de onderzochte periode zowel een Engelstalige als een Singalese beroepsschool, een kinderkribbe en een weeshuis. In de missiepost te Lahore runnen de zusters van Liefde naast een weeshuis ook een kost- en dagschool voor meisjes uit de hogere kasten waar het onderwijs in de officiële taal, het Urdu, verloopt, met Engels als verplichte tweede taal.⁹⁴ Deze school bestaat uit een peutertuin, een lagere- en middelbare school en een industriële school met lessen in huishoudkunde, hygiëne, handwerk,...⁹⁵ In de missiepost te Dalhousië hebben de zusters een zomerverblijf voor zusters en een kostschool voor Euro-Aziaten, met Engels als voertaal.

Elke school heeft zowel een internaat als een externaat. Meisjes worden aangenomen tussen 5 jaar en 20 jaar, jongens tot de leeftijd van 7 à 9 jaar, afhankelijk van de

⁹⁴ A.Z.L.J.M., Afdeling 7 : activiteiten van de congregatie: 7.3.5.1.3.1. Algemeen: missiewerking in Shri Lanka en de Punjab (Pakistan en India).

⁹⁵ A.Z.L.J.M., Afdeling 7 : activiteiten van de congregatie: 7.3.5.1.3.3. Missiewerking in de Punjab (Pakistan en India).

missiepost vooraleer ze doorverwezen worden naar de paters. Toch blijkt uit de brieven dat ze ook vaak kleine kinderen en baby's opnemen.

Alle scholen worden gesubsidieerd en geïnspecteerd door de Engelse overheid⁹⁶ die 2 roepies geeft per leerling, de ouders dienen dan volgens vermogen nog tussen de 1 à 3 roepies per kind te betalen en de rest wordt door het klooster zelf bijgepast.⁹⁷ De zusters dienen de Engelse onderwijsmethoden te volgen zolang het klimaat, het materiaal en hun middelen dit toelaten.

Het godsdienstonderwijs, behalve in de missiepost te Galle, is in principe niet verplicht voor de niet-katholieken, voor de katholieke leerlingen wordt er iedere dag gedurende een half uur de catechismus en het nieuwe testament onderwezen.⁹⁸

Verder blijkt uit de brieven dat er daarnaast ook tal van particuliere lessen worden gegeven zoals piano- en vioollessen, tekenen, schilderen, borduurwerk, catechismus,... zoals blijkt uit brief 142 van Fides Balcaen aan de congregatie gericht:

'Nos orphelines reçoivent une instruction singhalaise complète (pour être à même d'aider dans missions). Elles fréquentent l'école singhalaise mixte donnée par un instituteur catholique sous le contrôle des Pères. Elles apprennent aussi à faire de la dentelle et tous les ouvrages manuels. Les grandes filles font tout le service de la maison. A notre école industrielle, nos pensionnaires externes et enfants de l'école singhalaise apprennent la couture la coupe la dentelle au carreau etc. etc. Les personnes du dehors comme les élèves prennent des leçons particulières de violon de piano, de broderie, de dentelle anglaise et de fleurs artificielles.'

De orderegels laten geen onderscheid toe tussen de leerlingen, maar de zusters missionarissen in Brits-India kunnen niet anders dan zich bij het lesgeven aan het

⁹⁶ A.Z.L.J.M., Afdeling 7 : activiteiten van de congregatie: 7.3.5.1.3.1. Algemeen: missiewerking in Shri Lanka en de Punjab (Pakistan en India).

⁹⁷ A.Z.L.J.M., Afdeling 7 : activiteiten van de congregatie: 7.3.5.1.3.3. Missiewerking in de Punjab (Pakistan en India).

⁹⁸ A.Z.L.J.M., Afdeling 7 : activiteiten van de congregatie: 7.3.5.1.3.1. Algemeen: missiewerking in Shri Lanka en de Punjab (Pakistan en India).

heersende kastenstelsel aan te passen. Moeder-overste Amélie schrijft hierover vanuit Galle in brief 114 aan haar familie:

'Vous saurez que nous sommes 12 Sœurs à présent et tout le monde trouve amplement sa besogne, ce n'est pas que le nombre de mes internes soit si grand mais il y a tant de catégories que, selon les usages d'ici il faut séparer et cela multiplie l'ouvrage et les surveillances ainsi nous n'avons en ce moment que 3 pensionnaires de 1re classe, il y en 15 de 2de classe 9 et bientôt 12 de 3° classe puis une vingtaine d'orphelines et 4 bébés qui sont baptisés ici.'

5. Identiteitsconstructie van de zusters missionarissen en hun omgang met de Indiase cultuur

De term identiteit is een ambigue, dubbelzinnige en veelzijdige term. Er bestaat geen afgebakende, gedefinieerde historische definitie over wat identiteit juist inhoudt. De alledaagse betekenis van identiteit suggereert op zijn minst een onveranderlijkheid over de tijd heen, iets dat gelijk blijft terwijl andere dingen veranderen en een afscheiding/afbakening/definiëring van de groep/het individu ten opzichte van niet-leden. De invulling van het begrip identiteit hangt af van de context waarin het wordt gebruikt en de theoretische traditie waarop het gebruik terugvalt. Men spreekt van zwakke en sterke invullingen van identiteit. In het eerste geval wordt identiteit een zodanig elastisch begrip (identiteit is vloeibaar, geconstrueerd en meervoudig, ze is overal en nergens) dat het niet meer bruikbaar is voor analytisch werk. In het tweede geval wordt er vanuit gegaan dat identiteit iets algemeen menselijk is (mensen moeten identiteit hebben zoniet zijn ze ernaar op zoek), dat identiteit typisch is voor groepen (nationaal, raciaal,...), dat identiteit iets is dat mensen kunnen hebben zonder dat ze het weten (identiteit kan dus ontdekt worden),...⁹⁹

Of zoals C. Lorenz stelt met een verwijzing naar Huizinga: *'Identiteit is een gecombineerd product van reconstructie en projectie of anders gezegd: identiteitsvoorstelling is de actieve reconstructie van het (groeps)verleden, de diagnose van het heden en de verwachtingen ten aanzien van de toekomst. Mensen of groepen vinden immers hun identiteit niet in een kant en klare vorm, maar vormen hun identiteit in een reconstructie van hun verleden, vanuit hun beeld van het heden en met het oog op de toekomst.'*¹⁰⁰

Ook de zusters missionarissen zullen een eigen en nieuwe identiteit opbouwen in hun brieven, een identiteit die sterk zal verschillen van deze van de zusters die in België blijven. Door het moederland en hun convent te verlaten voor vreemde contreien zal de nood aan een eigen identiteit in sterke mate groeien. De constructie ervan dient een dubbel doel namelijk de vorming van de eigen identiteit binnen de groep van

⁹⁹ R. Brubaker en F. Cooper, 'Beyond identity', in: *Theory and society*, 29 (2000), 1, p.6-11.

¹⁰⁰ C. Lorenz, *De constructie van het verleden: een inleiding in de theorie van de geschiedenis*, Boom, 2006, p.280.

missiezusters: het opnemen en internaliseren van de rol van missionaris, en de vorming van een identiteit ten opzichte van de anderen: hoe ze gezien willen worden door de buitenwereld en het thuisfront. Door de informatie die ze geven in hun brieven en door de omgang met bepaalde onderwerpen zullen ze voor het thuisfront een beeld vormen van 'de' missionaris, maar tegelijkertijd houden ze zichzelf ook een spiegel voor van hoe ze zich dienen te gedragen. Daarnaast zal de constructie van hun identiteit ook gevormd worden door hun voornamelijk 'negatieve' omgang met de Indiase cultuur en bevolking. Door zich af te zetten tegen de Indiase gewoonten en vast te houden aan de westerse waarden geven ze vorm aan een eigen identiteit. Tenslotte zal een deel van hun identiteitsconstructie ook afhangen van het beeld dat van de Indiase vrouw wordt geschetst.

5.1. Handelingsnormerend: de rol van missionaris

Het praktische aspect van identiteitsconstructie ligt in het feit dat mensen en groepen hun handelen richten naar hun identiteitsvoorstelling. Deze biedt een handelingsoriëntatie en werkt dus handelingsnormerend.¹⁰¹ Zuster de Merici beschrijft in brief 151 aan boord van de Balduino op weg naar Azië dit ideaalbeeld:

'Mais ces Capucins sont des guerriers ! Mais oui, n'est-ce pas bonne Mère, tous les missionnaires ne sont-ils pas des conquérants! Qui n'ont d'autre ambition que d'établir le règne du Christ dans tous les cœurs et de voir flotter la bannière du roi des roi dans tous les pays du monde!'

Vermits de zusters kloosterzusters zijn en niet op eigen verzoek op missie vertrekken, moeten ze zich de rol van missionaris nog volledig toe-eigenen. De rol van missionaris is hun immers opgelegd van hoger hand en is niet de natuurlijke rol die gespeeld moet worden door religieuzen. Net zoals Peter Berger spreekt in zijn definitie van een cultuur over het internaliseren, de verinnerlijking, het eigen-maken van rollen. *'Internalisatie is het door het individu opnieuw in bezit nemen van de structuren uit de objectieve wereld.*

¹⁰¹ C. Lorenz, *De constructie van het verleden*, p.273-283.

Op die manier transposeert de mens deze objectivaties naar subjectieve betekenissen. Dat toeëgeningsproces gaat zelfs zo ver, dat het individu tijdens de socialisatie leert die objectivatie te accepteren, en ze in zijn bewustzijn te verinnerlijken als de doodgewoonste en meest vanzelfsprekende realiteit.' Eerst dient men de rol die wordt opgelegd door de samenleving op te nemen en vermits deze opgelegde rol een grote betekenis speelt in het leven van de zusters missionarissen, zullen ze er zich op de duur mee gaan identificeren.¹⁰² Door te vertellen hoe andere missionarissen zich gedragen zullen de zusters missionarissen zich, gedwongen in de rol van missionaris, deze eigenschappen eigen maken en zo de opgelegde rol internaliseren en zullen ze zich uiteindelijk vereenzelvigen met deze normen en waarden en zichzelf gaan zien, voelen en gedragen als missionaris. Als ze schrijven over andere missionarissen geven ze vaak het gevoel dat ze nog niet zo over zichzelf denken, behalve dan in dit volgende citaat uit brief 26 waar zuster Vernandine op weg naar Azië, zichzelf wel duidelijk als jonge missionaris affirmeert:

'Le Saint Missionnaire réside ici depuis 30 ans. Les 20 premières années il eut à subir en Abyssinie de cruelles persécutions et des souffrances de tout genre et depuis 10 ans, il se dévoue entièrement à l'église d'Aden. Quel exemple pour nous, jeunes Sœurs Missionnaires !'

Omdat ze nog moeten beginnen aan hun taak en moeten groeien in hun rol van missionaris is het normaal dat de zusters vaak spreken over andere missionarissen en hun werk. Citaten over missionarissen zijn vooral gevonden in hun brieven op weg naar, bij hun aankomst in Azië en uit hun beginperiode op het moment dat ze dus nog volop bezig zijn hun rol van missionaris op te nemen en te internaliseren, zo hemelt zuster Vernandine in dezelfde brief een pater missionaris op:

'... nous trouverons un bon Père en la personne de Monseigneur, eux

¹⁰² M.J. De Jong, *Grootmeesters van de sociologie: Comte, Marx, Weber, Durkheim, Parsons Elias, Berger, Habermas en Bourdieu*, Amsterdam, Boom, 1999, p.236-246.

*vivront isolés parmi les sauvages! Ah! priez pour ces vaillants
Missionnaires! Que la charité des riches leur vienne en aide!*

Vermits identiteit een dubbelzinnige term is, wordt er vaak gewerkt met het begrip identiteitsbesef. Identiteitsbesef houdt de verbeelding van eigenschappen van de groep in, de benoeming van de groepsidentiteit in een vertoog over dat beeld en de herkenning van dat vertoog als een zinvolle voorstelling van de wij-groep. Normen en waarden, dus wat verwacht wordt, spelen dan een grotere rol bij de analyse dan wat in feite door het subject gerealiseerd wordt, dus de sociale constructie zelf.¹⁰³ Zo geeft zuster Joséphine in brief 55 een ideaalbeeld weer van het missionariswerk gedaan door andere vrouwelijke religieuzen van het St-Jozefweeshuis:

*'Je n'oublierai jamais l'impression que ce spectacle a produit en mon âme.
Voilà vraiment une Oeuvre de Mission.*

...

*Quelle belle et admirable œuvre! Elle peuple le Paradis de Saints, et forme
des ménages chrétiens qui deviennent l'espoir de l'Eglise des Indes.'*

De talenten waarover een missionaris dient te beschikken zijn gekend voor het vertrek. Door voorbeelden aan te halen van levende missionarissen versterken ze dit beeld van werkkraft, sterkte, moed, opoffering en dienstbaarheid dat over missionarissen bestaat op het thuisfront. Zuster Vernandine beschrijft in brief 26 aan de congregatie op poëtische wijze de aankomst in India en haar toekomstige taak als missiezuster:

*'Bien aimés Supérieurs. Chères Consœurs, notre cœur déborde de joie.
Demain matin, nous nous réveillons aux Indes! Cette terre bénie où nous
désirons souffrir et mourir comme des victimes d'amour de notre Dieu!'*

¹⁰³ W. Frijhoff, 'Identiteit en identiteitsbesef. De historicus en de spanning tussen verbeelding, benoeming en herkenning', in: *Bijdragen en mededelingen betreffende de geschiedenis der Nederlanden*, 107 (1992), 4, p.623.

Het gaat er dan niet zo zeer om hoe het werk van de missionarissen in werkelijkheid verloopt, maar eerder hoe men denkt dat het zou moeten verlopen. De brieven geven dan misschien niet de echte identiteit weer van de zusters missionarissen, maar wel via de voorstellingen van de normen en waarden van andere missionarissen, hun eigen verbeelding van hoe ze willen dat de buitenwereld in België hun werk ziet en hoe zijzelf denken dat het werk van een missionaris eruit dient te zien, kortom het ideaalbeeld naar waar zij streven. Aan boord van het stoomschip Raphaëlo op weg naar het verre Azië schrijft zuster Vernandine in brief 26:

'En seconde, nous sommes tout à fait en famille : rien que des Missionnaires – Un journal de Bombay daté du 2 Octobre inquiète un peu l'équipage et les passagers. Aucun cœur apostolique ne s'en trouble. Nous savions d'avance à quels perils nous nous exposions. Le bon Dieu nous a donné sa grâce, Il prendra soin de nous !'

De identiteit van een gemeenschap ligt dan ook zowel in de *'imagined community'* van Benedict Anderson, als in een concrete groep mensen die in wisselwerking met hun zelfbeeld en het beeld dat de anderen van hen smeden, concrete regels omtrent rolvulling en uitsluiting hanteren, die de leden van de gemeenschap dienen op te volgen. Identiteit mag imaginaire werkelijkheid zijn, wil ze geloofwaardig zijn dan kan ze niet buiten een minimum aan spel met de werkelijkheid. Omdat identiteit niet langer als een inherente essentiële eigenschap van een bepaalde mensengroep gezien wordt, maar veeleer als iets wat de mensen in een sociale interactie wordt toegeschreven, spreekt Joep Leerssen van de *'epistemologische omslag van het begrip identiteit'*.¹⁰⁴

Hoewel we uit de brieven dus enkel de verbeelde identiteit leren kennen van de zusters missionarissen, kunnen we er toch van uit gaan dat zij werkelijk streven naar dit soort van ideaal. Misschien is dit niet altijd haalbaar in de realiteit, maar er is alleszins een zekere connectie met het ideaal. Dit aantonen ligt buiten de scope van deze studie vermits die zich enkel bezig houdt met de brieven geschreven door de zusters missionarissen zelf.

¹⁰⁴ W. Frijhoff, 'Identiteit en identiteitsbesef', p.625.

5.2. Ervaringsbeleving van vreemde culturen

Het onderzoek naar of ervaren van vreemde volkeren en culturen heeft indirect een identiteitsconstruerende functie, zoals C. Lorenz zegt: *‘door het anders zijn van anderen te bepalen, bepalen wij het eigene van onszelf.’* Of in omgekeerde zin de bepaling of definiëring van de identiteit veronderstelt tegelijkertijd de bepaling van het niet-identieke en impliceert het trekken van grenzen, het uitvinden en etiketteren van de Ander. Daarnaast gaat de definitie van de Ander steeds samen met de ‘kleinerende’ behandeling als de Ander. De definitie van identiteit is daarom ook een strijd om de definitiemacht. Dit machtsaspect is, zoals Charles Taylor met een beroep op Hegel benadrukt heeft, *‘altijd bij de constructie van identiteit aanwezig, omdat elke identiteit veronderstelt dat anderen deze erkennen en het uitblijven van deze erkenning schade veroorzaken kan’*.¹⁰⁵

De inlandse bevolking wordt door de zusters beschreven op een negatieve, discriminerende manier. Vaak wordt de situatie in de missielanden rechtstreeks vergeleken met deze in Europa, waarbij deze laatste altijd als superieur naar voor komt. Door bepaalde gedragskenmerken toe te kennen aan de inlandse bevolking en deze uitgebreid te beschrijven, distantiëren de zusters missionarissen zich volledig van de inlandse bevolking en creëren zo indirect een identiteit voor zichzelf. Of het opgehangen beeld van de inlandse bevolking door de zusters zo accuraat is, is nog maar de vraag, maar in het kader van deze scriptie doet dit er niet toe. Het is enkel van belang welk beeld de zusters ophangen van de Ander om hun zelfbeeld en dus hun eigen identiteit vorm te geven.

Er zijn een zestal kenmerken die in alle brieven sterk naar voor komen bij het bespreken van de inlandse bevolking: betrouwbaarheid, werkattitude, hygiëne, primitiviteit en geloof. Dit zijn de heersende normen en waarden van het 19de-eeuwse katholieke West-Europa. Dat de zusters zich vooral op deze kenmerken focussen in de brieven is niet verwonderlijk want ze zijn, zoals iedereen, kinderen van hun tijd.

¹⁰⁵ C. Lorenz, *De constructie van het verleden*, p.275.

Betrouwbaarheid

Stelen wordt gezien als een aangeboren eigenschap van de lokale bevolking en vermits ze niet het ware geloof aanhangen, kan het niet anders dan dat deze mensen onbetrouwbaar zijn. Dit blijkt uit brief 25 van moeder-overste Aquiline vanuit Lahore, waarin ze klaagt over het gebrek aan eerlijkheid onder de autochtone bevolking:

'Le R.P. Fabien, Zélé missionnaire, parfait économe et excellent fermier a reçu la charge de nous enseigner la culture et de passer en revue, chaque semaine, tous les outils et tous les ustensiles du jardinage, formalité requise pour échapper aux larcins grands et petits du personnel indigène qui possède éminemment l'art de mentir et de voler.'

Vermits het een brief is van een plaatselijke overste aan de algemeen overste gaat het hier hoogstwaarschijnlijk niet om een overdrijving of om sensatiezucht, maar wel over het werkelijk aanvoelen van de zusters van hoe zij denken over de lokale bevolking. Waarmee niet gezegd is dat dit een correcte weergave is. Ook brief 75, een reisverslag van algemeen overste Ghislina spreekt over deze karaktertrek bij de inlandse bevolking:

'..., autant de serviteurs hindous, plusieurs même voués au diable; une mèche de cheveux, tressée d'une façon particulière, témoigne du pacte. Et il faut se fier à ces gens-là, avoir au moins l'air de s'y fier! Vous jugez s'il est besoin de précautions et de surveillance.'

Werkattitude

Werklust ontbreekt volgens de zusters missionarissen volledig bij de inlanders en vanuit het 'ledigheid is des duivels oorkussen'-principe is dit voor hen een bron van verontwaardiging.

Dit blijkt uit brief 19 van moeder-overste Amélie vanuit Galle aan een medezuster in België:

'Les natifs sont lents et toujours fatigués'

Dit wordt bevestigd in brief 71 van algemeen overste Ghislina:

'En route, nous remarquons la fainéantise des natifs, nonchalamment assis sous les aréquiers [pinang(palm)].

...

Après tout, la culture est nulle ici et ceux qui ne désirent pas chercher du travail à distance, n'ont rien à faire qu'à digérer leur repas d'hier en attendant celui de ce soir.'

Uit deze citaten dienen we zelf onrechtstreeks af te leiden dat het er in Europa geheel anders aan toegaat en dat er daar andere normen en waarden gelden. Soms maken ze wel een directe vergelijking tussen Europa en Azië waar Europa telkens goed uitkomt en Azië het onderspit moet delven. Brief 72 van algemeen overste Ghislina op haar inspectiereis door Azië geeft hier een treffend voorbeeld van:

'On nous a chargées de faire, dans la capitale de Ceylan, plusieurs emplettes pour le nouveau couvent de Galle. Une série de magasins communiquant entre eux par de longues galeries, nous offres réunis tous les genres d'articles. On dirait Paris ou Bruxelles, moins le cachet des étalages, moins aussi l'empressement des employés. Ce n'est pas ici qu'on vous conduira complaisamment d'un rayon à l'autre : rayonnez seul, au dépens de vos loisirs et tâchez de retrouver le centre ; ainsi le veut l'indolence singhalaise.'

Hygiëne

Naast onbetrouwbaarheid en luiheid is het gemis aan hygiëne van de inlandse bevolking en in de lokale steden een vast stokpaardje van de zusters om over te klagen. Reeds al op de boot richting Azië met zowel passagiers uit Europa als uit Azië, die vooral in 3de klasse reizen, wordt er duidelijk gewezen op de onhygiënische toestanden bij de autochtone bevolking, die nooit zouden voorkomen bij Europeanen. Brief 63 van algemeen overste Ghislina op inspectiereis in Azië geeft de frustratie van de zusters op een bloemrijke manier weer:

‘Après cette méditation sans méthode, j’engage la Révérende Mère à faire une promenade d’un genre particulier aussi: inspection de la partie du bateau réservée à la troisième classe.

...

Nous ne restons là qu’un moment et montons au logement des Indiens. Encore pis! sauf qu’il n’y a ni femmes, ni enfants. Deux grands réduits, où il serait impossible de trouver l’espace d’un mètre carré libre et propre.

...

on dirait le vestiaire de l’enfer!

...

Ce récit pourrait vous donner une fâcheuse idée de la propreté du bateau: n’oubliez pas que c’est le quartier bohémien et indien que je vous ai décrit.’

Ook de beschrijving van de Aziatische steden staat in het teken van netheid en er wordt in de brieven vaak een parallel getrokken tussen de lokale en de Europese steden. Dit wordt treffend weergegeven in brief 64 van algemeen overste Ghislina waarin ze Bombay vergelijkt met een Europese stad:

‘Supposez que dans tel quartier populeux d’un faubourg européen, on enlève portes et fenêtres des boutiques, de sorte que le regard plonge jusqu’au fond; donnez pour accès à ces magasins de bric-à-brac, deux ou

trois marches généralement cassées; pour vendeurs, des hommes couleur chocolat, qui semblent avoir tiré au sort quelle partie du corps chacun doit se résigner à couvrir; faites courir aux alentours des enfants décorés d'une simple ceinture de corde et des femmes aux narines pendeloquées [doorboord met hangers]; mettez de distance en distance sur le macadam usé, des tas de chiffons et sous ces chiffons, des Indiens qui font leur sieste: vous y serez à peu près. Il ne manque pas d'arbres, de grands jardins même, mais le feuillage jaune et poudreux doit être sevré depuis des années d'une ondée rafraîchissante.'

Dit wordt extra in de verf gezet door onmiddellijk erna het Belgisch klooster van de dochters van het Kruis te beschrijven, waar de planten in de tuin wel groen zien en de inkom zo proper is en het onthaal zo hartelijk, dat de zusters zich direct thuis voelen.

Er wordt ook vaak een vergelijking gemaakt tussen het autochtone deel van de stad, dat vuil en smerig is en het Europese gedeelte, waar een oase van groen heerst zoals blijkt uit brief 25 van moeder-overste Aquiline vanuit Lahore:

'Comme ville, Lahore n'offre rien de pittoresque ni de curieux. Elle est divisée en 2 parties : la ville indigène et la ville européenne : celle-ci offre un aspect assez agréable ; on y voit grand nombre de maisons de campagne entourées de beaux jardins.

...

La ville indigène tout au contraire est malpropre et malsaine ; ...'

Behalve dat de steden symbool staan voor het gebrek aan hygiëne van de inboorlingen, worden er ook handelingen beschreven die tonen dat de inlandse bevolking ook totaal geen notie heeft van medische hygiëne. Brief 62 van algemeen overste Ghislina geeft een

treffend voorbeeld van de totale onwetendheid van de inlandse bevolking over de nood aan wondhygiëne:

'Rencontré tantôt un des susdit Indiens, en train d'envelopper d'un linge malpropre son pied récemment brûlé; mis de l'huile fine et un bandage propre sur la brûlure.'

Primitiviteit

Het vierde kenmerk dat op regelmatige basis terugkomt als de zusters spreken over de inlandse bevolking zijn hun primitieve levensgewoonten. Zo zullen de zusters, zoals blijkt uit brief 18 van moeder-overste Amélie te Galle, de wezen in hun simpele gewoonten laten:

'Pour les orphelines on nous recommande bien de ne pas les gêner et de leur laisser leurs coutumes simples. Ces chères enfants pour dormir étendent sur le sol une simple natte, elles ont pour la tête petit coussin rempli de coton et un drap.'

Niet enkel de gewoonten van de wezen worden als primitief aangewezen, ook de lokale dorpen worden als niet veel beter beschreven. Brief 83 van algemeen overste Ghislena te Lahore geeft een beschrijving van zo'n dorp:

'Description topographique: Une chambre unique mesurant trois mètres sur cinq; murailles de briques séchées au soleil et à peine rejointes. Au centre, un tronc d'arbre d'environ trois mètres de haut, soutient le toit de branches couvertes d'argile. Ceci est à la fois chapelle, dortoir, réfectoire, garde-manger, vestiaire, bibliothèque, pharmacie, etc.

...

Après quoi, tournée dans le village; immédiatement, toute la population se met de nouveau à notre suite. C'est à qui nous fera pénétrer dans sa hutte ; à tout seigneur, tout honneur : commençons par le bourgmestre

...

Il est riche, car sa maisonnette est divisée en deux petits compartiments, de sorte que la famille et le bétail sont plus ou moins séparés pendant la nuit.'

Door het primitieve karakter van de gewoonten en gebruiken te bespreken, benadrukken de zusters de superioriteit van de westerse wereld ten opzichte van de Aziatische, hoewel ze ook duidelijk vermelden dat bepaalde Indiase architectonische gebouwen hun impressioneren doordat deze toch van een grote complexiteit getuigen.

Geloof

De beschrijving van het geloof van de inlandse bevolking in de brieven dient meestal ook om de inferioriteit van de inheemse volkeren in de verf te zetten en hen te beklagen. Vele gebruiken worden bestempeld als bijgeloof en als dusdanig ook vaak in het belachelijke getrokken, brief 14 van moeder-overste Amélie geeft hier een voorbeeld van:

'Puisse-t-on obtenir la conversion de beaucoup de bouddhistes. Ces pauvres gens sont si imbus de superstitions. Ils pensent qu'ils ne peuvent pas tuer un animal. Même ils ne veulent pas ouvrir un œuf, cela provient d'un animal ; mais ils mangent la viande, d'autres peuvent tuer les bêtes pour eux. Le soir, avant d'étendre leur natte pour dormir, ils balaient le pavé de peur d'écraser les fourmis en dormant. A certains jours de fête, le crime de tuer un animal est plus grand à leurs yeux et alors ils n'osent pas marcher pour ne pas écraser des insectes. D'un côté ils portent beaucoup un couteau caché dans leur ceinture et tuent un homme pour le moindre différend.'

Brief 80 van algemeen overste Ghislana geeft dit op een nog duidelijkere manier weer:

'Plus loin, un grand temple hindou. Peut-on le visiter ?

...

très curieux & rien d'immodeste. C'est tristement riche et richement ridicule, voilà tout!

...

Des peintures murales dont nous n'osons pas rire tout haut ! Ici ce sont les noces burlesques d'un dieu & d'une déesse ; là des scènes qui rappellent nos contes de fées ; le tout avec les figures les plus grotesques & des troupes d'animaux de toute forme courant & volant entre les jambes des divinités !

...

Pauvres Hindous, ils sont excusables de ne pas venir contempler souvent ces drôleries.'

Door het geloof van deze inlandse gemeenschappen op zo een manier weer te geven, treedt de superioriteit van het christelijke geloof als de ware religie naar voor en daardoor worden de zusters missionarissen als aanhangers van dit geloof als beter aanzien dan de inlandse bevolking, die leven volgens de waarden van een minderwaardig (bij)geloof. Dit wordt geïllustreerd door een citaat uit brief 65 van algemeen overste Ghislana vanuit Bombay:

'Ces descendants supposés des anciens Perses, adorateurs des éléments, surtout du feu.

...

Les Parsies n'ont point de cimetières; leurs morts sont déposés dans ce qu'on appelle les Tours du silence, constructions bizarres, élevées sur des hauteurs, au sein même des villes et où les cadavres sont exposés à la voracité des corbeaux. Encore faut-il que ces sinistres oiseaux remplissent leur mission avec intelligence ; ils sont surveillés... Si l'œil droit est attaqué d'abord, le mort est réputé saint et vénérable; si le gauche disparaît le

premier, mémoire déshonorée! Pauvres gens! Ne donnerait-on ses deux yeux pour qu'ils comprennent l'odieux et le ridicule de pareilles superstitions. On nous cite d'autres détails qui prouvent jusqu'à quel degré d'aberration peut descendre l'orgueilleuse raison humaine soustraite aux lumières de la foi.'

Uit deze negatieve eigenschappen en geridiculiseerde gebruiken van de inlandse bevolking moet de geadresseerde/lezer van hun correspondentie impliciet opmaken dat de zusters missionarissen wel betrouwbaar, werklustig en hygiënisch zijn, dat zij wel leven volgens hoogstaande gewoonten en zeker niet bijgelovig zijn, want ze bezitten natuurlijk het enige ware geloof. Rechtstreeks spreken ze niet over deze punten, wel beklemtonen ze geregeld hun werklust: ze hebben geen tijd om brieven te schrijven daar ze heel de dag druk bezig zijn met belangrijker zaken en wensen meer bekeringen, dus meer werk, en benadrukken ze hun eigen standvastig geloof ook al zijn ze zo ver van het moederland en het moederklooster verwijderd. Waarom zetten de zusters in hun brieven deze twee punten extra in de verf? Zijn er misschien redenen om daar op het thuisfront aan te twijfelen? Doen er in het thuisland indianenverhalen de ronde door de grote afstand en de toen toch gebrekkige communicatie tussen de missiepost en het moederland?

Een aantal van de gebruikte citaten komen uit de correspondentie van algemeen overste Ghislina op inspectiereis door Azië. Zij is zelf geen missiezuster en heeft er dan ook geen nood aan om haar identiteit ten opzichte van het moederland te affirmeren, maar ze acht het misschien nodig om de identiteit van 'haar' zusters missionarissen te beschermen en daarom te benadrukken dat deze, hoewel ver van huis weg, nog altijd de ware christelijke normen en waarden aanhangen.

En toch, alhoewel de negatieve uitlatingen over de autochtone bevolking duidelijk in de meerderheid zijn, zijn er hier en daar in de bestudeerde brieven ook positieve geluiden te horen over elk van de hier vermelde items met soms verschillen tussen de missieposten. De brieven van de missiepost te Lahore en Dalhousië bestempelen stelen als een aangeboren eigenschap van de lokale bevolking, daartegenover roemt brief 70 van

moeder-overste Amélie vanuit Ceylon de gulheid en edelmoedigheid van de inheemse bevolking, zonder het stelen ook maar éénmaal te vernoemen:

'Bonne Sœur priez S.V.P. pour la conversion de notre médecin actuel c'est un Parsis, on dit que cette secte adore les quatre éléments, d'autres disent le Feu seulement. Il m'a traitée avec tant de bonté et de dévouement et quand j'ai demandé son compte il m'a dit : Je suis trop heureux de rendre service. Je ne vais que mon devoir. Le médecin doit aider le prochain comme le prêtre et je dois vous aider comme vous aidez les pauvres.'

In de 152 brieven bevindt zich één citaat, in brief 88 van algemeen overste Ghislina vanuit Dalhousië, dat zich positief uitlaat over de werklust en inzet van de inlanders en deze positief afschildert tegenover de Europese bevolking:

'Tout va bien d'abord. Comme Noé dans l'Arche, j'ouvre parfois la porte-fenêtre pour constater si la pluie augmente. Bientôt, hélas ! elle se fait entendre et sentir de façon à rendre le doute impossible.

...

Toute lumière s'éteint ; car les soi-disant lampes sont simplement des torches sur lesquelles il faut incessamment verser de l'huile. Eclaireurs et porteurs doivent être trempés et c'est ma faute !... Il y a longtemps que des Européens auraient éclaté en murmures ; ces braves Indiens recouvrent du mieux qu'ils peuvent nos doolies et marchent patiemment. Volontiers je pleurerais de compassion et de remords !'

Ook wordt eenmalig, in brief 78 van algemeen overste Ghislina, de inventiviteit van de autochtonen geprezen. Met simpele middelen maken ze objecten die ook in Europa geapprecieerd zouden worden:

'Enfin, nous rentrons par un quartier populeux où nous admirons une fois de plus à quels résultats étonnants les Indiens arrivent, en se servant des

procédés les plus simples. On ne pourrait trouver de couleurs plus vives que celles des lainages et cotons suspendus à des cordes.

...

Les menuisiers, tourneurs, etc. sont établis par terre et exécutent avec des instruments très peu perfectionnés, des ouvrages qu'on ne dédaignerait nullement en Belgique.'

Buiten het item betrouwbaarheid is er geen wezenlijk verschil in het beschrijven van karaktereigenschappen van de zeer diverse inlandse bevolking tussen de verschillende missieposten in Brits-India te detecteren. De zusters missionarissen uit alle missieposten maken daarentegen in hun appreciatie van de klederdracht en de bejegening van vrouwen wel een essentieel onderscheid tussen de hindoe- en de moslimgemeenschap, zoals hieronder beschreven.

5.3. De perceptie van de inlandse vrouw door de zusters missionarissen

Het beeld van de inlandse vrouw vormt een belangrijk onderwerp in de brieven van de zusters missionarissen. Vooral de Indiase Parsis- en Tamilvrouwen trekken omwille van hun klederdracht de aandacht en worden met bewonderende ogen bekeken. Zo steekt zuster Joséphine in brief 55 een lofzang af over de klederdracht van de lokale Indiase bevolking:

'Jusqu'à l'âge de 16 ans leurs jeunes filles sont toutes habillées comme les garçons, portant le vêtement à 2 tuyaux ; mais après cet âge, on ne pourrait se représenter qq chose de plus gracieux que le costume des jeunes filles. Leurs cheveux à la Vierge, sont réunis dans un fin petit bonnet ou serre-tête. Les étoffes les plus fines et les couleurs les plus délicates composent leur costume, qui est toujours d'un jupon long, uni, une taille serrée à longues basques et se terminant à mi-corps par une longue dentelle. Toujours elles ont un voile de même fine étoffe mais d'autre couleur que la robe. Ce voile est drapé gracieusement autour de la tête et retombe en plis ondulés sur la

poitrine et jusqu'aux pieds. Le meilleur goût préside aux choix des couleurs, qui harmonisent admirablement ; enfin ces toilettes si modestes, mais si distinguées, excitent chaque fois un sentiment d'agréable surprise et on ne se lasse pas de les regarder, de même qu'on ne peut s'empêcher d'éprouver du respect pour la jeune personne qui s'ajuste avec tant de grâce et de modestie.'

Op Ceylon dragen de vrouwen enkel een hoofddoek in de kerk, uitgezonderd de vrouwen uit een kaste, die bij het verlaten van de woonst een immense sluier van blauw katoen dragen. Mevr. Fides Balcaen vergelijkt in brief 124 vanuit de missiepost te Galle deze laatste manier van kleden zelfs met de oudchristelijke traditie:

'..., comme vous voyez les saintes femmes suivant N.S. sur les chemins de la croix.'

In dezelfde brief merkt ze op dat de Tamilvrouwen gekleed gaan zoals in Europa maar volgens de oude mode en zij niet in het openbaar mogen verschijnen zonder witte sluier.

De zusters missionarissen spreken lovend over deze manier van kleden, het stoffen- en kleurengebruik. Het verplicht dragen van de sluier wordt louter als factum aangehaald zonder enige commentaar en wordt niet als iets schokkends ervaren, waarschijnlijk omdat ze zelf strenge kledingvoorschriften hebben en verplicht zijn hun hoofd te bedekken. Zo stelt artikel 7 van de ordevoorschriften uit 1895 dat de zusters hun hoofd dienen te bedekken met *'eene wit lijnwaden guimpe [halsbedekking uit een doorzichtige stof met baleintjes in verwerkt] zonder plooiën, een wit lijnwaden bandje om het voorhoofd, eene zwarte vool [een sluier] van kamelot [fraai, kostbaar weefsel beschouwd als vervaardigd uit kameelwol] of lijnwaad'*.¹⁰⁶

¹⁰⁶ C. Poelman ed., *Constitutien der Zusters van de Liefde van Jezus en Maria*, p.5.

Over de moslimgemeenschap daarentegen komen de zusters missionarissen eerder cassant uit de hoek, maar getuigen wel van enige empathie voor de moslima. Over de klederdracht van de moslimvrouw uiten ze zich op een meewarige manier, zoals blijkt uit brief 55 van zuster Joséphine in haar reisverslag van Bombay naar Mooltan:

'Il est très- rare de rencontrer des femmes, et si on en voit encore, elles sont le plus souvent couvertes d'un voile, car beaucoup ne peuvent jamais être vues par un homme. En ce cas, le voile les couvre de la tête aux pieds, et a la place des yeux, il y a comme 2 petites fenêtres d'un tissu à jour, de manière à ce qu'elles mêmes savent voir où elles marchent.'

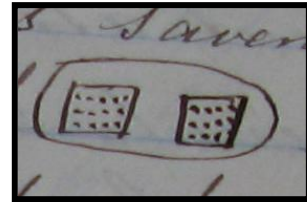
Afbeelding 5: Foto islamitische gesluerde vrouw¹⁰⁷

¹⁰⁷ A.Z.L.J.M. Afdeling Beeld en Geluid, A116-ACT-Reizen.

Ook algemeen overste Ghislena beklagt in brief 63 op haar inspectiereis in 1900 door Brits-India de klederdracht van deze moslimvrouwen:

'Plusieurs femmes musulmanes complètement cachées sous un long drap où sont ménagées seulement deux ouvertures pour les yeux; d'autres ont l'air d'être muselées.'

De manier waarop de zusters missionarissen spreken over de kledij gedragen door de moslimvrouwen zegt veel over hun misprijzen van deze cultuur. Dit wordt nog extra in de verf gezet door de bijhorende schets van de vierkante opening met gaas voor de ogen die enkele malen in de brieven is teruggevonden

Afbeelding 6: Schets ogen gesluisde vrouw¹⁰⁸

Ook de gewoonten, normen en waarden van de moslimgemeenschap gangbaar in India, kunnen hun waardering niet meedragen. Zo is het voor de moslimvrouw verboden het huis te verlaten, zelfs om naburige familie te bezoeken zoals blijkt uit brief 76 van algemeen overste Ghislena:

'Miss L... visite aussi à domicile les femmes musulmanes auxquelles il est interdit de sortir. Elle nous donne à ce sujet des détails presque incroyables. Deux soeurs habitant vis-à-vis l'une de l'autre ne sont pas vues depuis de longues années, ne pouvant traverser la rue pour se rendre visite. Un enfant de douze ans, qui vient de se marier, ne franchira plus jamais le seuil de la chambre nuptiale. Cette clôture est d'autant plus rigoureuse qu'on appartient à une plus grande famille. Etre de grande famille, ce n'est pas posséder de quoi mener grand train, c'est d'être issue d'un soi-disant saint musulman. Le mari réduit à la mendicité fera garder à vue, dans son galetas [krot/vliering], son illustre et malheureuse femme, condamnée à charmer ses loisirs par la lecture du Coran dont elle ne comprend pas un traître mot.'

¹⁰⁸ brief 55, zuster Joséphine, reisverslag, 01/01/1900.

Malheureuse, ai-je dit; non, elle ne s'estime pas telle: l'épouse que son chef et maître laisserait se produire en liberté, en conclurait qu'elle n'est plus assez jeune, ni assez belle pour mériter sa jalousie, et c'est alors qu'elle se trouverait à plaindre!'

Wonderwel contrasterend daarentegen bewonderen de zusters missionarissen wel de moslimbruiloften en de rituelen die ermee gepaard gaan, maar blijven de vrouwen zelf beklagen. Zo geeft algemeen overste Ghislina tijdens dezelfde inspectiereis in brief 92 een sprekend beeld van de ambiguïteit van de 'zogenaamde' gelukkige gebeurtenis:

'Rencontres de tout genre: plusieurs noces entre autres, avec suite bariolée [veelkleurig/bont] et bruyante musique. Pauvres femmes ! ce soir portées en triomphe, demain condamnées soit à ne plus voir la lumière du jour, soit à marcher en esclaves derrière leur seigneur et maître.'

De vrouwelijke missionarissen drukken dan ook vaak hun medelijden uit met hun moslimzusters. Toch moeten we in gedachte houden dat ook de zusters niet vreemd zijn aan een soort van opsluiting. Hun kloosterorde is namelijk redelijk strikt en legt zelf zware regels op in verband met het verlaten van het kloosterdomein.

Met een hedendaagse bril bekeken zijn er dan ook duidelijke overeenkomsten tussen de 'opgeslotenheid' van de moslimvrouwen en deze van de zusters missionarissen te ontwaren, hoewel de zusters dit zelf niet zo zien. Zij hebben eerder een empatisch medelijden met deze vrouwen wat geïllustreerd wordt door brief 25 van moeder-overste Aquiline:

'Tout commerce se fait par les hommes, les femmes de la classe aisée ne paraissant pas sur le seuil de la porte. Il ne leur est pas permis de quitter leur appartement éclairé seulement par une petite fenêtre. Elles sont condamnées à ne voir que leur mari qu'elles adorent, et les femmes qui servent, mais aussi les surveillent.'

Hier kan een parallel getrokken worden met de situatie die ook voorkomt bij de Britse vrouwelijke missionarissen die door het imperialisme van de 19de eeuw het brengen van civilisatie naar hun heidense zusters zagen als ‘the White Women’s Burden’, een opdracht van zusterlijkheid om vrouwen uit exotische missielanden te emanciperen en te bevrijden op sociaal en spiritueel vlak.¹⁰⁹ De Zenana missie, afgeleid van het Perzische woord voor vrouw ‘zan’, is een voorbeeld van hoe de ideologie van ‘sisterhood’ wordt gebruikt. Deze missie wou de Indiase vrouwen bevrijden van de lokale vrouwonvriendelijke gebruiken die hen sterk afschermden van het mannelijke publieke leven. De westerse vrouwen zagen de Zenana als een donkere gevangenis voor elitevrouwen van waaruit de Indiase vrouw moet worden bevrijd. Maar de Indiase conventies komen eigenlijk sterk overeen met deze van de ‘separate spheres’ van de victoriaanse samenleving. Beide gebruiken biologische en aangeboren vrouwelijke eigenschappen om de vrouwen tot de privésfeer te verbannen.¹¹⁰ Net zoals de zusters missionarissen tot de kloosterfeer worden gebannen door de leefregels van de orde die stipuleren dat de zusters zoveel mogelijk binnen de muren van het klooster moeten blijven (regel 64¹¹¹) en zo min mogelijk contact mogen hebben met vreemden (regel 411 - 413¹¹²). Dus eigenlijk is het idee in de westerse en de Aziatische wereld over de behandeling van de vrouwen in se hetzelfde, enkel het eindresultaat verschilt.

Maar waarom laten de zusters missionarissen zich dan zo vaak in hun brieven minachtend uit over de behandeling van de moslimvrouwen? Was het misschien een onderdeel van hun identiteitsconstructie?

Judith M. Bennett stelt in haar boek ‘*Medieval Women in Modern perspective*’ uit 2000 dat men in de prille feministische literatuur de status van de vrouw in de middeleeuwen: mythes over kuisheidsgordels, recht op de eerste nacht,... gebruikt om de barbaarsheid van die periode te onderstrepen. Want hoe beter een donkere periode in de geschiedenis illustreren dan door de brutaliteit ten opzichte van vrouwen te benadrukken. De status van

¹⁰⁹ J. Haggis, ‘Ironies of emancipation: changing configurations of women’s work in the mission of sisterhood to Indian women’ in: *Feminist Review*, 65 (2000), 1, p.109.

¹¹⁰ E. Kent, ‘Tamil bible women and the Zenana missions of colonial South India’, in: *History of Religions*, 39 (1999), 2, p.120.

¹¹¹ C. Poelman ed., *Constitutien der Zusters van de Liefde van Jezus en Maria*, p.17.

¹¹² Van Fleteren ed., *Constitutions des Sœurs de la Charité de Jésus et de Marie*, p.212-213.

de vrouw is immers een goede waardemeter voor het beschavingsniveau van een maatschappij, waarvoor de middeleeuwen volgens deze vroege feministen, grandioos falen.¹¹³

Deze gedachtegang kan doorgetrokken worden tot dit onderzoek. Immers door de bejegening door de moslimmannen van hun vrouwen, die de zwakste schakel in de samenleving zijn, in een negatief daglicht te stellen, tonen de zusters missionarissen de barbaarsheid van de inlandse cultuur. De status van de vrouw toont aan dat de samenleving waarin ze terecht zijn gekomen, absoluut geen hooggeciviliseerde maatschappij is volgens westers model. Door de inlandse cultuur op deze manier als minderwaardig voor te stellen, steekt de westerse en dus in het verlengde ervan de zusters missionarissen er met kop en schouders boven uit.

¹¹³ J.M. Bennett, *Medieval Women in Modern Perspective*, Washington DC: AHA, 2000, p.19-20.

6. Acculturatie van de katholieke godsdienst en de Indiase gewoonten

'Ga, en maak alle volkeren tot leerling, doop hen in de naam van de Vader, de Zoon en de heilige Geest, en leer hun alles onderhouden wat Ik Jullie geboden heb. Weet wel, Ik ben met jullie, alle dagen, tot aan de voleinding van de wereld.'
(Matteüs 28. 19-20)¹¹⁴

Acculturatie is het proces dat optreedt wanneer groepen van individuen of culturen in een onafgebroken rechtstreeks contact komen, met de daaruit voortvloeiende veranderingen in de originele cultuurpatronen van één of van beide groepen van individuen of culturen.¹¹⁵ Acculturatie gaat steeds gepaard met externe invloeden die aan de basis liggen van cultuurverandering.¹¹⁶ Het is een traag proces dat niet 'straightforward' verloopt.¹¹⁷

In de literatuur zijn er twee termen gangbaar om dit verschijnsel te omschrijven: inculturatie en acculturatie. Volgens het Van Daele woordenboek betekent inculturatie de '*integratie in een vreemde cultuur*', terwijl acculturatie staat voor de '*wederzijdse aanpassing van mensengroepen van verschillende cultuur, de aanpassing aan de heersende cultuur of het ingroeien van (jeugdige) personen in hun culturele omgeving*'.¹¹⁸ Beide termen hebben een bepaalde verwantschap met elkaar. Er zijn ook nog tal van andere termen te bedenken die dit verschijnsel ook kunnen omschrijven: integratie, socialisering, Voor deze masterproef is er gekozen voor de term acculturatie in de zin van de aanpassing van een volk aan de heersende cultuur. In het geval van Brits-India is de heersende cultuur op dat moment de Engelse/westse/katholieke cultuur en dient de inlandse bevolking zich hieraan aan te passen. Er is gekozen door de aard van de bronnen namelijk de briefwisseling van de zusters missionarissen, om in dit deel het acculturatieproces vooral vanuit één standpunt te bestuderen en niet vanuit de wederzijdse beïnvloeding die zeker ook in de term vervat ligt. Dit heeft vooral te maken

¹¹⁴ De Bijbel: Willibrordvertaling, Katholieke Bijbelstichting 's-Hertogenbosch, 1999, N.T., p.27.

¹¹⁵ H. Dries, *Acculturatie een psycho-antropologische benadering*, Gent, RUG, 1969, p.8-9.

¹¹⁶ Ibidem, p.15.

¹¹⁷ P. Collins, *Christian inculturation in India*, Aldershot, England, Ashgate Publishing Limited, 2007, p.70.

¹¹⁸ Van Daele, *Groot Woordenboek van de Nederlandse taal*, 2005 (14de herziene uitgave), p.55 en 1493.

met de eenzijdigheid van de onderzochte bronnen, al wordt er wel algemeen erkend in de literatuur dat er wel degelijk een invloed heeft bestaan van de autochtone bevolking op de zusters missionarissen.

De term acculturatie is niet duidelijk gedefinieerd. Is het enkel een soort van autonome verandering van een reeds bestaande cultuur? Is het een onvermijdelijk en spontaan proces dat buiten menselijke controle ligt? Of is het een (ecclesiastische) politiek die door de (kerkelijke) autoriteiten en wereldwijde (oecumenische) instituties geïmplementeerd moet worden?¹¹⁹

Vermits de kerk een cultuur op zichzelf is en verantwoordelijk voor de cultivatie ervan, kan ze ook haar identiteit verliezen, daarom zijn er bepaalde grenzen aan haar proces van acculturatie. Bij elke cultuur zijn er bepaalde elementen van andere culturen waarmee zij kan assimileren zonder haar eigenheid te verliezen en andere waarmee dit niet kan zonder zichzelf als cultuur te ondermijnen.¹²⁰

Zo zullen de zusters missionarissen in de brieven wel commentaar hebben op bepaalde invullingen van de inlandse bevolking op de katholieke godsdienst. Ze stippen duidelijk aan dat zij dit niet doen en nog steeds de westerse manier volgen. Maar toch worden deze gebruiken getolereerd en als onderdeel van het katholieke Indiase geloof gezien. Zo stelt zuster Marcia in brief 13 haar familie op de hoogte van een bepaald kerkelijk gebruik dat de zusters zelf niet volgen, maar dat wel getolereerd wordt en dat nog in verschillende andere brieven voorkomt:

'In de kerk knielt iedereen op den grond, of zit op zijnen huk, maar wij niet zulle!'

Andere gebruiken worden dan weer niet getolereerd. Het is in het Indiase onderwijs vaak de gewoonte dat de leerlingen hardhandig gestraft worden. Hier doen de zusters niet aan mee.

¹¹⁹ P. Collins, *Christian inculturation in India*, p.5.

¹²⁰ Ibidem, p.8.

Moeder-overste Amélie schrijft in brief 18 aan haar familie:

'Ici c'est une coutume reçue même dans les écoles des filles de frapper les enfants indociles avec un bâton, au moins sur les mains. De temps en temps on vient nous présenter en vente des bâtons. Nous ne voulons pas du tout en faire usage et grâce à Dieu nos chers enfants ne sont pas méchants du tout. On dit qu'on voit déjà un grand changement en eux.'

Voor Robert W. Jenson is een cultuur als een verhaal zoals hij uitlegt in zijn artikel *'Christ as Culture 3: Christ as drama'*, net zoals Edward Said zegt dat een cultuur van naties een vertelling is. Deze laatste schrijft dat de macht om verhalen te vertellen of andere verhalen te belemmeren heel belangrijk is voor een cultuur. Hierop bouwt Jenson voort. Als men in een cultuur geen notie heeft van haar plot, geen beeld van de cultuur als een geheel, kan men niet weten welke vreemde vormen men kan adopteren en welke absoluut niet assimileerbaar zijn zonder de eigenheid van zijn cultuur te verliezen.

De analyse van het proces van acculturatie is meer dan gewoon de vraag of bepaalde religieuze of culturele praktijken al dan niet geleend mogen worden. Het dringt door tot het hart van de zaak welk soort van relatie er mogelijk is tussen verschillende geloofssystemen en samenlevingen. Het stelt vragen over religieus geloof en culturen in de context van pluralistische samenlevingen en staten.¹²¹

Acculturatie kan zowel intentioneel als niet-intentioneel zijn. De bewuste veranderingen in liturgische rites en praktijken zullen hier niet besproken worden, vermits de brieven er niet over spreken. Dit is logisch omdat het niet de taak is van de zusters missionarissen om deze aanpassingen door te voeren. Dit wordt overgelaten aan de missiepaters die ook al langer in Brits-India verblijven.

De onbewuste acculturatie vindt plaats op vele niveaus van de samenleving en het cultureel erfgoed. Van het verwelkomen van bezoekers met een krans en het waaien van

¹²¹ P. Collins, *Christian inculturation in India*, p.9-21.

een lamp, tot het brengen van offers aan priesters,... deze praktijken hebben in alle religieuze tradities een gezamenlijke cultuur gedeeld tussen hindoes en christenen.¹²²

Daarnaast worden ook bepaalde gebruiken van de inlandse bevolking getolereerd vanuit de gedachte dat je niet elke strijd kan winnen en je beter enkel strikt bent op de essentiële punten. Zeker tegen het einde van de 19de eeuw wordt de ‘fulfilment theory’ meer en meer algemeen aanvaard en toegepast. Vermits alle wereldreligies van een zekere ethische/goddelijke inspiratie getuigen en al in de goede richting gaan, zal het hindoeïsme uiteindelijk de Indiërs leiden naar Christus, terwijl de missionarissen ondertussen vooral strijden voor dialoog en wederzijds begrip.¹²³ ‘Fulfilment’ houdt in het vervangen van lagere rangsreligies door hogere religies waarbij voor de zusters het christendom de hoogst mogelijke religie is. Als de potentiële bekeerling tot het inzicht komt dat alle heilige doctrines van zijn geloof corresponderen met superieure vormen van deze ideeën in het christendom, dan zal hij zich bekeren. Het proces van bekeren wordt dan ook gezien als natuurlijk: ‘*man’s innate sense of longing*’ naar het christendom, wat uiteindelijk op lange termijn zal resulteren in het overgaan van het ene geloof naar het andere.¹²⁴ Bekering impliceert het gebruik van bestaande structuren, het omkeren van deze structuren in nieuwe richtingen en het gebruik van een gedachtesysteem dat reeds functioneert en bestaat. Het gaat hier niet over substitutie, het vervangen van iets oud door iets nieuw, maar over het ‘*turning of the already existing to new account*’.¹²⁵

Ook in de officiële documenten van de zusters van Liefde wordt gesteld dat de Indiase, Singalese, Tamil-, ... leerlingen aangemoedigd moeten worden om de goede gebruiken van hun land te respecteren en te bewaren zolang ze maar passen in de context van de christelijke moraal.¹²⁶

¹²² P. Collins, *Christian inculturation in India*, p.XVI-XVII.

¹²³ R. Frykenberg, ‘Christians and religious traditions in the Indian empire’ in: *G. Sheridan en B. Stanley, eds. The Cambridge History of Christianity 8: World Christianities c 1815-1914*, Cambridge, Cambridge university press, 2006, p.488.

¹²⁴ P. Hedges, ‘Post-colonialism, Orientalism and Understanding: Religious Study and the Christian Missionary Imperative’, in: *Journal of Religious History*, 32 (2008), 1, p.59.

¹²⁵ A. Walls, *The missionary movement in Christian History studies in the transmission of Faith*, New York, Orbis Books, 1996, p.28.

¹²⁶ A.Z.L.J.M., Afdeling 7 : activiteiten van de congregatie: 7.3.5.1.3.1. Algemeen: missiewerking in Shri Lanka en de Punjab (Pakistan en India).

Dit blijkt bijvoorbeeld uit brief 83 van algemeen overste Ghislena op haar inspectiereis door Brits-India in 1900:

‘Pour faire observer le repos dominical, il [pater Felix] détruit ou déränge tout travail accompli le dimanche. Par contre, il les laisse sans chicane [gevit/gezeur] suivre leurs coutumes, se percer les oreilles et les narines à leur guise, etc. Nous lui demandons s’il n’engage pas les femmes à être plus raisonnables sur ce point: « Je les engage à observer les commandements de Dieu et de l’Eglise ; cela suffit », nous répond-il.’

Ook in haar brief 69 schrijft ze in dezelfde zin:

‘Les statues de la sainte Vierge et de sainte Anne sont enfermées dans de petites armoires vitrées dont le bas est ouvert, de manière à ce que les fidèles puissent caresser les pieds de leurs saintes patronnes et porter ensuite au front, aux yeux, etc., les doigts sanctifiés par ce dévot attouchement. Je ne sais par quelle tradition leur est venue cette naïve pratique à laquelle ils sont si attachés que les missionnaires n’ont pas cru devoir la proscrire.’

In Brits-India zijn de missionarissen vooral belangrijk voor het brengen van het moderne en vernieuwende onderwijs, wetenschap en geneeskunde. Het doel is om de Indiase samenleving te doordringen met de christelijke, westerse waarden. En dit wordt vooral bewerkstelligd door het onderwijs als actiemiddel te gebruiken voor de ‘her’opvoeding van zowel wezen uit de lage kasten als leden van de hogere kasten.¹²⁷

De meeste christelijke bekeringen gebeuren niet door de Engelse of Schotse missionarissen die gelinkt zijn aan het Engelse imperium en die eerder bezig zijn met het opleiden van een inlandse elite in de grote steden. Niet-Britse missionarissen uit Europa,

¹²⁷ R. Frykenberg, ‘Christians and religious traditions in the Indian empire’, p.487-488.

Australië en Amerika daarentegen hebben meer aandacht voor de lagere kasten, waar er sneller bekeringsresultaat kan geboekt worden.¹²⁸

Acculturatie en socialisering door opvoeding en onderwijs van kinderen wordt vaak gebruikt om de nieuwe cultuurvorm in de gemeenschap te implementeren. Volwassenen hebben immers al bepaalde gedragsvormen aangeleerd die bij kinderen nog relatief makkelijk aan te passen zijn. Bij volwassenen is het leren in een acculturatiesituatie meestal een leren door nabootsing en dus is het eerder oppervlakkig, ze moeten zich immers heraanpassen aan de nieuwe cultuurvorm. Bij kinderen doet zich dit probleem van readaptatie minder voor, maar wordt de vorming van een evenwichtige persoonlijkheid volgens de nieuwe cultuur bemoeilijkt door een gebrek aan consequentie in de nieuw aangeleerde en opgelegde normen, waarden en idealen. De familiale opvoeding die meestal nog erg traditioneel georiënteerd is, sluit immers niet aan bij de schoolse, westerse opvoeding.¹²⁹ Dit wordt bevestigd door brief 140 van moeder-overste Amélie aan haar zus:

‘Une de nos anciennes externes est devenue maîtresse à une école bouddhiste purement pour le gain, son père non catholique l’y oblige, nous tâchons de l’attirer. Encore priez. Une ancienne pensionnaire est demandé en mariage par un riche bouddhiste. Grande tentation, il n’y presque pas de jeunes gens catholiques. Priez.’

Het is de hoofdtaak van de zusters missionarissen om zich bezig te houden met de opvoeding van meisjes, het merendeel wezen. Ook enkele gegoede families kunnen bekeerd worden. Deze wezen verblijven vaak van jongs af aan, zelfs al vanaf hun geboorte bij de zusters missionarissen en zijn dus volledig geïndoctrineerd met de westerse en katholieke waarden en gebruiken. Andere, iets oudere wezen, moeten ‘her’opgevoed worden door de zusters.

¹²⁸ R. Frykenberg, ‘Christians and religious traditions in the Indian empire’, p.492.

¹²⁹ H. Dries, *Acculturatie een psycho-antropologische benadering*, p.94-98.

Zo haalt moeder-overste Amélie in brief 134 aan:

‘Avec la jeunesse on n’y va pas si vite, ces pauvres enfants sont entièrement sous la domination de leurs parents, les filles surtout et cependant c’est de cette chère jeunesse qu’on espère tout pour l’avenir. Affirmer la foi et enseigner la pratique de la vertu à nos enfants catholiques est déjà un grand point et aux autres on peut au moins donner de bonnes impressions qui peuvent, avec la grâce de Dieu, se développer plus tard.’

Het uiteindelijke hoofddoel van het onderwijs gegeven door de zusters is tenslotte het stichten van vele nieuwe christelijke huisgezinnen die het katholieke geloof en manier van leven uit kunnen dragen. Wat duidelijk blijkt uit brief 114 van moeder-overste Amélie aan haar zus:

‘Le 7 janvier a eu lieu le mariage de notre première orpheline, elle a épousé un maître d’école catholique à Hambantota une station de la mission où il n’y presque pas de catholiques. J’espère que les jeunes époux seront apôtres. On me demande d’autres de plus grandes orphelines en mariage, ainsi nous pouvons aider à former des familles catholiques.’

En later bevestigt ze dit extra in brief 132:

‘Former des familles catholiques c’est notre grande œuvre’

Een ander probleem in Brits-India dat absoluut niet samengaat met de idee van gelijkheid onder de mensen uit het westers evangelisch- en verlichtingsgedachtegoed is het kastenstelsel in India, dat nooit zal verdwijnen volgens R. Frykenberg.¹³⁰ Ook hier zijn de zusters niet mee opgetogen en proberen ze dit enigszins te omzeilen.

¹³⁰ R. Frykenberg, ‘Christians and religious traditions in the Indian empire’, p.490.

Zo vertelt Fides Balcaen in brief 124 over een viering van de 1ste communie op 11 mei 1902 vanuit Galle haar familie:

'Un déjeuner a été offert à toutes les filles au Couvent et ce dans une même salle, sans distinction de castes ... selon l'esprit de l'Évangile, que l'on ne connaît pas dans ce pays.'

Brief 106 van moeder-overste Amélie, waarin ze schrijft over de organisatie van het dagelijks leven, leert dat dit toch niet altijd evident of mogelijk is:

'Nous avons en ce moment 5 pensionnaires 1re classe 14 de 2de classe, 7 de 3° classe et 18 filles à l'orphelinat. Cela doit vous paraître étrange ces différentes classes ; en arrivant ici, nous disions jamais nous ne faisons cette distinction entre nos enfants ; mais l'expérience apprend, chère Sœur, bientôt nous avons vu qu'il est impossible de ne pas suivre les usages, aussi longtemps que ce n'est pas mal ; d'ailleurs les enfants elles-mêmes sont peu sensibles à cette séparation, cela est passé en habitude.'

Slotbeschouwing

Wie is de Belgische missiezuster in Azië op het einde van de 19de eeuw, hoe leeft ze, hoe denkt ze? Deze masterproef beantwoordt die vragen aan de hand van enerzijds een kwantitatieve studie van de persoonsgegevens van de 24 zusters missionarissen die vertrokken zijn naar een missiepost in Azië tussen 1896 en 1900 en hun 152 brieven bewaard in het archief van de zusters van Liefde van Jezus en Maria en anderzijds een kwalitatieve studie van de onderwerpen aangehaald in hun brieven, en schetst aldus een beeld van de leef- en denkwereld van de zusters missionarissen in de missieposten in Azië tijdens de eeuwwisseling.

Het kwantitatieve luik op basis van de persoonsdata leert dat de gemiddelde missiezuster bij intrede 23 jaar oud is en vertrekt naar een missiepost in Azië na een verblijf van 5 jaar in de orde, op 28-jarige leeftijd. Ze bereikt, ondanks haar angst voor vroegtijdig overlijden in de missies, de leeftijd van 63 jaar, wat zeer sterk overeenkomt met de toenmalige levensverwachting voor vrouwen in België en ze heeft nagenoeg 1 kans op 2 om te sterven aan longontsteking of aan de nietszeggende oorzaak seniliteit.

Het kwantitatieve onderzoek van de gearchiveerde brieven toont dat de meerderheid (68,4%) geadresseerd is aan de congregatie zelf, hierbij worden zowel de brieven gericht aan de congregatie (48,0%) als de reisverslagen (20,4%) gerekend, wat logisch is vermits deze laatste categorie zowel aan de orde verslag uitbrengt over de vorderingen in de missieposten, als de missie-ijver van hun medezusters in België aanwakkert door een positief relaas over het missiegebeuren te schetsen. De overige (31,6%) brieven zijn gericht aan familie en kennissen, die de zusters volgens de orderegels niet te lang zonder nieuwtjes mogen laten. Deze zijn waarschijnlijk eerder toevallig, ter gelegenheid van een overlijden, een speciaal evenement of een missiepublicatie op vraag van de orde in het archief terechtgekomen.

Het kwalitatieve luik dat de inhoud van de gearchiveerde brieven van de zusters missionarissen nader bestudeert, verdiept dit cijfermatig, statistisch profiel, zodat een breder beeld aan de oppervlakte komt van de leef- en denkwereld waarin de zusters zich

bewegen en hoe ze de confrontatie met de vreemde exotische culturen ervaren, en toont dat de zusters kinderen zijn van hun tijd: de 19de eeuw met zijn theorieën die het kolonialisme en het missiewerk ondersteunen.

Volgens de orderegels en hun gelofte van gehoorzaamheid vertrekken de zusters op het einde van de 19de eeuw niet uit eigen vrije keuze naar de missies, maar beslissen de oversten dit voor hen. Daar hoort een nuancering bij. Vermits de congregatie van de zusters van Liefde reeds sinds 1891 al missieposten heeft in Congo en 58% van de zusters ten vroegste in 1896 naar een missiepost in Azië vertrekt, binnen de 2 jaar na intrede in de kloosterorde, weten ze dat missiewerk binnen de mogelijkheden ligt. Hun toch vrije keuze voor de orde van de zusters van Liefde van Jezus en Maria is hoogstwaarschijnlijk daardoor beïnvloed. Ook leren de brieven dat de keuze van hun oversten overeenstemt met de ‘geheime’ wens van de zusters missionarissen, de oversten houden wellicht minstens indirect rekening hiermee.

De studie van de orderegels leert dat buiten enkele uitzonderingen de briefwisseling en de inhoud ervan onderworpen zijn aan heel wat regels: inzagerecht van de plaatselijke overste in de missiepost, aanbevolen schrijffrequentie, taboe van bepaalde onderwerpen,... . Hierdoor vertonen de brieven een grote inwisselbaarheid. Ze bevatten geen of nauwelijks persoonlijke gedachten en gevoelens, en informatie over het dagelijks leven dat bijna van minuut tot minuut door de orde is geregeld en weinig of niet zou mogen verschillen van de gekende situatie in België, komt ook zelden voor. Maar over de missieposten zelf, over de bekeringsverhalen, over de ‘encounters’ met vreemde culturen, exotische gewoonten en inheemse populaties kunnen ze niet zwijgen. In hun reisverslagen is het niet kunnen vieren van de eucharistie en het niet ontvangen van de communie door reisomstandigheden ook een vast stokpaardje van de zusters om over te ‘klagen’, hier zitten ze werkelijk mee in.

De acculturatie werkt in beide richtingen, wat indirect blijkt uit de brieven. Zo krijgt de eigen religieuze beleving ruim aandacht en benadrukken ze dat sommige gebruiken ingeburgerd bij de bekeerde autochtone gemeenschappen getolereerd worden, maar onderstrepen ze dat zij nog altijd de westerse manier nauwgezet volgen. Tegen het niet respecteren van de zondagsrust en van de tien geboden wordt streng opgetreden, maar ze

moeten met spijt erkennen dat ze zich uit noodzaak moeten aanpassen aan sommige Indiase gewoonten zoals het kastenstelsel. Daarnaast worden ook de regels van de missiezusters na verloop van tijd aangepast aan de specifieke leefsituatie, omstandigheden en klimaat in de missies, waarvan enkele een soort van officialisering van de bestaande toestand en andere inperkingen zijn. Permitteren de zusters missionarissen, door een Belgische bril bekeken, zich iets teveel of passen ze zich te vlot aan aan de gewoonten van het missieland, nu ze zo ver van het moederhuis verwijderd zijn en in een kleine afgezonderde groep samenleven midden een exotische gemeenschap?

Hoe construeren de zusters hun 'missionaris'-identiteit in hun brieven? Dit speelt zich af op 3 niveaus: normeren van handelingen, ervaren van een exotische cultuur en leefgemeenschap, en het uitdiepen van de toegedichte superioriteit van hun eigen cultuur en geloof. Door in hun brieven te spreken over het werk en de resultaten van andere missionarissen spiegelen ze het thuisfront en zichzelf een ideaal beeld voor van 'de' missionaris en internaliseren ze hun 'nieuwe' rol van zuster missionaris. In hun verhaal over hun ervaren en beleven van een vreemde cultuur wijzen ze op het anders zijn van de Andere en beklemtonen daardoor het eigene van zichzelf. Door de Indiase cultuur in scherp contrast te stellen met de westerse, waarbij in de confrontatie het westen bijna altijd triomfeert, tonen ze de superioriteit van zichzelf als behorend tot deze 'top'cultuur. Ook het in een negatief daglicht stellen van de bejegening van vrouwen, de fragielste schakel in de maatschappij, door de moslimmannen, waardoor de lokale cultuur barbaars overkomt, dient hetzelfde doel. Vanuit een hedendaagse perspectief bekeken duiken er echter parallellen op tussen de 'opgeslotenheid' van de moslimvrouw in haar huis, deze van de zusters missionarissen tussen hun kloostermuren én met het terugdringen van de 19de-eeuwse Europese westerse vrouw in de privésfeer.

Veel van wat de zusters schrijven is identiteitsconstruerend, bewust of onbewust, veel maakt dit niet uit, ook al gebeurt dit in het onderbewustzijn dan nog maakt het een actief deel uit van de constructie van hun nieuwe identiteit van 'missionaris'.

Het onderwerp van de vrouwelijke missionaris scoort slecht op twee vlakken: vrouw en religieus, en wordt dan ook stiefmoederlijk behandeld en lange tijd gezien als oninteressant, waardoor er zeker in België een lacune gaapt over dit onderwerp. In de jaren '60 van vorige eeuw met de opkomst van het feminisme krijgen eerst de seculiere invalshoeken aandacht en dat geeft de vrouw eindelijk 'haar' plaats in de geschiedschrijving met de klemtoon op de marxistisch geïnspireerde strijd van de werkende vrouw in de kapitalistische maatschappij. De religieuze, christelijke geschiedenis in het algemeen wekt maar een minimale interesse op en zelfs in die kerkgeschiedenis slaagt de vrouw er maar niet in ontdekt te worden. Er zijn dan ook weinig of geen werken te vinden over vrouwelijke missionarissen voor de jaren 1980. Sinds 1990 is er in de Angelsaksische landen toch een explosie van werken daarover merkbaar, maar niet in België. Daarenboven situeert deze thesis het missiewerk ook nog eens in Azië en niet in het overgedocumenteerde Congo, waardoor het tekort alleen maar groter lijkt.

Mijn focus op het dagelijks leven, de identiteit en de acculturatie is vooral ingegeven door de hedendaagse tendenzen in de geschiedschrijving. Er is bewust voor gekozen enkel te focussen op een vrouwelijke orde en dus niet mee te gaan met de historiografische omslag van vrouwen- naar gendergeschiedenis, vermits er nog geen studie bestaat over het missiewerk in Azië van de orde van de zusters van Jezus en Maria uit Gent en de duur van een scriptie niet toelaat om daarbovenop nog eens een vergelijking te maken met een mannelijke orde. Voor de toekomst zou het interessant zijn een comparatieve confrontatie aan te gaan met een mannelijke orde zoals bijvoorbeeld de jezuïeten waarmee de zusters van Liefde in Azië nauw samenwerken, en/of met een andere niet-Belgische vrouwelijke orde in Azië, en/of met het missiewerk van de zusters van Liefde in Congo.

Bijlage : Tabel 3 : Chronologisch overzicht van de brieven

Brief	Datum	Auteur	Van waar	Bestemming: Geadresseerde	Taal
1	26/04/1896	mo. Amélie	Beirlegem	congregatie : medezuster	Fr.
2	23/07/1896	mo. Amélie	/	congregatie : oudleerling	Fr.
3	02/10/1896	mo. Amélie	Beirlegem	familie : zus	Fr.
4	03/11/1896	mo. Amélie	Gent	familie : zus	Fr.
5	06/11/1896	mo. Amélie	Marseille	familie : zus	Fr.
6	07/11/1896	mo. Amélie	Marseille	familie : algemeen	Fr.
7	10/11/1896	mo. Amélie	Port-Saïd	familie : schoonzus	Fr.
8	10/11/1896	mo. Amélie	schip	familie : algemeen	Fr.
9	12/11/1896	mo. Amélie	Port-Saïd	familie : zus	Fr.
10	26/11/1896	mo. Amélie	Galle	congregatie : moeder-overste	Fr.
11	26/11/1896	mo. Amélie	Galle	congregatie : moeder-overste	Fr.
12	28/11/1896	mo. Amélie	Galle	familie : zus	Fr.
13	01/12/1896	zr. Marcia	Galle	familie : ouders	Nl.
14	21/01/1897	mo. Amélie	Galle	congregatie : oudleerlingen	Fr.
15	21/01/1897	mo. Amélie	Galle	familie : algemeen	Fr.
16	09/02/1897	mo. Amélie	Galle	familie : zus	Fr.
17	10/03/1897	mo. Amélie	Galle	congregatie : moeder-overste	Fr.
18	08/06/1897	mo. Amélie	Galle	familie : algemeen	Fr.
19	13/07/1897	mo. Amélie	Galle	congregatie : medezuster	Fr.
20	14/07/1897	mo. Amélie	Galle	congregatie : mo. Pacifique	Fr.
21	30/08/1897	zr. Alberta	Galle	congregatie : mo. en medezrs.	Fr.
22	03/10/1897	zr. Vernandine	Genua	congregatie : medezusters	Fr.
23	05/10/1897	zr. Vernandine	schip	congregatie : medezusters	Fr.
24	13/10/1897	zr. Vernandine	Port-Saïd	congregatie : medezusters	Fr.

Brief	Datum	Auteur	Van waar	Bestemming: Geadresseerde	Taal
25	17/10/1897	mo. Aquiline	Lahore	congregatie : oversten	Fr.
26	20/10/1897	zr. Vernandine	schip	congregatie : medezusters	Fr.
27	20/10/1897	mo. Amélie	Galle	congregatie : mo. Pacifique	Fr.
28	28/10/1897	zr. Vernandine	Lahore	congregatie : medezusters	Fr.
29	01/11/1897	zr. Alberta	Galle	congregatie : mo. en medezrs.	Fr.
30	11/01/1898	mo. Amélie	Galle	familie : zus	Fr.
31	12/01/1898	mo. Amélie	Galle	congregatie : oudleerlingen	Fr.
32	17/01/1898	mo. Amélie	Galle	congregatie : mo. Pacifique	Fr.
33	01/02/1898	mo. Amélie	Galle	familie : neef	Fr.
34	22/02/1898	mo. Amélie	Galle	congregatie : mo. Pacifique	Fr.
35	09/03/1898	mo. Amélie	Galle	congregatie : moeder-overste	Fr.
36	28/03/1898	mo. Amélie	Galle	congregatie : oudleerlingen	Fr.
37	31/03/1898	mo. Amélie	Galle	congregatie : mo. Pacifique	Fr.
38	28/07/1898	mo. Amélie	Galle	congregatie : mo. Pacifique	Fr.
39	31/07/1898	zr. Alexandra	Galle	congregatie : moeder-overste	Fr.
40	27/08/1898	mo. Amélie	Galle	congregatie : mo. Pacifique	Fr.
41	12/10/1898	mo. Amélie	Galle	familie : zus	Fr.
42	20/10/1898	mo. Amélie	Galle	congregatie : medezusters	Fr.
43	07/01/1899	mo. Amélie	Galle	familie : zus	Fr.
44	08/01/1899	mo. Amélie	Galle	congregatie : mo. Pacifique	Fr.
45	24/01/1899	mo. Amélie	Galle	congregatie : mo. Pacifique	Fr.
46	28/01/1899	mo. Amélie	Galle	congregatie : oudleerlingen	Fr.
47	31/01/1899	mo. Amélie	Galle	familie : neef	Fr.
48	22/03/1899	mo. Amélie	Galle	congregatie : mo. Pacifique	Fr.
49	26/04/1899	mo. Amélie	Galle	familie : neef	Fr.

Brief	Datum	Auteur	Van waar	Bestemming: Geadresseerde	Taal
50	23/05/1899	mo. Amélie	Galle	congregatie : mo. Pacifique	Fr.
51	21/07/1899	mo. Amélie	Colombo	congregatie : mo. Pacifique	Fr.
52	28/08/1899	mo. Amélie	Galle	congregatie : mo. Pacifique	Fr.
53	19/09/1899	mo. Amélie	Galle	congregatie : mo. Pacifique	Fr.
54	26/03/1899	mo. Amélie	Galle	familie : neef	Fr.
55	01/01/1900	mo. Joséphine	/	congregatie : reisverslag	Fr.
56	21/03/1900	mo. Amélie	Galle	congregatie : mo. Pacifique	Fr.
57	23/05/1900	mo. Joséphine	/	congregatie : reisverslag	Fr.
58	09/08/1900	mo. Amélie	Galle	congregatie : mo. Pacifique	Fr.
59	10/08/1900	mo. Amélie	Galle	congregatie : mo. Pacifique	Fr.
60	15/10/1900	mo. Amélie	Galle	familie : zus	Fr.
61	27/10/1900	mo. Joséphine	Galle	congregatie : moeder-overste	Fr.
62	24/11/1900	ao. Ghislena	schip	congregatie : reisverslag	Fr.
63	27/11/1900	ao. Ghislena	Rode Zee	congregatie : reisverslag	Fr.
64	07/12/1900	ao. Ghislena	Bombay	congregatie : reisverslag	Fr.
65	11/12/1900	ao. Ghislena	Bombay	congregatie : reisverslag	Fr.
66	12/12/1900	ao. Ghislena	schip	congregatie : reisverslag	Fr.
67	18/12/1900	zr. Edith	Galle	congregatie : mo. Pacifique	Fr.
68	19/12/1900	mo. Amélie	Galle	congregatie : mo. Pacifique	Fr.
69	20/12/1900	ao. Ghislena	Galle	congregatie : reisverslag	Fr.
70	29/12/1900	mo. Amélie	Galle	congregatie : mo. Pacifique	Fr.
71	01/01/1901	ao. Ghislena	Galle	congregatie : reisverslag	Fr.
72	06/01/1901	ao. Ghislena	Madras	congregatie : reisverslag	Fr.
73	06/01/1901	ao. Ghislena	Punjab	congregatie : reisverslag	Fr.
74	19/01/1901	ao. Ghislena	Lahore	congregatie : reisverslag	Fr.

Brief	Datum	Auteur	Van waar	Bestemming: Geadresseerde	Taal
75	22/01/1901	ao. Ghislena	Mooltan	congregatie : reisverslag	Fr.
76	26/01/1901	ao. Ghislena	Mooltan	congregatie : reisverslag	Fr.
77	31/01/1901	mo. Amélie	Galle	congregatie : mo. Pacifique	Fr.
78	01/02/1901	ao. Ghislena	Mooltan	congregatie : reisverslag	Fr.
79	06/02/1901	ao. Ghislena	Lahore	congregatie : reisverslag	Fr.
80	07/02/1901	ao. Ghislena	Lahore	congregatie : reisverslag	Fr.
81	11/02/1901	ao. Ghislena	Lahore	congregatie : reisverslag	Fr.
82	16/02/1901	ao. Ghislena	Lahore	congregatie : zuster vicaris	Fr.
83	17/02/1901	ao. Ghislena	Lahore	congregatie : reisverslag	Fr.
84	18/02/1901	mo. Amélie	Galle	familie : zus	Fr.
85	19/02/1901	mo. Amélie	Galle	familie : zus	Fr.
86	21/02/1901	ao. Ghislena	Dunera	congregatie : reisverslag	Fr.
87	21/02/1901	ao. Ghislena	Dunera	congregatie : zuster vicaris	Fr.
88	23/02/1901	ao. Ghislena	Dalhousië	congregatie : reisverslag	Fr.
89	01/03/1901	ao. Ghislena	Dalhousië	congregatie : reisverslag	Fr.
90	01/03/1901	zr. Edith	/	familie : /	Fr.
91	08/03/1901	zr. Edith	Lahore	congregatie : reisverslag	Fr.
92	11/03/1901	ao. Ghislena	Lahore	congregatie : reisverslag	Fr.
93	15/03/1901	ao. Ghislena	Bombay	congregatie : reisverslag	Fr.
94	16/03/1901	ao. Ghislena	schip	congregatie : reisverslag	Fr.
95	16/03/1901	ao. Ghislena	schip	congregatie : zuster vicaris	Fr.
96	20/03/1901	ao. Ghislena	schip	congregatie : zuster vicaris	Fr.
97	22/03/1901	zr. Edith	Suez Kanaal	familie : broer en zus	Fr.
98	26/03/1901	zr. Edith	Suez Kanaal	congregatie : zuster vicaris	Fr.
99	28/03/1901	mo. Alberta	Dalhousië	congregatie : moeder-overste	Fr.

Brief	Datum	Auteur	Van waar	Bestemming: Geadresseerde	Taal
100	31/03/1901	zr. Edith	/	congregatie : reisverslag	Fr.
101	14/04/1901	mo. Amélie	Galle	familie : zus	Fr.
102	15/05/1901	mo. Régine	Lahore	congregatie : moeder-overste	Fr.
103	16/05/1901	zr. Vernandine	Lahore	congregatie : reisverslag	Fr.
104	15/07/1901	zr. Vernandine	Lahore	congregatie : reisverslag	Fr.
105	01/09/1901	mo. Alberta	Dalhousië	congregatie : moeder-overste	Fr.
106	04/09/1901	mo. Amélie	Galle	familie : zus	Fr.
107	11/09/1901	mo. Amélie	Galle	familie : zus	Fr.
108	05/11/1901	mo. Régine	Dalhousië	congregatie : /	Fr.
109	15/10/1901	zr. Vernandine	Lahore	congregatie : reisverslag	Fr.
110	28/10/1901	mo. Amélie	Galle	familie : zus	Fr.
111	20/11/1901	mo. Amélie	Galle	familie : zus	Fr.
112	30/12/1901	nr. Fides Balcaen	Galle	congregatie : mo. Pacifique	Fr.
113	15/01/1902	nr. Fides Balcaen	Galle	congregatie : moeder-overste	Fr.
114	30/01/1902	mo. Amélie	Galle	familie : zus	Fr.
115	30/01/1902	zr. Wilifine	Lahore	congregatie : moeder-overste	Fr.
116	20/02/1902	nr. Fides Balcaen	Galle	familie : zus van Amélie	Fr.
117	20/02/1902	nr. Fides Balcaen	Galle	congregatie : mo. Pacifique	Fr.
118	04/03/1902	mo. Aquiline	Mooltan	congregatie : moeder-overste	Fr.
119	13/03/1902	nr. Fides Balcaen	Galle	congregatie : mo. Pacifique	Fr.
120	14/03/1902	nr. Fides Balcaen	Galle	congregatie : mo. Pacifique	Fr.
121	15/03/1902	mo. Amélie	Galle	congregatie : mo. Pacifique	Fr.
122	15/03/1902	nr. Fides Balcaen	Galle	congregatie : mo. Pacifique	Fr.
123	08/04/1902	zr. Vernandine	Lahore	/ /	Fr.
124	11/05/1902	nr. Fides Balcaen	Galle	familie : nicht	Fr.

Brief	Datum	Auteur	Van waar	Bestemming: Geadresseerde	Taal
125	14/05/1902	mo. Amélie	Galle	familie : zus	Fr.
126	20/02/1902	nr. Fides Balcaen	Galle	familie : zus van Amélie	Fr.
127	15/06/1902	nr. Fides Balcaen	Galle	congregatie : mo. Pacifique	Fr.
128	27/07/1902	nr. Fides Balcaen	Galle	congregatie : mo. Pacifique	Fr.
129	07/09/1902	zr. Vernandine	Lahore	congregatie : moeder-overste	Fr.
130	01/11/1902	mo. Amélie	Galle	familie : zus	Fr.
131	26/11/1902	mo. Amélie	Galle	familie : zus	Fr.
132	29/11/1902	mo. Amélie	Galle	familie : zus	Fr.
133	12/12/1902	mo. Amélie	Galle	familie : zus	Fr.
134	10/01/1903	mo. Amélie	Galle	familie : zus	Fr.
135	22/02/1903	nr. Fides Balcaen	Galle	familie : zus van Amélie	Fr.
136	27/02/1903	nr. Fides Balcaen	Galle	congregatie : mo. Pacifique	Fr.
137	23/03/1903	nr. Fides Balcaen	Galle	congregatie : medezusters	Fr.
138	30/03/1903	nr. Fides Balcaen	Galle	familie : zus van Amélie	Fr.
139	13/04/1903	nr. Fides Balcaen	Galle	congregatie : mo. Pacifique	Fr.
140	01/05/1903	mo. Amélie	Galle	familie : zus	Fr.
141	15/06/1903	nr. Fides Balcaen	Galle	congregatie : mo. Pacifique	Fr.
142	24/06/1903	nr. Fides Balcaen	Galle	congregatie : medezusters	Fr.
143	14/07/1903	mo. Amélie	Galle	congregatie : oudleerlingen	Fr.
144	21/07/1903	mo. Amélie	Galle	familie : zus	Fr.
145	05/08/1903	mo. Amélie	Galle	familie : zus	Fr.
146	18/11/1903	nr. Fides Balcaen	Galle	congregatie : mo. Pacifique	Fr.
147	28/11/1903	nr. Fides Balcaen	Galle	familie : zus van Amélie	Fr.
148	28/01/1904	nr. Fides Balcaen	Galle	congregatie : mo. Pacifique	Fr.
149	28/08/1904	mo. Amélie	Galle	familie : zus	Fr.

Brief	Datum	Auteur	Van waar	Bestemming: Geadresseerde	Taal
150	20/11/1904	nr. Fides Balcaen	Galle	congregatie : medezusters	Fr.
151	/	zr. zr. De Merici	schip	congregatie : mo. en medezrs.	Fr.
152	/	zr. Vernandine	Lahore	kennis : weldoenster	Nl.

Bijlage: Tabel 4 : Persoonsgegevens van de zusters missionarissen

	Naam		Datum			
	Civiel	Religieus	Geboorte	Intrede	Vertrek	Overlijden
1	Louise Janssens	zuster Amélie	09/01/1845	27/12/1871	08/11/1896	25/12/1904
2	Julienne Donny	zuster Alberta	28/12/1862	23/5/1889	08/11/1896	14/01/1944
3	Marie Cooremen	zuster Alexandra	25/11/1870	04/09/1893	08/11/1896	13/08/1950
4	Irma Bossaert	zuster Marcia	29/11/1871	09/04/1894	08/11/1896	13/12/1944
5	Charlotte Brennan	zuster William	18/09/1874	10/04/1893	08/11/1896	3/07/1953
6	Marie Balcaen	zuster Aquiline	22/05/1865	14/09/1885	01/10/1897	18/02/1939
7	Joséphine Van Haute	zuster Vernandine	08/03/1875	12/05/1895	01/10/1897	24/04/1949
8	Hélène Dowd	zuster Winefride	05/04/1869	07/04/1896	01/10/1897	21/11/1899
9	Joséphine Jonglez	zuster de Merici	28/02/1869	18/05/1892	23/12/1898	20/08/1947
10	Marie Snauwaert	zuster Anna	14/05/1870	07/12/1891	01/10/1897	4/04/1958
11	Marie Delanoy	zuster Militia	18/12/1871	24/09/1894	01/10/1897	26/03/1952
12	Dymphna Gezelle	zuster Wilifine	11/08/1873	23/09/1896	23/12/1898	15/01/1937
13	Marie Mottart	zuster a Paula	18/09/1857	15/06/1881	23/12/1898	5/03/1905
14	Ellie Cahill	zuster Willie	04/09/1866	08/09/1897	23/12/1898	22/01/1944
15	Catherine Halewijn	zuster Joséphine	06/01/1853	06/06/1876	25/12/1899	9/03/1929
16	Marie Pyoke	zuster Nestor	26/06/1880	07/09/1898	25/12/1899	11/01/1915
17	Marie De Busscher	zuster Régine	16/11/1876	03/08/1898	18/11/1900	30/01/1911
18	Leonie Yperman	zuster Noémie	01/03/1870	26/09/1894	18/11/1900	17/12/1909
19	Marguerte Cluskey	zuster Nora	13/04/1875	22/03/1899	18/11/1900	31/05/1910
20	Sarah Greathaed	zuster Austin	22/06/1873	22/03/1899	18/11/1900	11/04/1922
21	Octavie de Neve	zuster Getulie	22/04/1877	07/07/1898	18/11/1900	25/07/1937
22	Flavie De Smet	zuster Victorine	28/12/1876	12/04/1899	18/11/1900	4/10/1947
23	Marie Bracke	zuster Charles	04/02/1874	03/08/1898	18/11/1900	28/10/1912
24	Marie Van Brabant	zuster Livine	01/09/1875	22/03/1899	18/11/1900	15/11/1948

	Leeftijd (in jaar)			Plaats van overlijden	Doodsoorzaak
	Intrede	Vertrek	Overlijden		
1	26	52	59	Ceylon : Galle	tropische spruw
2	27	34	82	België : Gent	seniliteit
3	23	26	80	Ceylon : Kégalle	beroerte
4	23	25	73	België : Eeklo	parkinson
5	19	22	79	Ceylon : Galle	/
6	20	32	74	Nederland: Venray	seniliteit
7	20	22	74	België : Kortrijk	/
8	27	28	30	India : Mooltan	tyfus koorts
9	23	29	78	India : Dalhousie	kanker
10	21	27	88	/ /	/
11	23	26	81	/ /	/
12	23	25	64	België : Loutein	kanker
13	24	31	48	India : Mooltan	longontsteking
14	31	32	78	/ /	seniliteit
15	23	46	76	Ceylon : Matare	seniliteit
16	18	19	35	/ /	/
17	22	24	35	India : Mooltan	longtering
18	24	30	39	India : Dalhousie	/
19	24	25	35	België : Melle	longtering
20	26	27	49	België : Kortrijk	beroerte
21	21	23	60	India : Dalhousie	hartkwaal
22	23	24	71	India : Dalhousie	kanker
23	24	26	39	België : Gent	longtering
24	24	25	73	Ceylon : Matare	/

Bibliografie

1. Bronnen

1.1. Onuitgegeven bronnenmateriaal

Generalaatsarchief van de zusters van Liefde van Jezus en Maria

Afdeling 7: Activiteiten van de congregatie

- A.Z.L.J.M. 7.3.5.1.3.1. Algemeen: missiewerking in Shri Lanka en de Punjab (Pakistan en India).
- A.Z.L.J.M. 7.3.5.1.3.3. Missiewerking in de Punjab (Pakistan en India).
- A.Z.L.J.M. 7.3.5.3.5. Catherine Halewijn – Zr. Joséphine. Verslagen van reizen van Multan (Pakistan) naar Ceylon en van Bombay (India) naar Multan.
- A.Z.L.J.M. 7.3.5.3.11. Compilatie van brieven en reisverslagen van missionarissen uit de Punjab.
- A.Z.L.J.M. 7.3.5.3.12. Compilatie van brieven en reisverslagen van missionarissen uit Ceylon.

Afdeling Beeld en Geluid

- A.Z.L.J.M. A116-ACT-Reizen.
- A.Z.L.J.M. A96-PAK-Lahore.
- A.Z.L.J.M. A93-IND-Dalhoesië.
- A.Z.L.J.M. A91-BIN-Algemeen.
- A.Z.L.J.M. A100-SRI-Algemeen.

1.2. Uitgegeven bronnenmateriaal

Generalaatsarchief van de zusters van Liefde van Jezus en Maria

- Bulens (C.) ed., *Un voyage aux Indes: lettres d'une Soeur de la Charité de Gand*, Imprimerie Scientifique, 1901, pp.151.
- Ossenblok (E.), *Eene reis naar de Indiën: brieven eener Zuster Van Liefde van Gent uit het Frans vertaald*, Brugge, 1903, pp.235.
- Poelman (C.) ed., *Consitutien der Zusters van de Liefde van Jezus en Maria te Gent*, Gent, 1895, pp.26.

- Van Fleteren ed., *Constitutions des Soeurs de la Charité de Jésus et de Marie à Gand*, Gent, 1929, pp.249.

KBC Verzekeringen

- Tables Belges 1904, Tables de Mortalité, Actuariat de la Caisse Générale d'Epargne et de Retraite, KBC Verzekeringen NV, Leven Particulieren, Leuven, 14 mei 2009.

2. Literatuur

2.1. Boeken

- Bailey (S.), *Ceylon*, Watford, The Mayflower Press, 1962, pp.168.
- Bennet (J.M.), *Medieval Women in Modern Perspective*, Washington DC: AHA, 2000, pp.64.
- Boone (M.), *Historici en hun métier: een inleiding tot de historische kritiek*, Gent, Academia Press, pp.311.
- Braeckman (J.), *Darwins moordbekentenis. De ontwikkeling van het denken van Charles Darwin*, Amsterdam, Nieuwezijds, 2001, pp.239.
- Collins (P.), *Christian inculturation in India*, Aldershot, England, Ashgate Publishing Limited, 2007, pp.234.
- *De Bijbel: Willibrordvertaling*, Katholieke Bijbelstichting 's-Hertogenbosh, 1999, N.T., pp.235.
- De Jong (M.J.), *Grootmeesters van de sociologie: Comte, Marx, Weber, Durkheim, Parsons Elias, Berger, Habermas en Boudieu*, Amsterdam, Boom, 1999, pp.401.
- Diderot (D.) en d'Alembert (J) eds., *Encyclopedie ou Dictionnaire raisonné des sciences, des arts et des métiers par une société de gens de lettres*, Parijs, Briasson, 1802, tome XVIII Halb-Hyv, pp.984.
- Dries (H.), *Acculturatie een psycho-antropologische benadering*, Gent, RUG, 1969, pp.179.

- Frykenberg (R.), 'Christians and religious traditions in the Indian Empire' in: G. Sheridan en B. Stanley, eds. *The Cambridge History of Christianity 8: World Christianities c 1815 - 1914*, Cambridge, Cambridge University Press, 2006, pp.683.
- Leeman (K.), *Inventaris van het Generaalsarchief van de Zusters van Liefde van Jezus en Maria 1803-1966*, Leuven, Kadoc, 1993, pp.326.
- Lorenz (C.), *De constructie van het verleden: een inleiding in de theorie van de geschiedenis*, Boom, 2006, pp.399.
- Ludowyk (E.), *The story of Ceylon*, London, Faber and Faber, 1962, pp.328.
- Mills (L.), *Britain and Ceylon*, London, Longmans, Green and co, 1945, pp.70.
- Mulders (A.), *Missiegeschiedenis*, Antwerpen, 'T Groeit, 1957, pp.565.
- Palmer (R.R.), Colton (J.) en Kramer (L.), *A History of the Modern World*, Boston, Mc Graw Hill, 2002, pp.1191.
- Rhonda (A.), *Missionary women: gender, professionalism and the Victorian idea of Christian mission*, Woodbridge: Boydell, 2003, pp.285.
- Van Daele, *Groot Woordenboek van de Nederlandse taal*, 2005, (14de herziene uitgave), pp.4464.
- Van Den Berghe (G.), *De Mens Voorbij*, Meulenhoff/Manteau, 2009, pp.380.
- Vints (L.), *100 jaar Zusters van Liefde J.M. in Zaire 1891 – 1991*, Leuven, Kadoc, 1992, pp.228.
- Walls (A.), *The Missionary Movement in Christian History: studies in the Transmission of Faith*, New York, Orbis Books, 1996, pp.266.

2.2. Artikels

- Benians (E.), 'The Empire in the New Age, 1870 – 1919' in: *The Cambridge History of the British Empire*, Cambridge, University Press, 1959, Vol III, pp.948.
- Brubaker (R.) en Cooper (F.), 'Beyond Identity' in: *Theory and Society*, 29 (2000), 1, pp.1-47.
- Burke (E.) en Prochaska (D.), 'Rethinking the Historical Genealogy of Orientalism' in: *History and Anthropology*, 18 (2007), 2, pp.135-151.

- Frijhoff (W.), 'Identiteit en identiteitsbesef. De historicus en de spanning tussen verbeelding, benoeming en herkenning' in: *Bijdragen en mededelingen betreffende de geschiedenis der Nederlanden*, 107 (1992), 4, pp.614-634.
- Haggis (J.), 'Ironies of emancipation: changing configurations of women's work in the mission of sisterhood to Indian women' in: *Feminist Review*, 65 (2000), 1, pp.108-126.
- Hedges (P.), 'Post-colonialism, Orientalism and Understanding: Religious Studie and the Christian Missionary Imperative' in: *Journal of Religious History*, 32 (2008), 1, pp.55-75.
- Kent (E.), 'Tamil bible women and the Zenana missions of colonial South India' in: *History of Religions*, 39 (1999), 2, pp.117-149.
- Wahab (A.), 'Mapping West Indian Orientalism: Race, Gender and Representations of Indentured Coolies in the Nineteenth-Century British West Indies' in: *Journal of Asian American Studies*, 10 (2007), 3, pp.283-311.

2.3. Onuitgegeven licentiaatsverhandeling

- Aerts (M.), *De Zusters van Liefde van Jezus en Maria in Congo: een studie van hun leef- en denkwereld aan de hand van hun briefwisseling (1891-1900)*, Gent (onuitgegeven licentiaatsverhandeling Universiteit Gent), 1999-2000, 2 dln., pp.349 (promotor: L. François).

2.4. Internetsites

- *Déclaration des droits de l'Homme et du Citoyen de 1789*, in: < <http://www.textes.justice.gouv.fr/> >, geraadpleegd op 14 mei 2009.
- Leeman (K.), *De uitbouw van de congregatie in de 19de eeuw*, in: < http://www.archief-museum.zvl.org/nl/hist_3.html >, geraadpleegd op 28 april 2009.
- Luscombe (S.), *British Empire: Entering and Exiting the Empire*, in: < <http://www.britishempire.co.uk> >, geraadpleegd op 9 mei 2009.
- *Missionarissen van Afrika*, < <http://www.lavigerie.be> >, geraadpleegd op 14 mei 2009.

